

Sanna Kekkonen

HOVILAN HERRA JA KARTANOLAISET

Sysmän Hovilan kartanoyhteisön elämää 1824 - 1870

Suomen historian pro gradu - tutkielma
Jyväskylän yliopisto
Historian laitos 1999

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta
HUMANISTINEN

Laitos
HISTORIAN

Tekijä

Sanna Kekkonen

Työn nimi

HOVILAN HERRA JA KARTANOLAISET - Sysmän Hovilan
kartanoyhteisön elämää 1824 - 1870

Oppiaine

Suomen historia

Aika

Syksy 1999

Työn laji

Pro gradu

Sivumäärä

112

Tiivistelmä - Abstract

Työssä selvitetään sysmääläisen Hovilan kartanoyhteisön ominaispiirteitä vuosina 1824 - 1870. Tutkimuksessa selvitetään millainen yhteisö Hovilan kartano oli, ketä siellä asui, millaiset heidän suhteensa olivat ja millaiset säännöt heidän arkista elämäänsä säätelivät. Keskeisenä kiinnostuksen kohteena on etenkin isännän ja työväen suhde patriarkalismin näkökulmasta. Kartanoyhteisöä tarkastellaan myös Norbert Eliaksen sivilisaatio-teorian ja Pierre Bourdieun teoreettisten pohdintojen näkökulmasta.

Tutkimuksen näkökulma on mikrohistoriallinen eli siitä pyritään etsimään yhteisön toimintamekanismeja, hierarkioita ja normeja, jotka yhteisössä eläville ovat itsestään selvyyksiä ilmentyen käytännön elämässä. Työssä tarkastellaan myös kartanolaisten suhdetta aikakauden yleisiin mentaliteetteihin.

Tutkimuksessa ilmenee, että Hovilan kartano oli talous- ja kulttuuriyhteisö, jolle tyypillisiä piirteitä olivat hierarkisuus, sosiaalinen eriarvoisuus ja käskysuhteiden yksisuuntaisuus hierarkian ylimmältä tasolta alaspäin. Hovilan kartanoyhteisö ei ollut myöskään yksi kokonaisuus, vaan paremminkin useiden pienyhteisöjen joukko, jota yhdisti yhteinen kartanolaisuus, joka perustui hierarkisuuteen ja patriarkaaliseen isännän ja alustalaisen suhteeseen. Konkreettisesti tämä kartanolaisuus ilmeni julkisissa tilanteissa, kuten isännän järjestämissä kinkerijuhlissa, kartano-oikeudessa ja tilanteissa, joissa isäntä selvensi kartanon sääntöjä ja normeja. Ne korostivat yhteisössä eläneiden rooleja odotuksineen. Samalla niissä asetettiin rajat yhteisön jäsenen toiminnalle ja käytökselle. Kartanolaisuuden tunnuspiirre olikin, että yksilö oli tietoinen ja tunnisti säännöt sekä toimi niiden mukaan.

Asiasanat

Kartanot, kartanolaitos, sivilisaatio, mikrohistoria, patriarkalismi.

Säilytyspaikka

Muita tietoja

SISÄLLYS

1.KARTANOLAITOS JA SYSMÄN HOVILAN KARTANO.....	2
2. TUTKIMUKSEN AIHE JA AIEMPI TUTKIMUS.....	6
3.MIKROHISTORIA, MENTALITEETIT JA LÄHTEET KARTANOTUTKIMUKSESSA.....	13
4. HOVILAN TALOUTTA HOITAEN, JUMALAA LUOTTAEN....	23
5.VIRKA SÄÄDYN MERKKINÄ, OMAISUUS ARVONMITTANA...34	
6.PESTI KARTANOON, HERROJEN HOVIIN.....	45
7. ULKOILMASSA RENKIVOUDIN VALLASSA.....	50
8.TORPPARIYHTEISÖJEN ELÄMÄ.....	59
9 . PIEKKOLAN TORPAN RAITTIITA HARTAITA.....	70
10.HOVILAN MAILLA ASEMASSA ERILAISESSA.....	74
11. KUN USKOLLINEN PALVELIJA PETTER KUOLI.....	80
12.TYÖNJAKOA JA ISÄLLISTÄ OIKEUTTA-HOVILAN KARTANOYHTEISÖ.....	89

LÄHTEET

LIITTEET

1.KARTANOLAITOS JA SYSMÄN HOVILAN KARTANO

Kartano oli aatelismiehen, aatelittoman virkamiehen, porvarin tai papin pitkään omistama tila, jolle tyypillistä on viljelysten ja talouden laajuus.¹ Vanhimpien kartanoiden juuret juontuvat aina keskiajan suurmiestiloihin ja sätereihin, jotka syntyivät, kun talonpoika korotettiin rälssimieheksi, eli hän sai verovapauden tilaansa. Kustaa Vaasan ajalla alettiin puhua erityisistä läänityksistä, joita kuningas saattoi antaa uskollisimmille avustajilleen. Myöhemmin aatelisuuden muututtua perinnölliseksi myös läänitykset muuttuivat pysyviksi.²

Kartanoita syntyi vielä 1600- ja 1700-luvuilla etenkin ruukkien yhteyteen. Ne olivat yleensä ruukinpatruunan, ruukinviljelijöiden tai porvareiden perustamia, ja niiden kartanoasema ei enää niinkään perustunut verovapauteen, vaan tilan laajuuteen ja omistajan arvoaseman korostukseen.³ 1700-luvun loppupuolisko oli kartanotaloudelle muutosten aikaa myös siinä suhteessa, että useimmat omistajat ottivat ensikerran vastuulleen kartanoidensa viljelyn. Kiinnostusta maanviljelyyn lisäsi tuottavuuden kasvu, minkä aiheutti fysiokratismien⁴ nousu yhdessä valtion maataloutta suosivan politiikan ja viljan hinnan nousun kanssa. Maataloudesta muodostui säätyläistön mieliharrastus.⁵ Vanhat menetelmät syrjäytettiin ja pitkään vallinneesta lampuotijärjestelmästä⁶ luovuttiin. Suurviljely kehittyi useille alueille leimaa-antavaksi ja valtakunnan talouden kannalta keskeiseksi yritysmuodoksi.⁷

Kartanoiksi määriteltiin 1800-luvulla tiloja niiden laajuuden perusteella. Kansanomaisen määritelmän mukaan kartano oli yksittäistalo, jossa oli ainakin puolenkymmentä torppaa, viisikymmentä hehtaaria peltoa sekä viisisataa hehtaaria metsää. Kartanolle ominaisia katsottiin olevan myös asuinrakennuksen ja

¹ Jutikkala 1932A; 2—3

² Dahl-Gardberg 1989; 7, Lönnqvist 1995; 10

³ Jutikkala 1938; 39

⁴ Ranskassa 1700-luvulla syntynyt koulukunta, joka korosti maanviljelyä ja muun alkutuotannon merkitystä.

⁵ Jutikkala 1938; 36

⁶ Läänityksillä asunut talonpoika, joka maksoi veroja läänityksen haltijalle.

taloussiipien muodostamat erilliset rakennusryhmät.⁸ 1800-luvulla uusia kartanoita syntyi lähinnä, kun joukko aikaisemmin itsenäisten talonpoikien omistamia tiloja joutui samalle henkilölle ja liitettiin yhteen. Tämä kartanoiden synty tapa osaltaan viittaa, että tilusten laajuus vaikutti nyt enemmän siihen, käytettiinkö jostakin tilasta nimitystä kartano. Kehityksen seurauksena alettiin myös vaurastuneita rustholleja⁹ ja suuria talonpoikaistiloja kutsua kartanoiksi.¹⁰

Kartanolaitokselle tyypillinen ilmiö 1800-luvulla oli torpparilaitoksen laajentuminen. Se syntyi tyydyttämään suurtilojen työvoimatarvetta, ja toisaalta sen kautta saatiin viljelykseen myös kartanon kaukaisimmat tilukset. Näin kartanotalous tehostui merkittävästi.¹¹ 1800-luvulla kartanolaitokselle tyypillistä oli myös liikeyrityksen liittyminen omistajien joukkoon.¹²

Tutkimukseni kohteena oleva sysmäläinen Hovilan kartano syntyi 1600-luvulla ratsumestari Arvid Henrikinpoika Tandefeltin aateloinnin seurauksena. Kartano kuuluu siten syntynsä perusteella aateliston omistamien säterikartanoiden ryhmään. Kun Tandefelt vuonna 1650 aateloitiin, myönnettiin hänelle samalla Sysmän Voipalan kylästä rälssitila. Voipalan kylässä oli tuolloin kaksi taloa, joista toinen oli Hovila. Tandefelt-suku oli yksi Itä-Hämeen merkittävimmistä aatelissuvuista, ja he omistivat useita suurtiloja alueella.¹³ Hovilan kartano säilyi muutamia katkoksia lukuunottamatta suvun omistuksessa aina vuoteen 1813 saakka. Aadam Tandefeltin kuoltua köyhänä kartano jäi vaille omistajaa. Sen osti Otto Wilhelm

---

⁷ Dahl-Gardberg 1989; 8, Jutikkala 1938; 36

⁸ Dahl-Gardberg 1989; 8

⁹ Historian sanakirjan (1997) mukaan rusthollilla tarkoitetaan ratsutilaa, jonka haltija sai verovapauden ratsupalvelua vastaan. Rusthollarien ryhmä alkoi erottautua 1600- ja 1700-luvulla talonpoikaistoa varakkaammaksi ryhmäksi. Säterit puolestaan erosivat niistä, koska ne olivat aateliston omistamia.

¹⁰ Jutikkala 1932A; 131, Jutikkala 1938; 45

¹¹ Dahl-Gardberg 1989; 8, Jutikkala 1938; 42

¹² Esim. Ab August Eklöf Ab:lla oli omistuksessaan useita kartanoita ympäri Suomea

¹³ Hartolan Koskipää, Sysmän Rapala, Voipalan ja Karilanmaa kuuluivat mm. suvun omistukseen. Kaikki seutukunnan keskeisiä ja merkittäviä kartanoita.

Mangus Wadenstierna vuonna 1824, jonka vaimo Elisabeth Boisman oli kaukaista sukua Tandefelteille.¹⁴

O.W.M. Wadenstierna muutti asumaan Hovilan kartanoon samana vuonna, ja hänen isännyskaudellaan alkoi kartanon kukoistuskauti. Talousyksikön laajentumisen rinnalla Hovilasta kehittyi sysmääläisen säätyläistön seuraelämän yksi merkittävistä keskuksista. Osaltaan tähän vaikutti, että kartanon alueella sijaitsi Piekkolan kivennäislähde, joka keräsi kesäisin säätyläisiä laajalta alueelta nauttimaan terveysvettä.¹⁵

Hovilan kartanotalous oli O.W.M Wadenstiernan hallussa aina hänen kuolemaansa vuoteen 1856 saakka. Hänen jälkeensä tila siirtyi hänen poikansa Otto Wilhelm Wadenstiernan omistukseen. Tämän jälkeen tila alkoi supistua. Otto Wilhelm Wadenstierna myi ensi vuonna 1857 Voipalan säterin rusthollari Juho Henrikinpoika Kylmälälle.¹⁶ Jäljelle jäänyttä osaa kartanosta hän piti viljelyksessä palkkaamalla tilanhoitajan, jona toimi Kalle Sahlsberg useiden vuosien ajan. Siirryttyään Saarijärven Tarvaalan karjanhoitokoulun johtajaksi myi Otto Wilhelm Wadenstierna tilan kokonaisuudessaan Schildt-suvulle vuonna 1870. Schildtien isännyskaudella kartano nousi uuteen kukoistukseen. Kartano laajeni entisestään, ja sinne perustettiin vuosisadan loppupuoliskolla kartanomeijeri ja karjanhoitokoulu, ja näin sen asema maatalouden innovaatiokeskuksena Itä-Hämeessä vahvistui entisestään.

Suomen liittäminen Venäjään aiheutti merkittäviä muutoksia kartanotaloudelle. Sotarasituksen uudelleen järjestäminen, absentismin¹⁷ lakkaaminen, virkauran yleistyminen sekä valtion suurviljelyä suosiva maatalouspolitiikka vaikuttivat suoraan kartanotalouteen, joka saavutti kukoistuskautensa vuosisadan

¹⁴ Heinolan tk; Sysmän ja Lugangan pitäjä: Ilmoitusasiat; Talvik.1857 § 24. Tästä eteenpäin Otto Wilhelm Magnus Wadenstiernan etunimet lyhennetty O.W.M

¹⁵ Ellilä 1961; 60

¹⁶ Heinolan tk; Ilmoitusasiat; Tk 1857 § 23

¹⁷ Tarkoitetaan sitä ettei omistaja asunut henkilökohtaisesti tilalla eikä viljellyt sitä

alkupuoliskolla. Säätyläistö muutti pysyvästi kartanoihinsa asumaan, ja niistä muodostui herraskulttuurin keskuspaikkoja. Osaltaan kartanokulttuurin voimistumista edisti säätyläistön halu korostaa statustaan luomalla hävinneen hovielämän tilalle uusia säätyläiskulttuurin keskuksia, kun kuninkaan hoviovia ei enää ollut. Toisaalta kartanotalouden merkityksen kasvuun saattoi vaikuttaa myös venäläisestä feodaalijärjestelmästä saatu malli. Ajoittuihan esimerkiksi torpparilaitoksen kasvu juuri 1800-luvun vaihteeseen Suomessa.¹⁸

Kartanot muodostuivat laajoiksi taloudellisiksi yhteisöiksi, jotka vaativat runsaasti työvoimaa. Ne olivat sosiaalisesti ja kulttuurisesti moniulotteisia yhteisöjä, jotka erottautuivat selkeäksi omaksi kokonaisuudekseen ympäröivästä kyläasuksesta. Kartanoissa kohtasivat ja olivat läheisessä kanssakäymisessä lähes kaikki maaseudun sosiaaliryhmät säätyläisistä loisiin saakka.¹⁹ Pappiloiden ohella kartanot muodostuvat ympäristönsä aineellisen ja henkisen kulttuurin keskuksiksi, joiden kautta levisi pitäjään kehittyneempiä viljelystapoja, uusia kulttuurimuotoja ja kulutushyödykkeitä.²⁰

---

¹⁸ Rasila 1961; 44, Paaskoski 1997; 155

¹⁹ Hellspong 1977; 96, Lönnqvist 1978; 619, Blomstedt 1976; 121

²⁰ Jutikkala 1938; 49, Lönnqvist 1978; 609, Blomstedt 1976; 133—134

2. TUTKIMUKSEN AIHE JA AIEMPI TUTKIMUS

Kartanot muodostivat 1800-luvun maaseudulla oman erikoisen kulttuurisen ja taloudellisen kokonaisuutensa, mikä on tehnyt niistä kiinnostavia tutkimuksen kohteita. Etenkin etnologeja kartanot ovat kiinnostaneet juuri niiden kulttuurisen moninaisuuden vuoksi. Anna-Maria Åström on tarkastellut savolaista kartanokulttuuria väitöskirjassaan *“Sockenboarne - Herrgårdskultur i Savolax 1790 - 1850”*. Hän tarkastelee savolaisten kartanoiden muodostamaa verkostoa, ja eri kartanoiden kanssakäymistä keskenään. Yksittäisten kartanoiden tasolla kiinnostuksen kohteena on kartanoiden talous, organisaatio, rakenne ja herraskartanokulttuuri ja sen siirtyminen sukupolvelta toiselle. Erityisen mielenkiinnon kohteina ovat olleet etenkin herrasväki ja kartanot heidän näkökulmastaan. Åström rakentaa tutkimuksessaan myös esineellisen ja tilallisen hierarkian, jossa esineet ja tilat nähdään luokkakulttuurin näkyvinä ilmaisijoina ja sukupolvien kontaktikenttien siteinä.

Samansuuntainen näkökulma on myös Bo Lönnqvistin toimittamassa tutkimuksessa *Finländsk herrgårdsliv. En etnologisk Studie över Karsby gård i Tenala ca 1800 - 1970*. Tutkimuksessa tarkastellaan pitkällä aikavälillä kartanoyhteisöä, sen väestöä, taloutta, huvielämää, kirkollista elämää ja juhlien merkitystä vuotuisessa ajankierrossa. Pyrkimyksenä on myös kartanon hierarkkisen kokonaisuuden rakentaminen. Etnologinen tutkimustraditio on tuottanut myös useita yhden kartanon historiallisia vaiheita kuvaavia esityksiä.²¹

Etnologista kartanotutkimusta on yhdistänyt pidättäytyminen herrasväen näkökulmaan sekä keskittyminen kartanokulttuurien esineellisen puolen tarkasteluun. Tämä on heijastunut etenkin innovaatioteorioihin, joissa uutuuksien kulku on nähty yksinomaan ylhäältä alaspäin ja monimutkaisesta yksinkertaiseen.

²¹ Yhden kartanon tarkasteluun keskittyvät mm. Olle Sirenin teokset *Malmgård* ja *Sarvlaks*. Sarvlaks painottuu enemmän kartanotalouden tarkasteluun, ja Malmgård tutkimus puolestaan omistajiin, heidän tehtäviinsä sekä kartanon väestöryhmien vuorovaikutukseen.

Vastaanottava kansa on kuvattu taipuisana, vastaanottavana ja helposti muokattavana, kiitollisena ja yhtenäisenä massana, joka mielellään omaksuu uutuuksia kartanoista ja pappiloista levittäen, omaksuen ja muuntaen niitä itselleen sopiviksi.²²

Historioitsijoita kartanot ovat kiinnostaneet vähemmän, lukuunottamatta useita kartanohistorioita, jotka keskittyvät kartanon ja sen omistajasuvun keskeisimpien historiallisten vaiheiden esille tuomiseen.²³ Kartanotaloutta on sivuttu tarkasteltaessa keskiajan yhteiskunnan ja uuden ajan alun läänityslaitoksen feodaalisia piirteitä. Feodalismien tutkimus Suomessa on ollut vähäistä, ja kartanoiden merkitys niiden harvinaisuuden vuoksi on katsottu minimaaliseksi.²⁴

Ainoa laajempi kartanotalouteen keskittynyt esitys on Eino Jutikkalan vuonna 1932 ilmestynyt väitöskirja *Läntisen Suomen kartanolaitos Ruotsin vallan viimeisenä aikana I ja II*. Jutikkala tarkastelee kartanolaitoksen kehitystä 1700-luvulta lähtien aina vuoteen 1809 saakka. Tarkastelu on taloushistoriallinen, ja Jutikkala esittelee kartanolaitoksen laajasti tilastollisten tietojen valossa, jolloin varsinainen kartanon arkielämän tarkastelu jää sivujuonteeksi.

Aiemmassa kartanotutkimuksessa onkin mielestäni jäänyt varsin vähälle huomiolle kartanoyhteisön elämäkokonaisuuden hahmottaminen sosiaalisine suhdeverkoistoinen, normeineen ja arvoineen. Kartano-oikeutta ja sen ilmenemistä Suomessa on ainostaan ohimennen sivuttu, mutta tarkempaa tutkimusta ei ole tehty.²⁵ Kartanoiden normijärjestelmää ei ole myöskään

²² Kiuru 1998; 90, Knuutila 1994; 40. Ajattelutapaa nimitetään Gesunkes Kulturgut-ajatukseksi.

²³ Esim. Nils Grotenfelt(1995); Hovi Savossa ja Hovista kartanoksi (1997); itsenäistymisen vuodet Useamman kartanon historioita sisältäviä teoksia ovat: mm. Lönnqvist 1995; Vanhoja kartanoita Helsingin seudulla. Jutikkala; Suomen kartanot ja suurtilat, Dahl-Gardberg 1989; Suomen kartanot.

²⁴ Nurminen-Piippo 1997; 309, 310, 315, 321, 323. Feodalistisia piirteitä Suomessa ovat tutkineet mm. Väinö Voionmaa, Eino Jutikkala ja Mauno Jokipii.

²⁵ Aalto 1996; 162—164, Nygård 1989; 14, Jokipii 1960; 41—43. Kartano-oikeus ja kotikurioikeus osana sitä varsin tutkimaton aihepiiri. Vuonna 1719 myönnettiin aatelille ns. kartano-oikeudet, jotka antoivat aatelille oikeuden ulosmitata verorästit, antaa kuritusta ja ojennusta alustalaisilleen pienestä rikkomuksesta. Aateli laajensi kartano-oikeuttaan, ja pääsi pälkähästä räikeissäkin rikoksissa kuten tapoissa.

suhteutettu osaksi aikakaudella vallinnutta maailmankuvaa ja mentaliteettia. Myös kartanon alustalaisten näkökulma on jäänyt varsin vähälle huomiolle, vaikka työväki oli varsin merkittävä vaikuttaja yhteisössä. Muodostihan se omalaatuisen asuinyhteisön kartanoalueelle, jonka elämäntapa poikkesi muusta maaseutuyhteisöstä. Vähälle huomiolle mielestäni on jäänyt myös isännän ja työväen suhteen tarkastelu molempien osapuolten näkökulmasta. Mielenkiintoinen tutkimuskohde kartanot ovat mm. patriarkalismin²⁶ näkökulmasta.

Tutkimuksen kannalta mielenkiintoinen teema on kartanoiden asema kulttuurien kohtaamispaikkana. Sen ohella, että ne olivat laajoja työ- ja talousyksikköjä sekä innovaatiokeskuksia, niiden miljöö tarjosi myös mahdollisuuden sosiaalisesti ja kulttuurisesti varsin eriarvoisten ryhmien kohtaamiseen.

Kahden kulttuuripiirin kohtaamisen tarkastelun mielenkiintoisuutta lisää, sen pohdinta suhteessa Norbert Eliaksen sivilisaatio-teoriaan ja Pierre Bourdieun käsityksiin kenttien välisistä suhteista. Yhteisenä ajatuksena heillä on, että ylempi pyrkii aina erottautumaan alemmasta kulttuuripiiristä määrittelemällä sitä. Elias määrittelee sivilisaation prosessiksi, jossa yksilön sisäisten hillikkeiden rooli yksilön toiminnan ohjaajana ja säätelijänä tulee aiempaa tärkeämmäksi suhteessa yksilön ulkoisten hillikkeiden, kuten jonkun pelottavan auktoriteetin ja läsnä olevien valvojen, merkitykseen. Sivilisaation myötä häpeämisen ja nolostumisen taso on laskenut ja yksityisyys lisääntynyt. Sivilisaatio on ollut sosiaalista pakkoa itsekontrolliin. Sivilisaatioon on liitetty myös ihmisten keskinäinen huolenpito sekä individualismi.²⁷

Bourdieun yhteiskunta on puolestaan hyvin hierarkkinen. Huipulle on keskittynyt kaikki pääoma niin älyllinen, taloudellinen kuin kulttuurinenkin. Ylin luokka pyrkii puolustamaan pääomaansa, joka on sen ylemmyyden tunnusmerkki. Tämä ilmenee

²⁶ Harnesk 1986; 330—331, Patriarkaalisien ideologian mukaan palvelijan tuli olla isännälleen kuuliainen, uskollinen ja olla työssään ahkera. Isännän tuli vastineeksi huolehti palvelijansa hyvinvoinnista. Jos palvelija rikkoi velvollisuuksiaan, oli isännällä oikeus kurittaa häntä.

²⁷ Elias 1978; 3—40, Elias 1993; 12 —13, Jarrick - Söderberg 1994; 9—11

kenttien välisenä taisteluna, jossa eri yhteiskuntaryhmät pyrkivät selventämään kenttärajoja alas ja ylöspäin. Bourdieu käyttää myös termiä habitus, jolla tarkoittaa kulttuurin antamaa kykyä ilmaista omaa sosiaalista asemaa.²⁸

Yhteisö ja yhteisöllisyys ovat tutkimukseni keskeisiä käsitteitä.²⁹ Lähestymistapani yhteisöön ei ole historialle tyypillinen³⁰, vaan sen teoreettiset lähtökohdat löytyvät paremminkin sosiologiasta, ja etenkin etnologisista ja antropologisista yhteisötutkimuksista eli etnografioista.³¹ Tutkimusotetta, jossa historian tutkimukseen sovelletaan näiden lähitieteiden metodeja, nimitetään historialliseksi antropologiaksi. Tyypillisiä piirteitä sille on pyrkimys tarkastella yhteisöelämän piirteitä: ihmisten välisiä suhdeverkostoja, tapoja ja uskomuksia.³²

Tutkimustapaa hyödyntäneet historialliset yhteisötutkimukset ovat kiinnittäneet huomionsa yleensä periferiassa sijainneisiin kyläyhteisöihin, mutta myös muutamia kaupunkianalyysyjä on tehty. Tutkimukset ovat pyrkineet tuomaan esille juuri niitä yhteisörakenteita, jotka ovat olleet historian tutkimukselta peitossa aiemmin. Tutkimukset ovat osaltaan osoittaneet etnografisten metodien käyttökelpoisuuden historiatutkimuksessa. Etnografoiden metodeja voidaan soveltaa varsin hyvin myös historian tutkimukseen ja lähdeaineistoon tutkittaessa kartanon kaltaisen pieniyhteisön elämää kokonaisvaltaisesti.³³ Suhtautuminen tutkimustapaan ei ole

²⁸Bourdieu 1984; 479, Bourdieu 1985; 12, 20—21, Elias 1998; 15, Sulkunen 1998; 74. Käsite habitus esiintyy myös Eliaksella. Hänen mukaansa arkisessa käytöksessä ilmenee ihmisen habitus.

²⁹Lehtonen 1990; 17.Lähtökohtani yhteisötarkastelulle on sosiologiassa jo pitkään vallalla ollut yhteisömääritelmä, jonka mukaan yhteisö voidaan käsittää: 1). Alueellisesti rajattavissa olevana yksikkönä 2). Sosiaalisen vuorovaikutuksen yksikkönä 3). Yhteenkuuluvuuden tunteiden ja muiden symbolista yhteisyyttä osoittavien ilmiöiden yksikkönä.

³⁰Historiallisessa yhteisötutkimuksessa luokilla on ollut korostettu asema. Historiallista yhteisötutkimusta on kiinnostanut yhteisön sisäistä järjestystä enemmän luokkarajat, ja niiden seuraukset ja selvitetävyys yhteiskunnan kannalta. Tyypillisintä on ollut työläisyhteisöjen tutkimus.

Kulttuurisempi aspekti on ollut luokkatutkimuksessa, jonka kohteena ovat olleet talonpojat, porvarit tai yläluokka esiteollisena aikana Luokka-ajattelu ei tuolloin ollut vielä saanut poliittista ja liberalistisen ideologian hiomaa muotoa, vaan toteutui kulttuurisena erotteluna. Kulttuurin tutkimus on luokkatutkimusta siinä, että erottelussa on kyse hierarkian säätelystä eli vallankäytöstä.

³¹Historian sanakirjan (1997) mukaan etnografia on kansankuvaus. On vertaillen kuvaiilevaa kansojen ja kulttuurien tutkimusta. Etnografiat ovat olleet usein kansojen kuvauksia, kuten Olaus Magnuksen Pohjoisten kansojen historia. Etnografia on muuttunut kulttuuriantropologian paineessa tieteellisemmäksi ja on nykyään kansantieteellinen lähestymistapa. Kts. myös Suojanen 1996; 23—43

³²Katajala 1994; 59—60

suinkaan yksimielinen historian tutkimuksen piirissä, vaan on saanut kritiikkiäkin osakseen.³⁴

Ajateltaessa kartanoa yhteisönäkökulmasta, sillä on monta ulottuvuutta. Kartano oli alueellinen yksikkö, jos määritelmän perusteeksi otetaan isännän omistukset. Isäntä on tällöin alueellisen yhteisön määrittäjä. Sosiaalista vuorovaikutustakin kartanon alueella asuneilla ainakin oli jossain määrin, tapasivathan he ainakin työn ja juhlien merkeissä toisiaan. Ongelmallisoin onkin kysymys kartanolaisten identiteetistä. Anna-Maria Åström on sivunnut tutkimuksissaan kartanoidentiteettiä. Hänen mukaansa se perustui pitkälti kartanoissa vallinneeseen selkeään käskyrakenteeseen ja hierarkiaan. Tätä kautta se heijastui myös mikroyhteisön ja sen jäsenten identiteettiin monilla eri tavoilla.³⁵

Kartanoyhteisöä voidaan identifioitumisen näkökulmasta lähestyä myös tarkastelemalla sitä osana paikallisyhteisöä. Kartanon alueella asuneet jäsensivät mahdollisesti ympäristöään samaan tapaan kuin kyläläiset. Kartano oli laaja, keskittynyt ja ehkä suljettukin yhteisö, ja kartanon väki jäsensi kartanon rajojen ulkopuoliset kylät oman yhteisön ulkopuoliseksi alueeksi. Raja kartanon ja naapurikylän välillä merkitsi rajaa meidän ja muiden välillä.³⁶ Historian tutkimukselle onkin tyypillistä, että rajatessaan aihetta paikallisesti, se valitsee tutkimuksen kohteekseen ihmisyyhteisön, jolla on omia, muista erottuvia piirteitä ja joka on siten joka suhteessa yhtenäinen.³⁷

---

³³ Tunnetuin historiallinen yhteisöanalyysi ovat Le Roy Ladurien *Mountaillou* ja *Karnevaalit*, joissa tarkastelun kohteena on pieni ranskalainen kylä 1200- ja 1300-luvuilla. Suomessa samankaltaisia yhteisötarkasteluja on suorittanut Antero Heikkinen keskittyessään kuhmolaisten kylien mikrohistorialliseen tarkasteluun 1800-luvun alkupuolella tutkimuksissaan *Kirvenkansan elämä* ja *Kirvenkansan murros*.

³⁴ Vrt. Peltonen 1992A; 9. Giovanni Levi on arvostellut voimakkaasti kulttuuriantropologiasta vaikutteita saanutta pieniyhteisötutkimusta. Hän ei nojaa kulttuurihistoriallisesti virittyneeseen mentaliteettien historian suosimaan tulkitsevaan ja symboliseen antropologiaan. Levi korostaa mikrohistorian konkreettisuutta. Kts. myös Peltonen 1996; 8–10

³⁵ Identiteetillä ymmärretään kokonaiskäsitys, joka yksilölle syntyy itsestään. Se voidaan käsittää myös laajemmin. Sillä voidaan ymmärtää maakunnan, maan tai pitäjän asukkaiden yhteinen minäkuva, kulttuuri-identiteetti, kansallinen identiteetti jne. Tällöin puhutaan mielellään kollektiivisesta subjektista (yhteinen omatunto) ja mentaliteetista.

³⁶ Lehtonen 1990; 24

³⁷ Renvall 1983; 264

Tutkimukseni kohteeksi olen valinnut Itä-Hämeessä Sysmässä Voipalan kylässä sijaitsevan Hovilan kartanon, josta säilynyt yksityisluonteinen asiakirjamateriaali yhdessä virallisten elinten tuottaman aineiston ja muistelmien kanssa mahdollistaa varsin syvällisen, yksittäisen kartanoyhteisön tarkastelun. Tutkimukseni aikarajaus käsittää Wadenstiernojen omistajuuskauden (1824 - 1870). Olen päätenyt pienyhteisölähtöiseen aikarajaukseen, koska useinkaan valtion historialliset vaiheet eivät sovellu aikarajauksen lähtökohdiksi pienyhteisötasolla, vaan voivat jäädä vieraiksi ja kontekstistaan irrallisiksi. Aikarajausta voi perustella laajemminkin. Se vastaa varsin pitkälle yleisesti hyväksyttyä käsitystä kartanokulttuurin kukoistuskaudesta maaseudulla.³⁸

Mielenkiintoinen aikakautena 1800- luku on myös yhteiskunnallisen tilanteen näkökulmasta. Esitetäänhän vuosisadan alkupuolisko staattisena aikakautena, jolloin väestönkasvu oli voimakasta. 1800- luku oli myös herätysliikkeiden sekä esivallan harjoittaman kontrollin kukoistuskautta. Mielenkiintoinen aspekti paikallistasolla on myös Sysmän säätyläisvaltaisuus.

Edellä esillä nousseiden teemojen perusteella voin kiteyttää **tutkimuskysymykseni** seuraavasti:

- Minkälainen yhteisö Hovilan kartano oli? Miten yhteisön jäsenet kokivat yhteisön jäsenyyden? Minkälaisia muotoja yhteisöllisyys sai? Voidaanko puhua erityisesti kartanolaisista?
- Keitä yhteisössä vaikutti? Minkälaista heidän arkensa oli? Mitkä tekijät arkea säätelivät?
- Minkälainen oli isännän ja alustalaisen suhde? Minkälaiset suhteet eri sosiaaliryhmillä oli? Mitkä tekijät suhdetta määrittivät?

---

³⁸ Kts.esim. Åström 1993A, Lönnqvist 1978

-Miten säätyläiskulttuuri ja rahvaan kulttuuri kohtasivat kartanoissa, miten mahdolliset arvot, normit, ja ajatusmallit näitä kohtaamisia säätelivät tai miten kulttuuriset erot vaikuttivat arvoihin, normeihin ja ajatusmalleihin?

- Millaisia kartanon ja kartanolaisten muodostamat verkostot olivat?

- Miten entografinen ja mikrohistoriallinen metodi ja lähteiden lukutapa soveltuu kartanoyhteisön tarkasteluun? Mitkä ovat sen hyödyt ja ongelmat?

Tutkimuksessani keskeisenä ja sen kauttaaltaan läpäisevinä elementteinä ovat sivilisaatioprosessin näkökulma sekä kartanon arjen tarkastelu normijärjestelmän ja suhdeverkostojen selvittämiseksi. Tutkimuksen kolmannessa luvussa tarkastelen metodisia ja lähdeteknisiä kysymyksiä. Neljännessä luvussa tarkastelen kartanotalouden edellytyksiä yleisellä tasolla, ja etsin niitä mentaliteetteja, jotka vaikuttivat sen onnistumiseen. Luvussa viisi tarkastelen kartanoyhteisön toimintaa herrasväen näkökulmasta ja heidän kulttuurista näkemystään kartanoyhteisöstä. Luvut kuusi ja seitsemän keskittyvät puolestaan palvelusväen valta-, hierarkia- ja käskysuhteiden tarkasteluun niin, että ensin tarkastelen Hovilaan työhön tulemista ja sisäpalvelusväkeä, ja sitten ulkotyöväkeä. Kahdeksas luku kiinnittää huomionsa kartanoyhteisön yhteisöllisyyden muotoihin torpparien keskuudessa sekä tarkastelee yhden yksilön näkökulmasta kartanoyhteisöä. Luvussa yhdeksän tarkastellaan renqvistiläisen maailmankuvan ja elämän erilaisuutta torppareiden keskuudessa. Luvussa kymmenen lähestytään kartanoyhteisöä erilaisuuden näkökulmasta. Yhteisön erilaisia tarkastelemalla peilataan yhteisön normaaliutta. Luvussa yksitoista yhdistetään yhteisön taloudellinen ja henkinen puoli yhteisön patriarkaalisuutta tarkastelemalla.

3. MIKROHISTORIA, MENTALITEETIT JA LÄHTEET KARTANOTUTKIMUKSESSA

Mikrohistorian tavoitteena on analysoida yhteisön toimintamekanismeja, hierarkioita ja normeja, jotka yhteisössä eläville ovat itsestäänselvyksiä ilmentyen käytännön elämässä. Tarkasteltaessa yhteisöä lähietäisyydeltä ilmevät vähäisimmätkin vuorovaikutussuhteet, rakenteet ja etenkin miten ne toimivat. Pienyhteisö voidaan nähdä sosiaalisten suhteiden verkostona, ja tutkimuksen tavoitteena on säikeiden ja kokonaisuuden esille kaivaminen.³⁹ Historian tutkimus ei tyydy niihin yleisiin yhteyksiin, joita voi nähdä tapahtumien suurissa piirteissä, vaan se haluaa nähdä vielä tarkemmin, vielä lähempänä elävien ihmisten toimintaa, millaisissa yhteyksissä asia käytännössä esiintyy.⁴⁰

Nämä Mikrohistorian tunnuspiirteet tekevät siitä käyttökelpoisen näkökulman tutkimukselleni, jonka kysymyksenasettelu vastaa pitkälti mikrohistorian tavoitteita. Yksi hyvä peruste mikrohistorian näkökulmalle löytyy myös tutkimukseni kysymyksenasettelun yhteydestä sivilisaatioprosessiin. Sen tutkimusta on väitetty evolutionistiseksi ja anakronistiseksi aikakäsityksensä suhteen.⁴¹ Tarkasteltava aika jää mikrohistoriallisessa tutkimusmetodissa lyhyeksi, ja näin vältetään eri aikakausien tarkastelu. Lähitarkastelu mahdollistaa pienempienkin muutosten havaitsemisen. Tarkasteltaessa yhteisön kokonaiskuvaa vältetään myös evolutionistisen piirteet.

Mikrohistoria tarkastelee elämää kokonaisvaltaisesti. Sen tavoitteena on ymmärtää ihmistä hänen omista lähtökohdistaan, elämän ehdoistaan ja elämänkokonaisuudestaan käsin. Pyrkimys elämänkokonaisuuden tarkasteluun on rajannut tutkimuskohteet ajallisesti ja maantieteellisesti suppeisiin puitteisiin, kuten pieniyhteisöihin ja ihmiseen niiden jäsenenä. Houkuttelevia tutkimuskohteita ovat olleet etenkin syrjässä sijaitsevat kylät sekä muut selkeärajaiset yhteisöt, joilla on

³⁹Heikkinen 1993; 41, Katajala 1995; 14, Ollila 1996; 9, Peltonen 1996; 10—11, Zemon-Davis 1996; 12

⁴⁰Renvall 1983; 266

⁴¹Jarrick - Söderberg 1994; 12

jokin yhteinen nimittäjä.⁴² Kartano isäntäkeskeisenä yhteisönä soveltuukin näin ollen varsin oivallisesti mikrohistoriallisen tutkimuksen kohteeksi. Tutkimuksen kohteena ei ole kuitenkaan kartano tai kylä, vaan tutkimus tapahtuu paremminkin kartanossa tai kylässä.⁴³

Elämänkokonaisuuden tutkiminen johtaa siihen, ettei tässä työssä keskitytä historian tutkimuksen eri perinteiden väliseen rajanvetoon. Yhteisön arkista elämänmenoa tarkasteltaessa ei voida erottaa taloushistoriaa sosiaalishistoriasta ja päinvastoin. Yhteisössä arki, elintaso ja ajattelu ovat kiinteässä yhteydessä toisiinsa. Ihmisen kokonaisvaltainen ymmärtäminen edellyttää henkisyiden näkemistä kulttuurin ja yhteiskunnan sosiaalisen, taloudellisen ja poliittisen todellisuuden läpi.⁴⁴ Ne määrittivät toinen toisiaan, minkä vuoksi on mahdoton jättää huomiotta mitään näistä ulottuvuuksista. Yhteisön toimintamekanismit ja hierarkiat ilmenevät parhaiten ihmisten joka päiväisessä elämänmenossa, heidän arjessaan. Mikrohistorialla onkin kiinnekohtansa ns. arjen historiaan. Arjen historiaa yhdessä mikrohistorian kanssa onkin kutsuttu historiallisen antropologian nimellä, jonka tavoitteena on yhteisöjen ymmärtäminen ja ajatusten löytäminen tekstin takaa.⁴⁵

Mikrohistoria on läheisessä yhteydessä myös mentaliteettien historiaan. Mentaliteetti on määritelty yleisesti ottaen tietyn ajan ja paikan ihmisten tavaksi jäsentää, käsittää ja erityisesti “elää” maailmaa. Mentaliteettien historia käsittelee yhteisön kollektiivista “mieltä”, ajatustapoja ja kulttuurisen käyttäytymisen perusteita. Kohteena ovat inhimillisen toiminnan kiteytyneet muodot, käytännöt, joissa ihmisen ajattelun ja käyttäytymisen suhde on mielenkiinnon kohteena. Mentaliteetti-tutkimus kohdistuu kansan kulttuuriin, maailmankuvaan, ajattelutapoihin, arvoihin, normeihin, tapakulttuuriin ja perinteisiin.

⁴² Katajala 1995; 15, Levi 1991; 96

⁴³ Levi 1991; 96

⁴⁴ Virtanen 1987; 90

⁴⁵ Burke 1987; 3, Elias 1998; 15—17. Sallitut käytösnormit vaikuttavat yksilökäyttäytymisen tasolla. Habitus on arkielämän ilmaukset, ns toinen luonto.

Tutkimuskysymysten osalta mikrohistorialla ja mentaliteettien historialla on siis selkeät yhtymäkohdat. Tämän ohella myös mentaliteettien tutkimus kohdistuu varsin usein pieneen ja rajattuun, jolloin yhteys mikrohistoriaan edelleen korostuu.⁴⁶

Mikrohistoria pyrkii vuoropuheluun makrotason kanssa, mikä on aiheuttanut törmäämisen mentaliteettien historiaan. Kartanoa voidaankin lähestyä eräänlaisena mikrokosmoksena, jonka kautta tarkkaillaan laajemmin 1800-luvun yhteiskuntaa arvoineen, rakenteineen, normeineen ja ajatusrakennelmineen. Mikrohistoria onkin avain tiettyyn aikakauteen olematta edustava. Pyrkimyksenä on kuvata tapahtumaa tai kertomusta, jolla on tarjottavana laajemminkin malleja ja vertailukohteita aikakaudesta.⁴⁷ Paikallistiedoista on tehtävä yleisempiä päätelmiä. Mikrohistorian vahvuutena on ennen kaikkea sen konkreettisuus, jonka kautta voidaan löytää uusia yhteiskunnan ja historian tasojen kohtaamisia, joita mikään teoria ei ole tunnistanut.⁴⁸

Mikro- ja makrotason vuoropuhelu on välttämätöntä, jotta hahmotettaisiin yhteisön oma normijärjestelmä ja toisaalta mentaliteetit. Kartanoyhteisön erikoisuuden löytämiseksi, on löydettävä myös 1800-luvun ajattelun yleiset piirteet. Kartanolaisessa maailmankuvassa oli omat erikoispiirteensä, mutta niihin vaikuttivat myös laajemmat rakenteet eli mentaliteetit. Maailmankuvan sisältö, järjestyneisyys ja monimutkaisuus vaihtelee suuresti yhteisöjen välillä. Laajasti määritellen maailmankuvalla tarkoitetaan näkemystä maailmasta kokonaisuutena, johon perustuvat yksilön tai yhteisön elämää ohjaavat arvot ja tavoitteet.⁴⁹ Eri tasoilla vaikuttavat yhteisöjen elämää hallitsevat koodit, merkitysjärjestelmät, joiden suunta on yleisestä yksityiseen.⁵⁰ Kuviossa 1. on rakennettu malli siitä,

⁴⁶ Haapala 1989;20, Katajala 1995; 11,12,14, Knuutila 1994; 56, Peltonen 1992B; 15—16, Virtanen 1987; 61—63

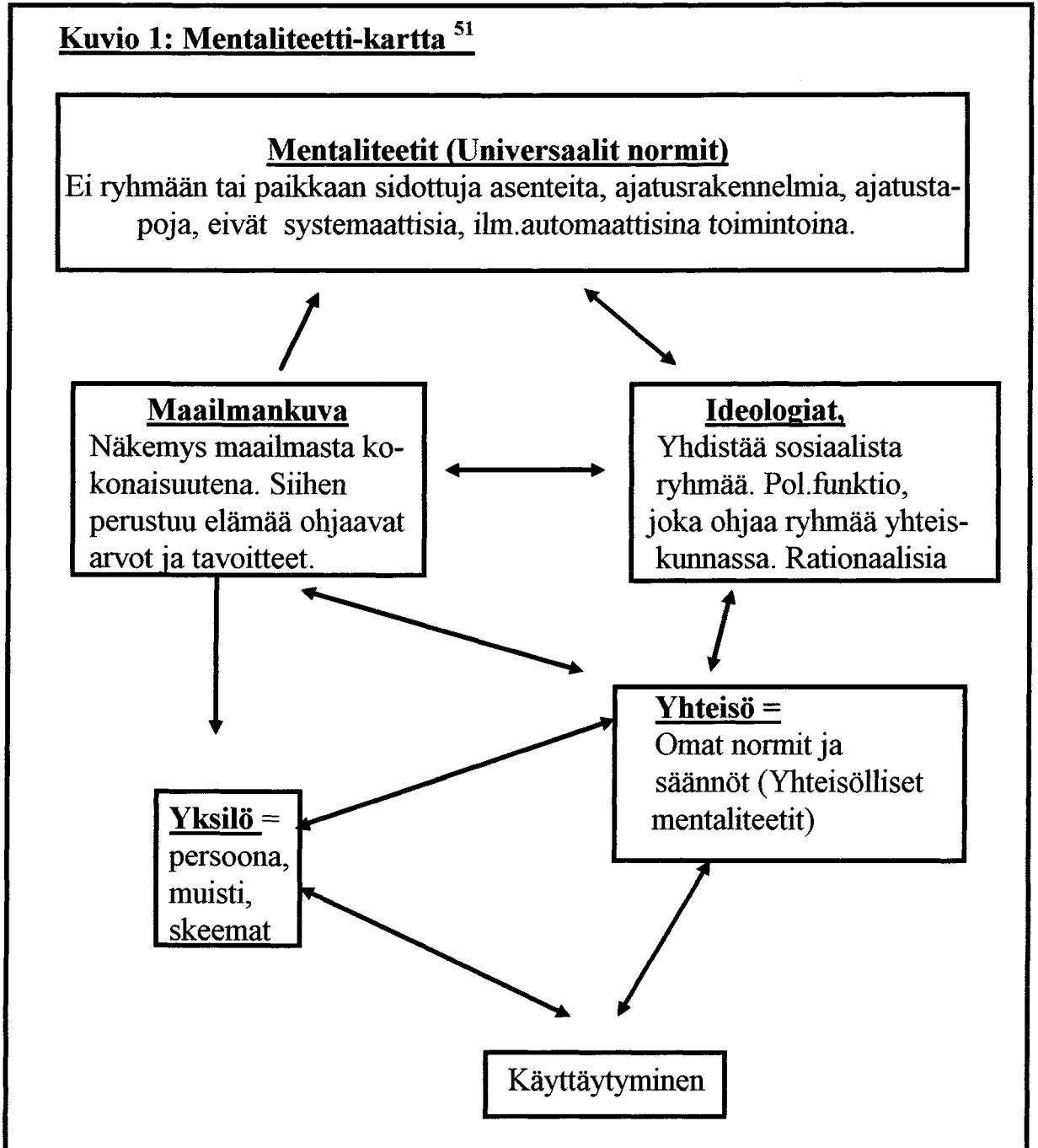
⁴⁷ Zemon-Davis 1996; 14

⁴⁸ Burke 1992; 41, Ollila 1996; 11—12, Peltonen 1996;13

⁴⁹ Puhakka 1977; 50

⁵⁰ Virtanen 1987; 30

millaisiin eri tason koodijärjestelmiin yksilö sitoutuu aiemman teoreettisen tarkastelun perusteella.

⁵¹ Englund 1989;16—17, Knuutila 1994; 56—57, Virtanen 1987; 30

Mentaliteetti on kaiken normimaailman yläpuolella, ja se ei ole paikkaan sidottu, vaan yhdistää ihmisiä ajasta ja paikasta riippumatta. Usein se on luonteeltaan myös tiedostamaton ja ohjaa näin ihmisten käyttäytymistä. Sen alaisuudessa ovat ideologiat ja maailmankuvat, jotka ovat luonteeltaan enemmän ryhmä- tai yksilösidonnaisia. Mentaliteetti voidaan nähdä kognitiivisen maailmankuvan ehtona.⁵²

Maailmankuva voi olla yhteisö- tai yksilösidonnainen. Ideologia sitoutuu puolestaan ryhmään, ja on ideoiden kokonaisuus. Ideologia ohjaa ryhmän aktiivisuutta mm. yhteiskunnallisissa asioissa.⁵³ Ideologian voidaankin katsoa olevan ennuste mentaliteetin muutoksesta, joka tapahtuu hitaasti. Ideologiat ja maailmankuvat ohjaavat puolestaan yhteisön arvoja ja normeja, sekä tämän kautta yksilön käyttäytymistä yhteiskunnassa. Yksilön käyttäytymiseen vaikuttavat myös hänen muistinsa, persoonansa ja skeemansa, jotka ovat ihmisen psyykinen varustus, joka ohjaa hänen jokapäiväistä elämäänsä ja kollektiivista toimintaansa.⁵⁴

Voidaankin ajatella, että yksilöllä oli järjestelmän sisällä tiedossaan tietyt oikeudet ja velvollisuudet, joiden mukaan hänen odotettiin käyttäytyvän. Status toteutui yhteisöelämässä roolina ts. käyttäytymisenä ja asenteina. Yksilön odotettiin käyttäytyvän roolissaan määrättyllä tavalla, joten jokaisella statuksella ja roolilla oli yhteisöllinen malli. Näin yhteisön normeja, sääntöjä ja arvoja, jotka määrittävät sen elämää, voi kutsua myös yhteisön yhteiseksi perinteeksi, joka muodostaa perustan sen yhteisöllisyydelle.⁵⁵

Mikrohistoria lähtee liikkeelle poikkeuksellisesta lähdeainestosta, jonka tutkija luo esimerkiksi yhdistelemällä eri lähdesarjoja.⁵⁶ Tutkimukseni lähdeaineisto jakautuu

⁵² Knuutila 1994; 57

⁵³ Englund 1989; 16—17

⁵⁴ Siikala 1984; 19—20, Siikala 1994; 25

⁵⁵ Anttila 1982:22, 25., Bourdieu 1985; 171, Siikala 1984; 219. Sosiologi Pierre Bourdiulla on samankaltainen ajattelumalli. Hän puhuu yhteisön sijaan kuitenkin kentistä. Hänen mukaansa kentälle pääsyn ehto, on sen pelin päämäärien tunnustaminen ja samalla niiden rajojen tunteminen, joiden ylittämisestä seuraisi pelistä pois sulkeminen.

julkiseen ja yksityisluontoisempaan asiakirja-aineistoon. Ensinmainittuja lähdesarjoja edustavat viranomaisten asiakirjat kuten kirkolliset asiakirjat, henkikirjat, kartat, pitäjänkokouspöytäkirjat ja oikeuslaitoksen tuottama materiaali. Yksityisluontoisempaa asiakirja-aineistoa puolestaan edustavaa Ilolan kartanon arkisto ja Schildt-suvun arkisto, jotka sisältävät kirjeitä, asia- ja kirjeluetteloja, perukirjoja, tilikirjoja, torppari- ja työsopimuksia sekä oikeudenkäyntiasiakirjoja. Yksityisluontoista aineistoa edustavat myös kartanon torpparin pojan Juho Saarisen muistelmat sekä suomen kirjallisuuden seuran muistelmia-aineisto.

Tutkimuksessani eri lähdesarjojen merkitys on kolmijakoinen. Väestöhistoriallisista lähteistä olen kerännyt kartanon asukkaita, heidän ammattejaan, määräänsä, elinkaartaan ja liikkuvuuttaan koskevaa tietoa. Etenkin rippikirjat, joihin on kerätty tietoa yksilön eri elämänvaiheista, ovat olleet keskeinen lähdesarja. Rippikirjoihin merkittiin ihmisen syntymä, ripille pääsy, kuolema sekä muutto toiselle paikkakunnalle.⁵⁷ Rippikirjoja ei alkujaan pidetty väestörekisteritarkoituksessa, vaan niiden käyttöönoton pääasiallisena motiivina oli seurakuntalaisten kristinopin ja lukutaidon kontrollointi. Rippikirjojen perusteella määriteltiin myös ihmisen maine paikallisyhteisössä, koska ne olivat pappien antamien ns. mainetodistusten lähteenä.⁵⁸

Rippikirjoihin ihmiset merkittiin kylittäin aakkosjärjestyksessä tai papin kulkeman kinkerireitin mukaisesti.⁵⁹ Hovilan kartanon kohdalla rippikirjaan on säätyläistön jälkeen merkitty torpat ruokakuntineen, ja Voipalan kylän loppuun on luetteloitu kylän käsityöläiset ja loiset. Vuosisadan alkupuolella rippikirjamerkinnot ovat muuttojen ja osalta varsin puutteellisia, mutta tarkentuvat vuosisadan puolivälissä. Myöhemmässä vaiheessa rippikirjoihin on merkitty jopa käräjätuomioita ja muuta tietoa henkilöstä.

---

⁵⁶ Peltonen 1996; 21. Tämänkaltaisesta lähdeyöskentelystä esimerkkejä: Levin Aineeton perintö (1991) ja Risto Alapuron Suomen synty-Paikallisena ilmiönä 1890-1933.(1995)

⁵⁷ Hirvonen 1996; 44

⁵⁸ Heikkinen 1996; 89, Hirvonen 1996; 44

⁵⁹ Alamäki 1993; 9

Rippikirjojen tukena ovat toimineet henkikirjat⁶⁰ sekä historiakirjat, joiden avulla olen pystynyt sijoittamaan käsityöläiset sekä loiset kylän taloihin ja torppiin. Syntyneiden- ja kastettujen luetteloista on löytynyt myös kartanolaisten tarkempia ammattinimekkeitä, mikä on helpottanut työyhteisön hierarkian rakentamista. Yhdistämällä saadut tiedot muiden lähdesarjojen kertomaan on rakentunut vähitellen henkilön elämäkerta, jota tarkastelemalla on rakentunut sosiaalisten suhteiden verkosto, johon yksilö on kietoutunut. Elias käyttää näistä riippussuhteiden verkostoista nimeä figuraatio.⁶¹

Tämänkaltainen elämänkertojen rakentaminen onkin varsin tyypillinen piirre mikrohistorialliselle lähdeyöskentelylle.⁶² Kollektiivisen elämänkertamenetelmän kautta yhdistelemällä eri henkilöiden elämäkertoja saadaan laajempi kuva alempien kansankerrosten elämästä.⁶³ Jotta historiaa voidaan tutkia, on sitä lähestyttävä joukkojen ja yksilöiden välityksellä, jotka yhteisössä elivät. Yksilö tarkastelun kautta nähdään hänen roolinsa osana yhteisöä, ja sitä rajanneet tekijät.⁶⁴ Elämänkertojen rakentaminen näkyy tutkimuksessa sen kertomuksellisuutena eli narratiivisuutena. Yleensä se liitetään tieteen varhaisvaiheen esittämistapaan, mutta sillä on liittymäkohdat myös etnografioiden esitystapaan.⁶⁵

Yhteisön normijärjestelmän, elämänmenon ja rakenteen tarkastelun kannalta keskeisiä lähdesarjoja ovat olleet kartano- ja sukuarkistot sekä tuomiokirjat. Sosiaalisten suhteiden tarkastelun kannalta etenkin tuomiokirjat ovat nousseet keskeiseen asemaan. O.W.M Wadenstiernan tiloihin liittyviä juttuja tuomiokirjoissa esiintyy runsaasti, mihin osaltaa vaikutti isännän tietämys

⁶⁰Orrman 1980; 1, 3 Henkikirjoihin jätettiin merkitsemättä alle 15-vuotiaat ja yli 63-vuotiaat.

Niihin merkittiin myös vain verovelvolliset, mikä tapahtui vuosittain järjestetyissä henkikirjoitustilaisuuksissa

⁶¹Elias 1998; 36—37

⁶²Kts. esim. Heikkinen 1997.

⁶³Kostiainen 1994; 15—16. Historian tutkimuksen asenteiden muututtua tavallisen yksilönkin elämänsä tutkimus on katsottu järkeväksi ja tarpeelliseksi elämänsä tutkimuksen kohteeksi.

⁶⁴Ahtiainen 1990; 3. Gunnar Suolahden käsitys historian tutkimuksesta. Suolahti yhteisöllisen tutkimuksen uranuurtaja Suomessa.

oikeusoppineena omista mahdollisuuksistaan riita-asioissa. Hän mahdollisesti neuvoi myös alustalaisiaan hakemaan oikeutta, jos havaitsi siihen aiheita olevan.

Käräjätapausten ohessa tulee ilmi myös kartanon arkeen liittyviä asioita sivujuonteena todistusten yhteydessä. Ne valaisevat varsin kattavasti yhteisön arkista elämänmenoa. Tuomiokirjamateriaaliin on suhtauduttava kuitenkin varoen, koska se helposti antaa hyvin negatiivisen kuvan yhteisöstä. Tuomioistuimen käsittelyyn joutuivat tapaukset valikoituivat. Oikeudessa käsitellyt tapaukset koskettivat yhteisöä aina siinä määrin syvältä, että ne harvoin välttivät julkisen käsittelyn.⁶⁶

Kartanoa koskevien oikeustapausten voikin olettaa olevan todellisia kriisitilanteita yhteisössä, jotka uhkasivat sen perimmäisiä toimintaperiaatteita vaatien näin varsin vahvan virallisen tahon käsittelyn. Tuomiokirjoja käytettäessä ei saa sortua myöskään irrallisten katsomusten, mielipiteiden ja tunteenpurkausten haalimiseen materiaalista. Mentaliteetit, sen enempää kuin maailmankuvatkaan, saattikka yhteisön normit eivät näy suoraan aineistossa, eivätkä ole valmiiksi järjestäytyneitä kokonaisuuksia, vaan ne on pääteltävä mahdollisimman monista lähteistä löytyvien johtolankojen ja aineiden perusteella⁶⁷

Juho Saarisen muistelmat edustavat tutkimuksessani yhden yhteisön jäsenen näkökulmaa kartanon arkeen. Saarinen syntyi Sysmässä 1846 köyhään ja renqvistiläiseen⁶⁸ herännäisperheeseen. Vanhemmat toimivat aktiivisesti Sysmän herännäispiireissä. Vuonna 1852 Saarisen vanhemmat Juho Uolevinpoika ja Eeva Putt muuttivat Voipalan kylään Ilolan rustholliin torppareiksi, jossa asuivat aina vuoteen 1852 saakka. Juho Saarisessa heräsi jo varhain ajatus pappisurasta, jonka

---

⁶⁵ Kalela 1993; 70

⁶⁶ Heikkinen 1985; 233

⁶⁷ Heikkinen 1985; 232, Knuutila 1991; 59, Manninen 1989; 71, Rosaldo 1986; 79-81

⁶⁸ Hyry 1995; 109—110. Renqvistiläiset eli rukoilevaiset olivat yksi merkittävimmistä luterilaisen kirkon sisällä syntyneistä herätysliikkeistä. Sen johtohahmo oli Sortavalan kappalainen Henrik Renqvist (1789 - 1866). Opissa korostettiin ikävöivää uskoa, syntyen tunnustamista ja vetoamista Jumalan armoon.

hän saavutti vanhempiansa, Sysmän säätyläisten ja etenkin Sysmän tuolloisen kirkkoherran Henrik Renqvist nuoremman avustamana. Vuonna 1920 hän julkaisi omaelämäkerrallisen muistelmateoksen *“Muistelmia lapsuuden ajalta ja kouluvuosilta”*. Muistelmia hänen oli tarkoitus jatkaa myöhemmin toisella osalla, joka olisi keskittynyt pappisuraan. Saarinen kuitenkin kuoli ennen sitä vuonna 1920.⁶⁹

Muistelmateos Sysmässä vaikuttamisajalta keskittyy kuvaamaan perheen elinoloja, arkea, uskonnollista elämää ja etenkin Saarisen omaa renqvistiläistä kehityskaarta, jonka tavoitteeksi jo varhain muotoutui pappuus. Saarisen muistelmat keskittyvätkin uskonnollisten elämysten ja tunteiden kuvaukseen. Hengellinen elämä on hänen mukaansa paljon maallista elämää tärkeämpää.⁷⁰

Saarinen kertoo muistelmiensa alussa kirjoittamisen motiiviksi halun tallentaa elämänsä jälkeläisilleen. Nämä olivat innostaneet hänet myös kirjoittamaan.⁷¹ Elämäkerrallisella muistelmamateriaalilla on monta funktiota: Niillä voidaan huvittaa kuulijoita, lujittaa henkilökohtaisia suhteita tai ne voivat toimia moraalisina ohjeina. Tärkein funktio on kuitenkin se, että ne ovat keinoja minuuden määrittämiseksi. Ne kertovat kuulijoille keitä tai millaisia olemme tai toivomme olevamme. Elämäkerrallisessa muistelussa keskeisessä asemassa ovat eloisat tai välähdyksenomaiset muistot nimenomaan itselle merkityksellisistä tapahtumista. Lapsuuden muistelussa heijastellaan aikuisiän minuutta ja elämäkulun aikana tehtyjä valintoja perustellaan. Menneitä tapahtumia koostetaan uudelleen nykytilanteen tarpeita, asenteita ja odotuksia vastaaviksi. Kertoja luo näin omaa tulkintaansa lapsuudestaan, jonka kautta ottaa kantaa nykytilanteeseen.⁷²

Uskonnollisen ja sivistyksellisen kehitysprosessin kuvaaminen korostuvat näin ollen myös Saarisen muistelmissa. Ne ovat merkityksellisiä sen kannalta, mitä

⁶⁹ Malin 1934;1

⁷⁰ Saarinen 1920; 31, 34

⁷¹ Saarinen 1920; johdanto

⁷² Korkiakangas 1996; 25, 28, 35, 36, Knuutila 1991; 60, Siikala 1984; 12, 14

Saarinen kirjoittamishetkellä on tai tuntee olevansa. Ihmisen taipumuksena on jäsentää omaa elämänsä henkilökohtaisten kokemusten avulla. Ainutkertaisuudesta huolimatta ne voivat olla kulttuuristen mallien ohjaamia ja yhteiskunnallisten tapahtumien heijastumia.⁷³ Muistelmien kautta hän käy läpi omaa minuuttaan. Näin ollen muistelmissa huomiotta tai vähemmälle huomiolle jäävät seikat, jotka Saarisen oman renqvistiläisen kehityskaaren kannalta eivät ole tärkeitä. Hänen yksilöllistä näkemystään esim. isännän ja torpparin suhteesta on yleistettävä varoen. Jos tavoitteena on erimielisyyksistä vapaa elämä, erimielisyyksistä tuskin kerrotaankaan. Renqvistiläisyys uutena ilmiönä ja sen edustajan näkökulma on kuitenkin erittäin mielenkiintoinen tutkimukseni kannalta.

---

⁷³ Knuutila 1991; 60

4.HOVILAN TALOUTTA HOITAEN, JUMALAAAN LUOTTAEN

Hovilan kartanossa kiinnostus talouden hoitoon O.W.M Wadenstiernan kaudella ilmeni sekä innovatiivisuutena että konkreettisenä talousyhteisön kehittymisenä ja laajenemisena. Vuonna 1832 Wadenstierna osti kylästä Nykullan eli Ilolan rusthollin, ja hänen omistukseensa siirtyi myöhemmin vuonna 1844 veljen Carl Joakim Wadenstiernan kuoltua myös kylän kolmas tila, Voipalan säteri kokonaisuudessaan. Näin ollen Wadenstierna omisti koko Voipalan kylän. Hovilan kokonaispinta-ala oli 1 375 hehtaaria. Ilolan rusthollin pinta-alan ollessa 2075 hehtaaria.⁷⁴ Näiden päätilojen ohella Wadenstiernan omistukseen kuului vielä etätilana varsin merkittävä omistus, Mieskonmäki. Isonjaon aikaan vuonna 1806 alueella oli kaikkiaan 15 torppaa, jotka kuuluivat Wadenstiernan omistukseen.⁷⁵ (Kts.liite 1 ja 2)

Voipalan kylän tilat olivat O.W.M Wadenstiernan isännöyskaudella tiiviissä yhteisviljelyssä. Kartanotalous kasvoi myös muutenkin kuin alueellisesti, sillä kartanon karjamäärä kasvoi. Vuonna 1824 kartanossa oli 34 lehmää, ja vuoteen 1868 mennessä lehmäluku oli noussut 50:een. Onni Schildtin kaudella määrä edelleen kasvoi. Vuonna 1885 kartanossa oli peräti 250 lehmää sekä 50 hevosta.⁷⁶ Kartanon laajuudesta paljon työvoimaa vaatineena yksikkönä kertovat hyvin vuoden 1871 päivätyömäärät. Kartanoon tehtiin vuoden aikana 2250 hevostyöpäivää ja 3751 jalkamiestyöpäivää.⁷⁷

Pyrkimys innovatiivisuuteen näkyi Hovilassa maatalous-ja karjanhoitomenetelmien edistyksellisyytenä. Etenkin karjanhoidossa Hovila oli pitäjän edelläkävijöitä, mistä

⁷⁴ MMA;Heinolan henkikirjoittajan arkisto; Sysmän henkikirjat 1833, 1844.

⁷⁵ Rapo 1976; 89. Mieskonmäen tila oli luonteeltaan ns. vanhaa rälssiä, joka oli aatelin varsinaista maaomaisuutta. Se oli annettu ennen Kustaa Aadolfin aikaa, ja säilyi isossa reduktiossa 1600-luvun lopulla.

⁷⁶ HMA; ILO; Otto Collianderin perunkirja 27/4.1824. Kot. VII.

HMA; ILO; Pehtoori K.F Sahlsbergin kirjeet tilan omistajalle;luettelo lehmien lypsystä 1868. Kot. XIX. Kulha 1966; 129

⁷⁷ JyMA; Schildt-suvun arkisto; Yhteenveto-kirja-päivätoista 1871. Kotelo 2.

osoituksena mm. ensimmäisen mittalypsyn suorittaminen jo vuonna 1868.⁷⁸ Hovilan isäntien tietotaitoa osattiin arvostaa myös pitäjän rajojen ulkopuolella, mistä osoituksena Otto Wilhelm Wadenstiernan valitseminen Saarijärven Tarvaalan karjanhoitokoulun johtajaksi.⁷⁹ Isännän myönteinen suhtautuminen uusiin keksintöihin ja maatalouden kehittämiseen vaikutti myös talousyhteisön toimintaedellytyksiin. Uudet keksinnöt kohottivat tuotantoa ja kartanon isännän esimerkki innosti myös torppareita yms. lähialuiden talollisia maatalouden kehittämiseen.

Suuri talusyhteisö satoi myös runsaasti työvoimaa kuten taulukoista 1 ja 2 (s.29 ja s.30) käy ilmi. Wadenstiernojen kaudella työyhteisöön kuului eniten ihmisiä vuonna 1849. Väestömäärän vaihteluiden syynä 1830-luvulla olivat alueelliset muutokset. Voipalan säteristä erotettiin torppia Johan Widblomin omistukseen, ja torpat liitettiin Luhankaan.⁸⁰ Tämä selittää vuosien 1834 ja 1839 välisenä aikana tapahtuneen työväen määrän vähenemisen. Kuten taulukosta 2 (s.30) huomataan väheneminen koostuu torppariryhmästä ja heidän palvelijoistaan. Muissa työväen ryhmissä kehitys on tasaista ja yleensä lievästi nousujohtoista.

Kokonaismäärän kasvua edistää etenkin muonamiesten uuden ryhmän ilmestyminen työväen joukkoon 1840-luvulla. Muutoinkin 1840-luku oli työyhteisön tasaisen kasvun aikaa. 1850-luvulla työyhteisön pienemisen syyt löytyvät toisaalta yhteisöä kohdanneista kriisistä sekä kartanon alueen pienemisestä.

Kato- ja nälkävuodet koettelivat 1860-luvulla Hovilan kartanoyhteisöä, ja etenkin torpparit taistelivat toimeentulonsa rajoilla. Moni Hovilan torppa menetti viljelijänsä, kun nämä eivät kyenneet enää suorittamaan torppien veroja isännälle. Tällainen kohtalo oli myös 1860-luvun lopulla Siltaisten torpan viljelijä Juho

⁷⁸ HMA; Ilolan kartanon arkisto (ILO); Pehtoori K.F.Sahlsbergin kirjeet tilan omistajalle; Luettelo lehmien lypsystä 1868. Kot. XIX.

⁷⁹ Saarinen 1920; 25

⁸⁰ MMA: Heinolan kihlakunnan henkikirjoittaja: Sysmän henkikirjat v.1835

Mikonpoika Siltasella. Kato koetteli torppaa, ja alkuvuodesta 1868 hän oli velkaantunut jo monelle taholle. Tästä esitti huolensa myös pehtoori Kalle Sahlsberg kartanon omistajalle kirjeessään:

“—Mitähän siltaisten torpan miehen kanssa pitäisi tehdä. Nyt ei ole moneen aikaan tullut työhön. Joulun neljäs päivä sen vallesmannin puheesta magasiinin rästeistä. Tänä päivänä sen vaimo haudattiin. Se olis pitänyt saada uloskäsky vaan en ole voinut antaa kuin ei ollut käskytty Herran Direktorilta. Ehkä se lähtee hyvän tahtoisesti pois kuin sille olis puhua jos se saa olla siellä laillisen muuttopäivään asti niin sillä torpalla ei tehdä vähiin aikoihin mitään.—“⁸¹

Nälkävuosien aikana ilmenee myös toinen talousyhteisön kannalta keskeinen toimintaedellytys: työntekijöiden työkyky. Työkyvyn heikkenemisestä pehtoori esittää kirjeissään vuonna 1868 huolensa: torpparit, palvelusväki ja mäkitupalaiset olivat sairaina nälän vuoksi, ja tulevien töiden suunnittelu on vaikeaa.⁸² Työ ja sen tarve olikin talousyhteisöä yhdistävä voima. Se synnytti erityisen työyhteisön kartanon ympärille, jossa työntekijä asuntoa ja toimeentuloa vastaan antoi isännän käytettäväksi työkykynsä.

Kuten taulukosta 2. (s.30) voi havaita varsinaisten työntekijöiden ohella kartanoalueella oman väestöryhmänsä muodostivat myös työläisten ruokakunnat eli perheet. Perheiden merkitys kartanotaloudelle oli melkoinen mm. tilapäisenä työreservinä. Varsin yleistä oli, että yhteisön ulkopuolisen tilapäistyöläisen sijaan otettiin päivän urakkatyöhön joku kartanon vakinaisten työläisten perheestä. Mm.vuonna 1868 syyskuussa kartanon suutari Nygrenin vaimo kävi leikkaamassa 88 kykkää⁸³ kauroja rahapalkkaa vastaan kartanossa.⁸⁴ Päivätyöt olivat tärkeä lisätulon lähde myös kartanolaisille, ja osaltaan lisäsivät kartanoon tulemisen houkuttelevuutta.

⁸¹ HMA; ILO; Pehtoori K.F.Sahlsbergin kirjeet tilan omistajalle.Kot. XIX.

⁸² HMA; Ilolan kartanon arkisto (ILO); Pehtoori K.F.Sahlsbergin kirjeet tilan omistajalle.Kot. XIX

⁸³ Kauralyhteistä tehty, n. 6—7 lyhteen kuhilas.

⁸⁴ HMA; ILO; Pehtoori K.F.Sahlsbergin kirjeet tilanomistajalle.Tili rahain seikasta 1868. .Kot. XIX

Toinen kriisi, joka nälkä- ja katovuosien ohella vaikeutti talousyhteisön toimintaa ja kosketti sitä hyvinkin läheltä, oli isännän vaihtuminen tai kuolema. Kartano ilman isäntää alkoi rappeutua nopeasti, samoin kartano, joka oli koki isännän vaihdoksen lamaantui joksikin aikaa. Hovilassakin vuonna 1856 vahvan isäntähahmon O.W.M Wadenstiernan kuoltua alkoi kartanotaloudessa selkeä lamakausi ja useita torppia hävisi muutaman vuoden aikana.⁸⁵

Vaikeudet jatkuivat koko 1860-luvun ajan, osaltaan tähän vaikutti se, että omistaja Otto Wilhelm Wadenstierna asui muualla kuin kartanossaan. Tilanhoitaja Kalle Sahlsbergin työskentelyä tällainen viivytti, koska hänen oli aina käännyttävä ongelma tilanteissa ensin isännän puoleen kirjeitse, ja vastaus saattoi viipyä pitkään.⁸⁶ Kun se sitten lopulta saapui, saattoi tilanne olla ratkaisevasti muuttunut. Tämä luonnollisesti lamaannutti talousyhteisön toimintaa. Kartanotalouden joustavan toimivuuden yksi edellytys oli isännän aktiivinen oleskelu kartanossa. Vaikka hän ei osallistunutkaan varsinaiseen työskentelyyn, niin hänen merkityksensä toimintaa tehostava auktoriteettina oli suuri.

Edellä esille tulleet kriisikaudet heijastelevat yhteisön normaaliajan toimintamuotoja. Kriisikautena normaaliajan toimimuodot tulivat mahdottomiksi tai ainakin vaikeutuivat. Carlo Ginzburg on mikrohistoriallista metodia työstäessään korostanut ns. tyypillisten poikkeusten merkitystä tutkimuksessa. Ei tyypillisissä tilanteissa yhteisön arvot, normit ja sosiaaliset suhteet saavat selvästi näkyvän osan. Pienissä merkityksettömiltä tuntuissa asioissa ihmiset paljastavat jotakin itsestään ja ajattelutavastaan.⁸⁷

Kriisikaudet kartanotaloudessa voidaan nähdä juuri tämänkaltaisina tyypillisinä poikkeuksina. Kriisikaudet maataloudessa olivat tyypillisiä, mutta samalla myös poikkeavia kausia. Hovilan kartanon asukkaille se asetti vaatimukset etsiä

⁸⁵ MMA; Heinolan henkikirjoittajan arkisto; Sysmän henkikirjat 1821-1873. Bb 9:3-6

⁸⁶ HMA; ILO; Pehtoori K.F.Sahlsbergin kirjeet tilanomistajalle. Kot XIX.

MMA; Heinolan kihlakunnan henkikirjoittaja: Sysmän henkikirjat 1848-1860 Bb 9:5

⁸⁷ Katajala 1995; 14, 18, Peltonen 1996; 21, Ollila 1996; 10

normaaliajan elämän sijaan uusia selviytymisstrategioita⁸⁸, jotka rikkoivat normaaleja talousyhteisön toimintanormeja. Hovilan väen selviytymisstrategiat koostuivat nälkävuosina, mitä erilaisimmista tavoista. Torpparit köyhyyden koetellessa turvautuivat kerjuuseen, ottivat lainaa naapureilta tai viljamakasiinilta, myivät omaisuuttaan tai varastivat viljaa.⁸⁹ Viljan viljelyyn perustuva maatalous osoittautui riskialttiiksi nälkävuosien aikana, ja maatalous keskittyikin niiden jälkeen karjanhoidon edistämiseen.⁹⁰ Tämä näkyi karjanhoidon edistyksellisyytenä Hovilan talousyhteisössä.

Laaja talousyksikkö vaati myös erityistyöntekijöitä kuten mylläreitä, juustontekijöitä, viinantekijöitä ja metsänvartijoita. Työntekijöiden kirjo oli melkoinen kuten taulukosta 1.voidaan (s.29) havaita. Hovilan kartanossa oli jo varhaisessa vaiheessa 1860-luvulla juustomeijeri, jonka pohjalta myöhemmin Onni Schildt kehitti kartanomeijerinsä. Myllyjä kartanon tiluksilla oli ainakin kaksi. Mieskonmäen Kälässä sijaitsi vesimylly ja aivan kartanon läheisyydessä puolestaan sijaitsi erillinen tuulimylly, jonka hoitamisesta vastasivat kartanon rengit sekä torpparit päivätöinään. Tärkeä talousyhteisön toiminnassa oli myös paja seppineen sekä erilaiset käsityöläiset, jotka valmistivat työkaluja ja muita tarvekaluja työyhteisön tarpeisiin.⁹¹

Osaltaan maantieteellisten seikkojen vuoksi kalastuksella oli sivuelinkeinona keskeinen asema. Tila rajoittui Päijänteeseen ja sen sisäjärvenä oli Tarusjärvi. Kartanolla oli oma kalastajansa ja myös torpan veroissa kalalla oli merkittävä osuus. Kartanon torpparien perukirjoista ilmeneekin, että kalastus oli keskeinen osa heidän elämäänsä. Useimmat omistivat jopa nuotan, nuottaveneen sekä runsaasti muita kalastusvälineitä.⁹²

⁸⁸ Kts. Levi 1991. Hänellä on keskeisenä käsitys kriisiajan selviytymisstrategioista.

⁸⁹ HMA; ILO; Pehtori K.F Sahlbergin kirjeet tilan omistajalle. Kot.XIX.

⁹⁰ Vihola 1991; 12

⁹¹ ESMKA; Saaren kylän isojakokartta vuodelta 1867. Karttaosa 5.14;5

⁹² ESMKA; Saaren kylän isojakokartta vuodelta 1867. Karttaosa 5.14;5

HMA;ILO; Pehtori K.F.Sahlbergin kirjeet tilanomistajalle 2.päivä toukokuuta 1868. Kot. XIX
MMA; Heinolan tuomiokunta; Perukirjat 1854 -1856

Konkreettisin osuus kalaveden merkityksestä talousyhteisön toiminnasta olivat useat riidat, joita Hovilan isäntä selvitteli lähinaapuriensa kanssa pitäjän käräjillä. 1850-luvun alussa O.W.M Wadenstierna selvitteli kalavesikiistoja naapurikartano Rapalan omistajan Furuhjelmin kanssa kalastusoikeudesta Päijänteen Miestensalmella.⁹³ Suhteet Rapalaan tulehtuivat muutenkin samaanaikaan. Erimielisyyttä aiheutti myös tilanhoitajan harkitsematon Hovilan peltojen halki oikaiseminen. Turmeltuneesta halmeesta O.W.M Wadenstierna vaati korvausta.⁹⁴

Maaomistukset ja viljelyoikeudet olivat toinen seikka, joka tulehdutti Hovilan isännän suhteita naapurikylien tilallisiin. Etenkin se, että kylän isojako saatiin päätökseen vasta 1860-luvun lopulla aiheutti niittyjen omistuksen ja viljelyoikeuden suhteen ristiriitoja. Usein niittyjen viljelyoikeuksista oli sovittu suullisesti, ja yhteisö tunsu ne hyvin. Viljely- ja kalastusoikeudet kulkivatkin yhteisössä perimätietona, ja kun niitä sitten oikeusteitse alettiin selvittämään etsittiin todistajaksi vanhoja yhteisön asukkaita, joiden muisti ulottui kauas menneisyyteen.

Vuonna 1825 aloitettiin viljelyoikeutta koskettanut juttu, jossa agraariyhteisön perinteen merkitys nousi keskeiseen osaan. Kiistan aiheena oli Vistanniitty, ja kenelle sen heinäsaato kuului. Vistanniitty kuului Hovilan säterin Hidun torpan tiluksiin ja sijaitsi Judinsalon saarella keskellä Päijännettä. O.W.M Wadenstierna riitaantui Judinsalon tilallisen Sipi Juhonpojan kanssa, siitä kenelle niitty alunperin kuului. Hovilan omistusoikeuden kyseenalaisti se, että niitystä oli tehty viljelyvaihtosopimus isojaon loppuunsaattamiseen saakka.

⁹³ MMA; Heinolan tuomiokunta; Sysmän ja Luhangan pitäjät; Tk 1850 § 50

⁹⁴ MMA; Heinolan tuomiokunta; Sysmän ja Luhangan pitäjät; Tk 1850 § 36

TAULUKKO 1 ⁹⁵ HOVILAN TYÖYHTEISÖ										
VUODET	1834	1839	1844	1849	1854	1859	1864*	1869*		
Työntekijä										
Pehtoori/tilanhoitaja						1		1		
Renkivouti	1	1	1	1	1	1	1			
Emäntä	1	1	1	1	1	1				
Kartanon rengit	4	6	8	6	7	11	7	4		
Kartanon piiat	5	11	7	10	2	9	6	4		
Torpparit	35	25	27	27	27	18	14	11		
Torpparien rengit	2	2	4	10	5	7	8	3		
Torpparien piiat	6	3	-	3	4	2	3	3		
Muonamiehet	-	-	1	3	9	7	12	1		
Mäkitupalaiset	1	2	2	3	-	-	-	1		
Loiset	8	7	26	12	-	-	-	-		
Työläiset					3	2	5	4		
Käsityöläiset	4	3	4	3	4	3	-	4		
Metsänvartija						1	1	-		
Kalastaja	1	-	1	1	1	1	1	1		
Viinankeittäjä				1	1					

⁹⁵MMA; Sysmän kirkonarkisto; Sysmän rippikirja 1822-1860 TK 845-848. Historiakirjat 1833-1865. TK 852

MMA; Heinolan henkikirjoittajan arkisto; Sysmän henkikirjat 1821-1873. Bb 9:3-6

HMA; ILO; Ligvid bok med tjenste folket 1837-1856. Hovila Kot XIX. Huom. taulukossa ei ilmene Mieskommän aluetta.

TAULUKKO 2. HOVILAN TYÖNTEKIJÄT RUOKAKUNTINEEN ⁹⁶									
VUODET	1834	1839	1844	1849	1854	1859	1864*	1869*	
TYÖNTEKIJÄ NIMIKE									
Pehtoori/filanhoitaja									4
Renkivouti	3	5	7	6	4	2	1		
Emäntä	1	1	1	1	1	1			
Kartanon piäät	4	12	13	9	16	21	11	5	
Torpparit	187	129	142	147	156	94	81	53	
Torpparien rengit	3	2	11	21	8	23	14	3	
Torpparien piäät	8	6	-	4	4	4	6	4	
Muonamiehet	-	-	3	20	33	29	29	22	
Mäkitupalaiset	6	6	8	16	-	-	-	5	
Loiset	8	21	26	12	-	-	-	-	
Työläiset					3	5	8	6	
Käsityöläiset	11	6	19	16	6	13	-		
Metsänvartija						4	3	1	
Kalastaja	5	-	4	4	6	2	4	2	
Viinankeitäjä				2	2				
Yhteensä	236	188	234	258	239	201	157	116	

⁹⁶ MMA; Sysmän kirkonarkisto; Sysmän rippikirja 1822-1860 TK 845-848. Historiakirjat 1833-1865. TK 852

MMA; Heinolan henkikirjoittajan arkisto; Sysmän henkikirjat 1821-1873. Bb 9:3-6

HMA; ILO; Ligvid bok med tjenste folket 1837-1856. Hovila Kot XIX.

Vakuuttaakseen kihlakunnan käräjät omistusoikeudestaan ja siitä että Sipi Juhonpoika oli velvollinen maksamaan korvausta niityn viljelystä, keräsi O.W.M Wadenstierna oikeuteen todistajiksi vanhoja ihmisiä, joiden muisti ulottui pitkälle. Merkitystään yhteisön perinteen tuntijoina todistajat vahvistivat kertomalla lausuntojensa aluksi, kuinka vanhoja olivat, kuinka kauan olivat Hovilassa asuneet ja keneltä olivat tietonsa saaneet.⁹⁷

Talousyhteisö perustui toisaalta omistamiseen ja toisaalta sen jäsenten oikeuksiin. Kirjallinen kulttuuri ei ulottunut vielä tälläisiin asioihin, joten varsin usein jouduttiin turvautumaan sukupolvelta toiselle kulkeneeseen perimätietoon. Tämä kosketti niin isännän omistuksia suhteessa naapurikyliin kuin myös niitä sopimuksia, joita hän teki esim. alustalaistensa kuten torppareiden kanssa. Tämän perinteen tuntemus voidaankin nähdä yhtenä talousyhteisön toimintaedellyksiä vahvistavana tekijänä. Yksilö, joka ei noudattanut talousyhteisön sääntöjä, joutui varsin usein vaikeuksiin. Yhteisöllinen perinne oli yksi yhteisöllisyyden muoto.

Talousyhteisön toimintaedellytyksiä paransi myös kartanon alueelle 1860-luvulle tultaessa syntynyt tiestö. Se yhdisti kartanon torpat kartanoalueen hallinnolliseen ja taloudelliseen keskukseseen kartanoon sekä taloudellisen yhteisön tärkeät paikat toisiinsa.⁹⁸ Ne helpottivat kartanoväestön liikkumista ja nopeuttivat torpparin matkaa päivätöihin. Teiden kunto ei kuitenkaan ollut kovinkaan häävi, ja parannukset olivat tervetulleita. Juho Saarinen kuvaa uuden tien tuloa Suopeltoon muistelmissaan:

“Mutta jotta laivasta ja laiturista voisi tulla yleisölle hyötyä, oli kirkon tienoilta Alhion torpasta alkaen rakennettava noin 5 kilometrin pituinen maantie Suopeltoon.—Tuolta tieltä tehtiin myös syrjätie Rautikkaan mäkeä alas ennenmainitulle “elämänvesi”-lähteelle. Siitä oli meillekin hyöty, että saatiin entisen huonon ja riuttaisen tien asemesta käyttää hyvää ajotietä.”⁹⁹

⁹⁷ MMA; Heinolan tuomiokunta; Sysmän pitäjä ja Luhangan kappeli; Sk 1825 § 234, Tk 1826 § 234

⁹⁸ ESMKA; Saaren kylän isojakokartta vuodelta 1867. Karttaosa 5.14; 5

⁹⁹ Saarinen 1920; 56

Teiden merkitys oli tiedostettu isännänkin taholla, ja torpparien päivätöihin kuului myös maanteiden korjaus.¹⁰⁰ Tiestön merkitys oli keskeinen myös sen vuoksi, että näin vältettiin ns. luvattomat polut, jotka oikaisivat mm. viljahalmeiden lävitse. Vuonna 1835 O.W.M Wadenstierna käräjillä jopa antoi julistuksen, jolla kielsi sakan uhalla luvattomat tiet ja polut tiluksillaan.¹⁰¹

Talousyhteisön toimintaedellytykset eivät kuitenkaan olleet riippuvaisia ainoastaan työvoimamäärästä, alueellisesta pinta-alasta, luonnonolosuhteista, kartanon fyysisestä miljööstä, innovaatioista tai isännän aktiivisuudesta ja valvovasta auktoriteetista. Hovilassakin uskottiin sadon suuruuden ja talousyhteisön toiminnan olevan viimeksi riippuvainen Jumalasta. 1860-luvulla Hovilan tilanhoitaja Kalle Sahlsberg näki kato- ja nälkävuodet jumalanrangaistuksena pahoista teoista ja hän kirjoitti isännälle:

“—olemme eläneet alkuun tätä uutta vuotta, joka kehoittaa minua toivottamaan teille hyvää ja onnellista uutta vuotta, mahtanee armosta rikas Isä armahtaa meidän päällemme ja lahjoittaa meille tänä vuonna paremman vuosi tulon kuin viime kuluneenna vuonna. ettei meidän tarvis niin suuressa määrässä nähdä meitin puutetta kärsiväisiä Kriste kumppaniemme kävelevän elatuksen puutteessa kuin tällä ajalla, vaan syyst olemme oikein ansainneet näin sangen suuret vaivat, oikeins meit Jumal rankaiset, synnist ettem saada taida, armahda, kuitengin meidän päällemme.--”¹⁰²

Huonot sadot nähtiin Jumalan rangaistuksena pahoista teoista, jota yhteisö oli tehnyt. Kollektiivinen subjekti oli yhdenmukainen mentaliteetti, joka sisälsi mm. käsityksen siitä, että Jumala joka antoi ahkeralle yhteisölle hyvän vuoden tulon. Käsitykseen liittyi myös ajatus siitä, että ketään ei saanut jättää yksin. Yksin jäänyt saattoi syyllistyä riettauteen ja suututtaa Jumalan. Tämä vaikutti myös siihen, että heikko-osaisista, sairaista ja vanhoista yhteisön jäsenistä myös huolehdittiin.¹⁰³ Tämä elämänmenon puoli korostui myös nälkävuosien aikana, ja ilmenee pehtoori Sahlsbergin kirjeenvaihdosta. Köyhille ja nälkäänäkeville oli luvattu viljaa makasiinista sekä päätetty järjestää hätäaputoita.¹⁰⁴

¹⁰⁰ HMA; ILO; Pehtori K.F Sahlsbergin kirjeet tilanomistajalle. Kot. XIX

¹⁰¹ MMA; Heinolan tuomiokunta; Sysmän pitäjä ja Luhangan kappeli. Tk 1835 § 73

¹⁰² HMA; ILO; Pehtori K.F Sahlsbergin kirjeet tilanomistajalle. 6.päivänä tammikuuta 1868. Kot. XIX

¹⁰³ Vilkuna 1996C ; 74-74 . Yleisesti kollektiivisen subjektin murtuminen on liitetty 1700-lukuun. 1800-luvun puolimaissa se jälleen tuli ihanteena takaisin.

¹⁰⁴ HMA; ILO; Pehtori K.F. Sahlsbergin kirjeet tilanomistajalle. Sysmässä 2.päivä toukokuuta 1868. Kot. XIX.

Jumalan näkeminen ylivertaisena auktoriteettina ei ollut suinkaan vain Hovilan kartanoyhteisön normi, vaan oli osa laajempaa mentaliteettia, yhdistäen koko pitäjyhteisöä. Kuitenkin sen tiedostaminen, korosti sen merkitystä talousyhteisön toiminnalle. Se satoi toisiinsa kartanolaisten käyttäytymisihanteet sekä talousyhteisön vaatimukset.

5.VIRKA SÄÄDYN MERKKINÄ, OMAISUUS ARVONMITTANA

Hovilan kartanon isäntä O.W.M Wadenstierna edusti 1800-luvun tyypillistä säätyläistä, joka aiemmista sukupolvista poiketen, osaltaan valtiollisten muutosten seurauksena, suuntautui virkamiesuralle. O.W.M Wadenstiernan isä Otto Juhana Colliander oli ollut armeijan palveluksessa kuolemaansa saakka vuoteen 1809 saakka. Kun autonomian myötä Suomen armeija lakkautettiin, joutuivat hänen poikansa monen muun säätyläisen tapaan etsimään uusia toimeentulon lähteitä.¹⁰⁵

Kaksi nuorempaa veljestä Carl Joakim ja Robert suuntautuivat sotilasuralle, joista ensin mainittu palveli Ruotsissa vuoteen 1817 saakka. Hän palasi sen jälkeen Suomeen ja toimi vuodesta 1831 lähtien Heinolan nimismiehenä viljellen Voipalan säteriä Sysmässä. Veljessarjan vanhin, O.W.M Wadenstierna puolestaan suuntautui heti alkujaan virkamiesuralle. Hän opiskeli Turussa ja valmistui ylioppilaaksi vuonna 1810. Sen jälkeen hän toimi auskultanttina¹⁰⁶ Turun hovioikeudessa ja sai kihlakunnantuomarin arvonimen vuonna 1819.¹⁰⁷ Hovilaan hän muutti vuonna 1824, mistä käsin toimi lähialueilla asianajana samalla, kun huolehti kartanon toiminnan valvonnasta.¹⁰⁸

Osaltaan muuton maalle ja maatalouselinkeinon harjoittamisen mahdollisti perinteisen säätyläiselinkeinon, upseeriuran sammuminen, mutta myös säätyläistön keskuudessa tapahtunut henkisen ilmapiirin muutos. Aiemmin halveksutusta maatalouselinkeinosta, joka oli katsottu vain "rahvaalle"¹⁰⁹ eli talonpojalle sopivaksi elinkeinoksi, tuli nyt säätyläiselle kelvollinen ammatti. Maatalouselinkeinon sopivuutta lisäsi sen tuottavuuden kasvun ohella siihen liittyneet säätyläiselinkeinoille tyypilliset piirteet kuten omistaminen ja suuren kartanotalouden tarjoamat johtotehtävät.¹¹⁰

¹⁰⁵ Juvelius 1927; 655-658

¹⁰⁶ Letto-Vanamo ; 37. Auskultantti oli hovioikeudessa harjoittelijana ollut nuorimies.

Tämä oli koulutusta varsinaiseksi lainlukijaksi.

¹⁰⁷ Juvelius 1927; 655-658, Wadenstierna 1880; 739

¹⁰⁸ MMA; Sysmän kirkonarkisto; Muuttaneiden luettelo 1924; TK 852.

¹⁰⁹ Rahvaalla tarkoitetaan tässä kartanon työväestön kulttuuria eli talonpoikauskulttuuria.

Työ, omaisuus ja elinkeinot olivat keskeisiä säädyllisen elämänarvoja, mutta niitä oli muitakin. Etenkin virka-asema oli säätyläistöä yhdistävä tekijä. Virattoman säätyläisen ei katsottu kuuluvan herrasväkeen¹¹¹ Myös elämäntavan kautta pyrittiin erottautumaan rahvaan kulttuurista, joka määriteltiin siveellisesti alempiarvoiseksi. Säädylliseen säätyläiskulttuuriin liitettiin sosiaalisesti suuressa arvossa pidetyt ominaisuudet. Sen tuntomerkkejä olivat säädynmukaiset luonteenpiirteet, pukeutuminen, siveellisyys ja ilmeet. Herrasihmisessä ei myöskään saanut näkyä ruumiillisen työn jälkiä. Likaisten käsien hankkiminen työssä oli paras tapa menettää arvostustaan, ellei kyseessä ollut esimerkiksi virkistäytyminen puutarhassa.¹¹²

Rahvaanomaiseen elämäntapaan, josta pyrittiin erottautumaan, liitettiin ruumiillisen työn ohella kielteiset luonteen- ja ulkonäön piirteet ja taipumus runsaaseen alkoholinkäyttöön. Rahvaalle sopivien töiden tuli olla yksitoikkoisia ja muuttumattomia. Sellaista oli ylipäätään ruumiillinen työ.¹¹³ Rahvaan elämäntapa leimattiin säädyttömäksi ja hienostumattomaksi. Säätyläistölle muodostuikin eräänlaiseksi lähetystehtäväksi rahvaan sivilisoiminen, mikä johti mm. juomisen kriminalisointiin päihtymismielessä.¹¹⁴

Säätyläistön kiinnostus maatalouteen kohotti maatalouden tuottavuutta. Hyvään tilanpitoon liitettiin viljelyn ja tuotannon tehokkuuden kehittäminen. Säätyläistön keskuudessa maanviljelyselinkeinon arvostus heijastui myös siihen, että innovatiivinen toiminta sen edistämiseksi nähtiin sivistyneistön tehtäväksi. Hovilankin isännät kuuluivat Suomen talousseuraan, joka oli 1800-luvulla tiukasti ylempisäätyisten tilanomistajien ja virkamiesten yhteenliittymä.¹¹⁵

¹¹⁰ Wirilander 1974; 121-122. Säätyläiselinkeinojen piirteitä olivat jalous, kunniallisuus ja niihin ei kuulunut ruumiillinen työ. Niiden vetovoimana oli omistaminen, työn johtaminen sekä ammatinharjoittamisen edellyttämä kirjavisivystys ja "kaunotaiteellinen" lahjakkuus. Myös ammatin tuottavuus lisäsi sen kunniallisuutta.

¹¹¹ Heikkinen 1991; 12. Lehtonen 1994; 93—94. "Herra ilman virkaa, on koira ilman häntää."

¹¹² Heikkinen 1991; 12, Wirilander 1974; 34—36, 57

¹¹³ Wirilander 1974; 34—36

¹¹⁴ Vilkuna 1995; 210

¹¹⁵ HMA; ILO; O.W.M Wadenstiernalle saapuneita kirjeitä ja tilejä 1827 - 1857.

Vuonna 1833 ilmoitus Suomen talousseuran jäseneksi hyväksymisestä. Kot. VII. Anttila 1974; 46

Talousseuraan kuulumisen olikin yksi säätyläistön verkostumisen muoto 1800-luvulla. Talousseuran tavoitteena oli kansakunnan sivistyksellisen tason kohottaminen, viljelylajien levittäminen, kirjallisuuden julkaiseminen ja se innosti talonpoikia uudenaikaiseen maatalouteen jakamalla heille palkintoja.¹¹⁶ Vuonna 1848 Sysmän pitäjänkokouksessa esitettiin, että Storbyssä 20-vuotta uskollisesti palvelleelle Ulrika Simontyttärelle myönnettäisiin huomionosoitus pitkän ja uskollisen palveluajan kunniaksi. Storbyn omistaja Wikman haki pitäjänkokouksen tukea palkitsemisajatukselle, mikä hänelle myönnettiin.¹¹⁷ Suhtautuminen talousseuraan ja palkitsemiseen oli säätyläistön keskuudessa O.W.M Wadenstierna mukaan lukien varsin myönteistä.

Myös Hovilan isäntä tuki torppareidensa pyrkimystä maatalouden kehittämiseen. Torpparit olivat myös halukkaita viljelyksen kehittämiseen. Erottautumisen pyrkimys säätyläistön keskuudessa ilmeni niidenkin kohdalla. Säätyläistö halusi olla uudistusten kärjessä, ja vahvistaa näin asemaansa johtavana luokkana. Toisaalta edistyksellinen ja tuottava kartanotalous kohotti myös asemaa muiden säätyläisviljelijöiden silmissä.¹¹⁸

Maatalouden harjoittamisen ohella keskeinen tehtävä oli viranhoitaminen. Varsinaisten asianajotehtävien ohella O.W.M Wadenstierna otti aktiivisesti osaa pitäjätason politiikkaan. Itä-Hämeessä ja etenkin Sysmässä näyttää pitäjätason asioiden hoidosta muodostuneen yksi säädyllisen elämän ihanteista. Pitäjäpolitiikka olikin lähes täysin säätyläisvetoista. Säätyläistön valta näkyi mm. pitäjänkokousten pöytäkirjoissa, joissa osanottajat mainittiin mm. seuraavasti: *“Läsna oli herra majuri Wikman ja runsaasti rahvasta”*.¹¹⁹

Keskeisimmät pitäjän luottamustoimet olivat säätyläisten hallussa. Ensimmäiset talonpoikaispolitiikat ilmestyvät pitäjään vasta 1800-luvun lopulla. Hovilan

¹¹⁶ Anttila 1974; 46—47

¹¹⁷ MMA; Sysmän kirkonarkisto; Pitäjänkokous pöytäkirjat den 20.february 1848. TK 854

¹¹⁸ HMA; ILO; Pehtori K.F Sahlbergin kirjeet tilanomistajalle den 21.Juni 1868. Kot.XIX. Kts. myös Anttila 1974

¹¹⁹ Kulha 1966; 80

nousua yhdeksi pitäjän merkityksekkäimmistä kartanoista edisti se, että O.W.M Wadenstierna oli merkittävässä luottamustoimissa pitäjässä koko isännyskautensa ajan. Hän oli pitäjänkokouksen johtohahmo, joka omalla vaikutusvallallaan pystyi muuttamaan päätöksiä.¹²⁰ Hän hoiti myös samanaikaisesti kirkonrahastojen- ja viljamakasiininhoitajan virkaa sekä oli kirkoväärtinä. Näihin tehtäviin valittiin vain kaikkein merkittävimpiä pitäjän säätyläismiehiä.¹²¹

Säätyläistö pyrki säilyttämään elinkeinonsa ja virkojensa luonteen kautta asemansa tärkeimpänä väestöryhmänä. Käyttämällä hankittua valtaa luokkaeroa rahvaan ja säätyläistön välillä kasvatettiin. Eroa korostettiin julkissa tilanteissa, mistä konkreettisin osoitus oli kirkon penkkijärjestys. Hovilan väki nautti korkeaa statusta Sysmän herrasväkien keskuudessa myös tässä suhteessa. Sille oli 1800-luvun alun penkkijaossa varattu aivan kirkon etummaisat penkit.¹²² Arvoasemansa merkkejä säätyläistö suojeli tarkkaan, mistä osoituksena oli vuonna 1834 pitäjän kokouksessa määritelty säännöstö, jossa vaadittiin penkkijaon kunnioittamista. Samaisella säännöstöllä yritettiin hillitä säätyläistön mielestä rahvaan varsin huonoa käytöstä kirkossa jumalanpalveluksen aikaan. Rahvas oli käyttäytynyt sopimattomasti jumalanpalveluksen aikana, rikkonut penkkijärjestystä ja ollut rauhatonta kirkkotoimituksen aikana.¹²³

Aktiivisuus pitäjän luottamustehtävissä, penkkijako, elinkeino ja virka-asema vahvistivat Hovilan herrasväen asemaa suhteessa pitäjän muuhun säätyläistöön ja liitti heidät Sysmän säätyläisverkostoon. Samalla ne määrittivät herrasväen asemaa myös suhteessa pitäjän rahvaaseen sekä osoitti myös omille kartanon alustalaisille kulttuurista ja sosiaalista paremmuutta, jotta nämä osaisivat suhtautua isäntiinsä kunnioittaen. Samaa seikkaa korosti kartanoyhteisön tasolla vielä voimakkaammin kartanomiljö ja symboliset tekijät siinä. Kartanon päärakennus oli rakennettu muusta talonpoikaisarkkitehtuurista erottavaksi. Se oli isännän statuksen ja arvovallan symboli, joka oli konkreettinen osoitus työntekijöille

¹²⁰ MMA; Sysmän kirkonarkisto; Pitäjänkokouksen pöytäkirjat 2.4.1848. TK 854

¹²¹ Kulha 1966; 80, 240, 450

¹²² Juvelius 1925;520

¹²³ MMA; Sysmän kirkonarkisto; Pitäjänkokouksen pöytäkirjat 7.12.1834. TK 854

ylempien auktoriteettien olemassa olosta. Toisaalta näin korostettiin myös herrasväen eristyneisyyttä.¹²⁴

Kulttuurista ja säädyllistä eroa korostava ajattelu näkyi julkisissa symboleissa. Kulttuurien edustajille julkiset symbolit olivat keinoja maailmankuvan, arvojensa ja eetos¹²⁵ tulkintaan. Symbolit olivat havaittavia näkyvinä ilmaisuina ajatuksista, ideoista, asenteista, uskomuksista ja mielipiteistä. Ne olivat kulttuurista toimintaa.¹²⁶

Pyrkimys herrasväen eristyneisyyteen työväestä heijastui kartanossa ja sen elämässä siihen, mitkä kartanon alueista olivat minkäkin väestöryhmän käytössä. Kartanorakennus oli luonnollisesti isäntäväen yksityisaluetta, jonne harvoilla ja valituilla ns. paremmilla palvelijoilla oli pääsy työntekijöiden sitä vaatiessa. Kartanon väen keskuudessa puhuttiinkin isännän puolesta ja palvelusväen puolesta. Palvelusväen asuntona oli erillinen miestupa. Ulkorakennukset ja kartanon pihapiiristä erotettu miespiha olivat työväen työskentelyalueena. Kartanorakennuksen ympäryksessä puutarhoineen oli varattu herrasväen virkistytymiseen. Samainen eristyneisyys heijastui myös juhliin, joissa niissäkin vallitsi jakautuminen säätyläistön ja palvelusväen ryhmään.¹²⁷ Anna-Maria Åström on tutkimuksessaan rakentanut laajan kartanoissa valinneen tilahierarkian. Samankaltainen kulttuurien hierarkia hänen mukaansa ulottui myös kartanon esineistöön. Tila ja esineet heijastelivat näin ollen kulttuurista eroa.¹²⁸

Keskeinen säätyläistön erottautumisen ja toisaalta sen yhteenkuuluvuuden muoto oli ruotsinkielen käyttö. Omissa seurapiireissään säätyläiset käyttivät ruotsia, ja osoittivat näin ylivertauutta ja paremmuuttaan.¹²⁹ Usein ruotsinkielen taito ei

¹²⁴ Foucault 1980; 194, Thompson 1996; 48, Vilkkuna 1996A; 87, Åström 1989; 166.

Foucault kirjoittaa arkkitehtuurista, jota ei ole vain tarkoitettu nähtäväksi, vaan sen funktiona ' on jäsenely, yksityiskohtainen valvonta-pitämällä sisällä olevat henkilöt näkyvillä.

¹²⁵ Historian sanakirjan (1997) mukaan eetos on kulttuurin kokonaisuuden keskeisin tekijä tai keskeisimpien tekijöiden joukko. Se järjestää ja ohjaa kulttuurin osa-alueita.

¹²⁶ Ruohonen-Laitila 1994; 124

¹²⁷ Heinolan tuomiokunta; Sysmän ja Luhangan pitäjä: Varsinaiset asiat; Sk 1837 § 243

¹²⁸ Åström 1993A; 79, 97

¹²⁹ Vrt. Elias 1978; 10. Spooft 1997; 182. Eliaksen mukaansa kieli voidaan nähdä selkeänä statussymbolina.

ollut kovinkaan hyvä, mutta sen käyttö olikin enemmän arvovaltakysymys. Ruotsia pyrittiin käyttämään myös sitä ymmärtämättömän työväen kanssa osittain säädylisen eron selventämiseksi. Usein vaikeissa tilanteissa säätyläinen joutui turvautumaan suomen kieleen, koska esimerkiksi kartanon hevoskuskit eivät ruotsia läheskään aina ymmärtäneet.¹³⁰ Säätyläisten puhumaan suomen kieltä kutsuttiin “kyökkisuomeksi”. Juho Saarinen korostaakin muistelmissaan, että hänen lapsuudessaan ruotsinkielen taito liitettiin parempiin ihmisiin. Hänenkin kohdallaan säädylinen nousu vaati ruotsin kielen opettelemisen.¹³¹

Kielellinen erottautuminen heijastui myös nimeämispolitiikkaan, jota ainakin Sysmässä yleisesti harrastettiin. Ruotsinkielinen nimi nähtiin ainakin rahvaan keskuudessa selkeästi ylempään luokkaan kuulumisen merkkinä. Käsiyöläiset olivat hyvä esimerkki tästä. Juho Saarinen muistelmissaan kuvailee ruotsin kielisen sukunimen merkitystä mm. seuraavasti:

“Kun siihen aikaan vielä oli tavallista, että talonpoikaispojille kouluun tullessa annettiin ruotsalainen sukunimi, jommoinen oli välttämätön jo pitäjän suutareille ja räätäleille sekä muille vähänkin herraskaisille henkilöille, niin arveli isäni, että on mimunkin otettava ruotsalainen kölli—“¹³²

Käsiyöläiset nähtiinkin ryhmänä, jonka jäsenet eivät olleet enää ns. rahvasta vaan lähempänä säätyläistöä. Tähän vuoksi heillä oli oikeus käyttää ruotsinkielistä sukunimeä. Tämän oikeutuksen mahdollistivat heidän erityistaitonsa. Ruotsalainen sukunimi olikin näin ollen tietynlainen arvovaltasymboli. Hovilassa se oli mm. viesti vallitsevasta hierarkiasta ja suhteesta säätyläistöön. Toisaalta ruotsinkielisen sukunimen saaminen korosti myös ihmisen yksilöllisyyttä, tämän kautta se voidaan nähdä yhteisön sivilisoitumisena.¹³³

Säätyläistön pyrkimys erottautumiseen voidaan nähdä sosiaalista ryhmää yhdistävänä ideologiana, joka ohjasi ryhmän toimintaa paikallispolitiikassa sekä yhteiskuntaelämässä.¹³⁴ Ideologia satoi säätyläisverkostoa sekä vaikutti myös

¹³⁰ MMA; Heinolan tuomiokunta; Sysmän pitäjä ja Luhangan kappeli; Sk 1837 § 243

¹³¹ Saarinen 1920; 216-217, Spoof 1997; 182. Spoofin mukaan ruotsin kieli oli selkeä herrasväen ja muun väen ero Jokelassa.

¹³² Saarinen 1920; 86

¹³³ Jarrick - Söderberg 1994; 114

¹³⁴ Englund 1989; 26

kartanoyhteisön arvo- ja normimaailmassa. Se oli perusta mm. työnjaon tarpeellisuudelle.

Säätyläiseen elämäntapaan liittyi eristyneisyyden rinnalla keskeisesti joutilaisuuden ihanne, joka korostui etenkin 1800-luvulla. Joutilaisuuteen perustuva hieno herraskartanokulttuuri oli yksi merkittävimmistä säätyläistön erottautumismuodoista. Säädyllyinen elämä ilmentyi parhaiten Sysmässä herraskartanokulttuurin kautta. Se oli säätyläistön tunnusmerkki ja erottautumismuoto, joka oli keskeinen sen itsekuvan ja itseoikeutuksen muotoilijana.¹³⁵ Sysmän herrasväellä oli laajat ruotsinkieliset seurapiirinsä, jotka kokoontuivat yhteen niin nimipäivien kuin perhejuhlienkin yhteydessä. Seurapiirit kokosivat yhteen noin Sysmän kolmenkymmenen kartanon herrasväet, lähipitäjien säätyläiset ja papiston.

Keskeinen säätyläistraditio Sysmässä oli tapanista aina Heikinpäivään (tammikuun 19.) kestänyt yhteinen joulunvietto, joka huipentui vuosittaisiin tanssiaisiin Strandgårdissa. Illan ohjelmaan kuului syömistä, juomista, soittoa ja tanssia. Säätyläisherrat pohtivat taloudellisia ja yleisiä asioita ja rouvasväki puolestaan omalla tahollaan vaihtoi mielipiteitä lastenkasvatuksesta, ruokaresepteistä ja suvun keskuudessa tapahtuneista sattumuksista.¹³⁶

Sysmän säätyläistön seurapiiritapahtumiin osallistui aktiivisesti myös Hovilan herrasväki, johon kuului isäntäperheen ohella muutamia kaukaisempia sukulaisnaisia. 1840-luvulla Hovilan ydinperheen ohella sen herraväkeä täydensivät rouvat Antoinetta Blåfeld ja Carolina Fredrika Bröjer ja mamselli Amalia Maria Streng. Kaksi ensinmainittua olivat kaukaisia sukulaisia. Mamselli Streng oli puolestaan tullut perheeseen ottotyttärenä. Hän oli konkurssin kokeneen ja vuonna 1831 kuolleen kirkkoherra Anders Strengin tytär.¹³⁷

Hovila oli etenkin kesäisin seurapiirien keskuspaikka. Sinne sysmäläiset herrasväet houkutteli kartanon alueella sijainnut Piekkolan terveyslähde. Lähteen terveyttä

¹³⁵ Elias 1978; 9

¹³⁶ Ellilä 1960; 25-26, Kulha 1966; 388

antava vesi oli kuuluisaa pitäjän ulkopuolellakin, ja sen vedestä kesäisin saapui nauttimaan vieraita myös etäämmältä Helsingistä, Porvoosta ja aina Suomen rannikolta saakka.¹³⁸ Etenkin höyrylaivaliikenteen alettua Päijänteellä 1850-luvulla¹³⁹ tekivät säätyläiset usein pitempiä retkiä Piekkolan lähteelle. Kyseessä oli eräänlainen “promenadi”, joka kietoutui monin sitein säätyläisten koko elämäntapaan. Se oli sekä liikuntaa että toisaalta siitä erottui myös esteettinen ulottuvuus, ja promenadi oli myös seurustelua.¹⁴⁰

Herrasväellä oli tapana istuskella lähteen lähistölle rakennetun lehtimajan kiikkulaudoilla, siemailla elämänvettä ja seurustella sivistyneesti seuraten lemmikkikoiriensa telmintää lähitienoolla. Lähteen ympäristössä kierteli myös hiekkakäytäviä ja sen läheisyydessä saattoi heittää myös keilaa keilaradoilla.¹⁴¹ Piekkolan lähteellä käyneiden vieraiden kanssa Hovilan herrasväki solmi uusia suhteita, ja näin se liittyi osaksi laajempaa säätyläispiiriä. Talviaikaan Hovilan väki suuntasi kulkunsa vastavierailulle kesävieraidensa kartanoissa järjestettyihin tanssiaisiin.¹⁴² Erilaiset seurapiiritapahtumat olivat Hovilan herrasväelle keskeinen laajalle hajonnutta säätyläisryhmää yhdistävä traditio. Riennoissa kiteytyi herrasväen tapakulttuuri, joka yhdisti säätyläistöä ja korosti ryhmän yhteenkuuluvuutta.

Säätyläisverkosto oli herrasväelle turvajärjestelmä, johon turvauduttiin mm. taloudellisissa kysymyksissä. Varsin yleistä oli, että säätyläiset takasivat tai antoivat toisilleen lainoja. O.W.M Wadenstiernakin auttoi säätytovereitaan, kun tarve vaati. Varsin laaja velkaverkosto purkautui 1830-luvun alussa Sysmässä, kun edesmenneen kirkkoherran Antti Joakim Strengin kuolinpesää selvitettiin. Hän oli velkaantunut lähes kaikille sysmäläisille säätyläisille. O.W.M Wadenstiernaakin hän lähestyi vielä vähän ennen kuolemaansa useilla lainapyynnöillä, joihin Hovilan isäntäkin myöntyi kohtalokkain seurauksin. Hän vieraili käräjillä useaan otteseen

¹³⁷ MMA; Sysmän kirkonarkisto; Sysmän rippikirjat 1840-1849. TK 846

¹³⁸ Ellilä 1961; 60

¹³⁹ Enemmän Päijänteen höyrylaivaliikenteen alkuvaiheesta Alanen 1948; 44—68

¹⁴⁰ Heikkinen 1991; 35, 36. Saarinen 1920; 39. Promenadi on perinteinen herrasväen tapa liikkua, joka oli yleiseurooppalainen säätyläiskulttuurin ilmentymä. Se saatettiin suorittaa kävellen, ratsain vesitse tai reellä. Siihen liittyi myös maisemakohteiden ihailu.

¹⁴¹ Saarinen 1920; 39

1830-luvulla perimässä saataviaan sekä hänen tehtäväkseen jäi myös Strengin konkurssipesän selvittäminen.¹⁴³

Yhteyttä muihin säätyläisiin pidettiin vierailujen ja juhlatapaamisten ohella vilkkaan kirjeenvaihdon kautta. Hovilasta kirjoitettiin ympäri Suomea sekä sukulaisille että tuttaville. Tiivistä kirjeenvaihtoa käytiin mm. Helsingin, Loviisan ja Vaasan Wadenstiernojen, Porvoon Blåfeldtien, Hämeenlinnan Tandefeltien, Granlundien ja Geitelien, Helsingin Taubejen ja Telgrenien, Mikkelin von Fieandtien ja Loviisan Berghien kanssa.¹⁴⁴ Säätyläistön verkosto, joka sai alkunsa Hovilasta, levittäytyi lähes koko Suomen kattavaksi.

Säätyläisverkostoa vahvisti se, että se oli samalla tiivis sukulaisverkosto. Sysmän kartanoiden herrasväet olivat sukua toisilleen monessa sukupolvessa. Myös Hovilan kartanon herrasväki kuului tiukasti tähän sukulaisverkostoon avioliittojen kautta. Wadenstiernojen sukuun aviopuolisot valittiin pääasiallisesti Sysmän kartanoista ja säätyläissuvuista. (Kts.liite 3.) Erityisen suosittu suku näyttää olleen Strandgårdin Boismanit, joista Hovilaan haettiin useammassakin sukupolvessa aviopuolisoita. Tiivis kirjeenvaihto Laukaan Schildtien ja Hovilan Wadenstiernojen välillä johti puolestaan hyvin mieluisaan ja toivottuunkin tulokseen vuonna 1841. Yhteydenpidon tuloksena Mathilda Fredrika Wilhelmina Wadenstierna avioitui serkkunsa Wolmar Styrbjörn Schildtin kanssa.¹⁴⁵

Säätyrajojen määrittäjänä avioliiton solmiminen oli merkittävä tapahtuma, ja puolisonvalinta pyrittiinkin tekemään tarkkaan niitä noudattaen. Sysmässä luokkarajat eivät kuitenkaan olleet ylitsekäyttämättömiä.¹⁴⁶ Pyrkimyksenä oli säädyllisesti sopivan aviopuolison löytäminen. Epäsäätyistä avioliittoa saatettiin vastustaa kiihkeästikin. Seppälän rusthollin omistajan Gustaf Ugglan kerrottiin jopa hylänneen poikansa sen vuoksi, että hän solmi epäsäätyisen avioliiton.¹⁴⁷

¹⁴² Ellilä 1961; 61

¹⁴³ HMA;ILO; O.W.M Wadenstiernalle saapuneita kirjeitä. Kot VIII.

MMA; Heinolan tuomiokunta; Sysmän pitäjä ja Luhangan kappeli. Tk 1835 § 78 – 102

¹⁴⁴ HMA; ILO; O.W.M Wadenstiernalle saapuneita kirjeitä ja tilejä 1804 - 1818, 1829 - 1857. Kot VIII.

¹⁴⁵ HMA; ILO; Herr Härädshöfningen Wadenstiernas Brefräkning förrä hälften efter 1828. Kot VIII.

MMA; Sysmän kirkonarkisto; Vihityt 1841; Tk 1841

¹⁴⁶ Kulha 1966; 388

¹⁴⁷ Saarinen 1920; 77

Vaikka pappila kuului kiinteästi kartanoiden kanssa samoihin seurapiireihin, ei apupappeja katsottu soveliaiksi vävyehdokkaiksi. Varsinkin, jos tuleva appi edusti pitäjän ehdottomasti vaikutusvaltaisinta säätyläistöä. O.W.M Wadenstierna vastusti ankarasti tyttärensä Charlotta Sofian avioliittoa Sysmän apupapin Henrik Renqvistin kanssa. Hän pyrki vaikuttamaan jopa tuomiokapituliin, jotta tämä siirtäisi Renqvistin toisaalle. Isän vastustus ei auttanut vaan Renqvist vihittiin avioliittoon Hovilan tyttären kanssa vuonna 1849. Myöhemmin isän vastustusta lievensi vävyn valinta Sysmän kirkkoherraksi.¹⁴⁸

Renqvistin tapauksessa vastustusta tiukensi erityisesti hänen ”rahvaanomaisuutensa”, jota hän säätyläistön silmissä renqvistiläisen herätysliikkeen jäsenenä edusti. Hän joutui renqvistiläisyytensä vuoksi jopa eräänlaisen vainon kohteeksi apupappikautenaan ja joutui siksi jättämään Sysmän muutaman vuoden ajaksi. Kun renqvist vielä myöhemmin vieraili Sysmässä vuonna 1846, herännäisyyteen mieltynyttä pappia vihannut nimismies ryhtyi ahdistelemaan häntä. Hän ahdisteli Renqvistiä matkalla ja lähetti hänen passittoman kyytimiehensä takaisin. Lisäksi hän syytti Renqvistiä luvattomien kokousten pitämisestä Sysmässä. Renqvist puolestaan syytti nimismiestä sapatinrikkomisesta sekä väkivallasta. Tuomiokapituli käsitteli asian, ja Renqvistille annettiin huomautus sopimattomasta käytöksestä.¹⁴⁹

Herätysliikkeet, renqvistiläisyys, Sysmässä tekivät pappilat avoimiksi kaikille seurakuntalaisille. Tämä ei miellyttänyt säätyläistöä, eikä etenään aatelismies O.W.M Wadenstierna. Pappien hakeutuminen kansan keskuuteen rikkoi perinteisiä säätyrajoja. Aiemmin pappilat olivat olleet kartanoiden ohella säätyläisseurapiirien keskuspaikkoja, joissa oli eletty säädyllistä elämää puhuen ruotsinkieltä.¹⁵⁰

¹⁴⁸ MMA; Sysmän kirkonarkisto; Vihittyjen luettelot; TK 8520
Kulha 1966; 388, 431, 457

¹⁴⁹ Rosendal 1913; 199

¹⁵⁰ Heikkilä-Seppo 1989; 76, Ylikangas 1984; 13

Renqvistin ja Hovilan O.W.M Wadenstiernan välinen kiista on osoitus siitä rajankäynnistä, jota käytiin vuosisadan keskivaiheilla säätyläiskulttuurin ja rahvaankulttuurin välillä. Säätyläistö pyrki entistä tarkemmin torjumaan ja valvomaan kulttuurista puhtauttaan ja ylivertaisuuttaan. Tämä korostui eristäytymisen vahvistumisena ja torjuvana asenteena rahvaanomaisuutta kuten herätysliikkeitä vastaan. Sama ilmiö osaltaan selittää vahvan kartanokulttuurin syntyä juuri vuosisadan alkupuoliskolla. Säätyläistö koki asemansa uhatuksi muuttuneessa valtiollisessa tilanteessa ja torjui muutosta pyrkimällä vahvistamaan sisäistä yhteenkuuluvuutta. Samalla säätyläistävät ja -käyttäytymissäännöt pyrittiin määrittelemään entistä tarkemmin. Kartanot muodostuivat tämän yhteenkuuluvuuden keskuksiksi ja samalla säätyläis- ja sukulaiverkoston merkitys jopa kasvoi aiemmasta. Hovilan herrasväki muodosti oman sisäänlämpiävän yhteisönsä kartanossa ja suuntasi mielenkiintonsa sosiaalisissa suhteissa enemmän kartanon ulkopuolelle. Eristyneisyys synnytti myös työvoimatarvetta. Muun muassa tarvittiin työnjohtoa, joka hoiti suhteet työväkeen ja johti sen työskentelyä. Hieno kulttuuri ja herrasväen joutilaisuus puolestaan asettivat lisävaatimuksia työväelle.

Sysmälinen säätyläisverkosto oli Sysmän kehityksen kannalta keskeinen. Säätyläisverkosto edisti pitäjän modernisaatiota. Jyväskylän Schildt-suhteiden kautta pitäjään saatiin pankki, joka aluksi toimi juuri Hovilassa. Sitä kutsuttiinkin aluksi Hovilan pankiksi. Jyväskylän mallin mukaisesti perustettiin myös monia yhdistyksiä sekä Piekkolan seurapiirit synnyttivät ympärilleen Sysmän ensimmäisen maakaupan ja sen läheisyyteen Suopeltoon kestikievarin. Säätyläisverkostot olivatkin keskeinen uusien ideoiden leviämistäväylä.¹⁵¹

---

¹⁵¹ Kulha 1966;169, 171, 390—391, Lehtonen 1994; 31

6. PESTI KARTANOON, HERROJEN HOVIIN

Palvelusväki oli työväen ryhmä, jonka merkitys etenkin kartanoissa oli suuri.¹⁵² Sen työtehtävät keskittyivät kartanoon sekä sen muodostamaan tiiviiseen ydintalousoyhteisöön, johon kuului navetta, muut kartanon ulkorakennukset, renkitupa ja sen pihapiiri. Palvelusväkeä on yleisesti pidetty nuorena ja liikkuvana väestöryhmänä, johon kuuluvat olivat yleensä myös naimattomia. Palveluspestin otto on nähty myös välivaiheena henkilön elämässä eikä suinkaan koko elämän kestävä urana. Myös työsopimusten lyhytaikaisuus on liitetty palvelusväkeen.¹⁵³

Hovilassa työsopimukset palvelusväen kanssa tehtiin yleensä vuodeksi kerrallaan, mutta tarpeen vaatiessa myös lyhyemmäksi ajaksi. Mm. Vuonna 1856 viinamestari Kaapro Aataminpoika solmi sopimuksen joka alkoi marraskuun 11.päivänä ja päättyi toukokuun ensimmäinen päivä.¹⁵⁴ Isännän ja palvelijan välinen työsopimus vahvistettiin pestirahalla. Näin palkatusta tuli isännän alainen. Palvelija sai vuodeksi turvatus elämän, minkä vastineeksi hän alistui isännän kurinpidon ja määräysvallan alle.¹⁵⁵ 1800-luvun tiukka palkollislainsäädäntö velvoitti jokaisen työkykyisen hankkimaan itselleen palvelus- ja asuinpaikan. Jollei hän näin tehnyt, luettiin hänet irtolaislainsäädännön alaiseksi.¹⁵⁶

Sysmässä oli tapana, että tehtiin erillisiä kirjallisia työtodistuksia palveluspaikasta. Yleisempää oli kuitenkin, että palveluksesta sovittiin suullisesti, niistä seurasi usein kiistakysymyksiä. Näin tapahtui O.W.M Wadenstiernalle vuonna 1826 vähän sen jälkeen kun hän oli muuttanut Hovilaan. Hän maksoi pestirahan piika Eva Mikontyttäreille, joka näin sitoutui hänen palvelukseensa seuraavaksi vuodeksi. Eva Mikontytär muutti Hovilaan, ja vähän myöhemmin häntä seurasi tytär Katariina, joka siihen saakka oli asunut Evan entisen isännän Gustaf Ugglan luona. Ugglan nosti asiasta syytteen syyskäräjillä 1826 väittäen, että Eva Mikontytär ja Katariina olivat jo sitoutuneet ennen Hovilan pestinottoa hänen palvelukseensa. Samalla hän

¹⁵² Wilmi 1991; 13

¹⁵³ Harnesk 1990; 18

¹⁵⁴ HMA; ILO; Ligvid bok med tjenste folket 1837-1856, Hovila. Kot. XIX

¹⁵⁵ Nygård 1985; 39—40, Wilmi 1991; 151, Häggman 1994; 44

¹⁵⁶ Nygård 1985; 39—40

syytti myös O.W.M Wadenstiernaa ja tämän vaimoa Elisabeth Wilhelmina Boismania, että nämä olivat lähettäneet kalastajanvaimon, alustalaisensa Christina Bruunin houkuttelemaan Evan ja Katariinan Hovilaan. Hovilassa olikin tapana hankkia palvelijoita ns. välittäjien kautta, jollainen Christina Bruun edellä esille tulleessa tapauksessa oli.¹⁵⁷

Tapaus kuvastaa hyvin sitä, miten isännät suhtautuivat palvelijoihinsa. Hyvistä palvelijoista oli jopa kilpailua, ja sitä että esim. piialla oli perhettä, ei suinkaan katsottu välttämättä esteeksi palvelukselle. Isännän näkökulmasta se merkitsi paremminkin kaksinkertaista työvoimaa. Tämä selittää sitä, että Hovilan piioilla oli suuria perheitä huollettavanaan. Samalla se viittaa siihen, ettei isäntä kovinkaan tiukasti valvonut palvelusväkensä moraalista ja siveellistä käyttäytymistä, jollei se suoranaisesti haitannut työntekoa.¹⁵⁸ Eva Mikontyttären tapauksessa mielenkiintoista oli myös, että Gustaf Ugglä näki palvelijan lapsen omana omaisuutenaan, johon hänellä oli käskyvalta. Näin isännän oikeus lapseen oli hänen mielestään suurempi kuin äidin. Oikeus katsoi äidin olevan se, joka päättää lapsen palveluspaikasta. Ajatus palvelijoiden lasten omistamisesta ei kuitenkaan ollut Sysmän paikallisyhteisössä vieras 1800-luvun alkupuolella.

Hovilan palvelusväen elämänkaarta ei voi tiivistää tiettyyn kaavaan, vaan sen kulku saattoi olla hyvinkin erilainen. Ensinnäkin palvelijana toimiminen saattoi kehkeytyä koko eliniän pituiseksi uraksi. Yleisenä ilmiönä Hovilassa oli, että palvelussuhteet muodostuivat yleensä varsin pitkiksi. Kartanon laaja työyhteisö tarjosi palvelijalle hyvät työmahdollisuudet ja lisäksi asuinolosuhteet olivat usein paremmat kuin talonpoikaistiloilla, joissa palvelijat nukkuivat samassa huoneessa isäntäväen kanssa. Hovilan renkitupa oli varsin ylellinen monen palvelijan silmissä. Myös palkanmaksun oli varakkaassa kartanossa varmempi kuin muualla, mikä houkutteli pysymään siellä pidempäänkin. Hovilassa palkat maksettiin ilmeisen asiallisesti, koska käräjillä isäntä ei joutunut selvittelemään palvelusväen palkkauskysymyksiä.¹⁵⁹

¹⁵⁷ MMA; Heinolan tuomiokunta; Sysmän pitäjä ja Luhangan kappeli; Sk 1826 § 191,

¹⁵⁸ MMA; Heinolan tuomiokunta; Sysmän pitäjä ja Luhangan kappeli; Sk 1830 § 287

¹⁵⁹ HMA; ILO; Ligvid bok med tjenste folket 1837-1856, Hovila. Kot. XIX

MMA; Sysmän kirkonarkisto; Rippikirjat 1822-1860. TK 845-848.

Näin elämä tasaantui jo varsin varhain. Monikymmenvuotisen palveluksen tehneitä Hovilasta löytyi useita. Näissä tapauksissa työtehtävät pitkän pestin aikana saattoivat vaihdella. Muun muassa Regina Sved toimi Hovilassa ainakin piikana ja välillä myös paimenena.¹⁶⁰ Toisaalta palvelijan elämä saattoi muotoutua hyvinkin liikkuvaksi. Palveluspaikka vaihtui tiheään ja kiertelevä elämä vakiintui vasta avioliiton solmimisen myötä, jos silloinkaan. Tämänkaltaista elämää vietti esimerkiksi vuonna 1830 - 1831 Hovilassa piikana ollut Maria Svärd. Hän palveli Saaren kylän Seppälän rusthollissa ennen tuloaan palvelijaksi Hovilaan. Hovilan palveluskauden jälkeen hän otti parin vuoden pestin Voipalan säteriin, mistä siirtyi vuodeksi Rapalaan. Tämän jälkeen hän muutti joulukuussa 1834 Heinolaan.¹⁶¹ Svärdin elämänselämissä ilmenee myös, että kerran kartanoon palvelijaksi päässyt tämän jälkeen palveli yleensä vain kartanoissa ja säätyläisten talouksissa. Osaltaan tähän vaikutti myös kartanoiden suurempi palvelusväen tarve.

Aviopuolison palvelusväki löysi usein omasta yhteisöstä, tai ainakin sen tiiviistä tuntumasta. (Taulukko 3)

Taulukko 3. Hovilan palvelusväen aviopuolisoiden sosiaalinen luokka 1822-1870¹⁶²				
	Palvelija	Torppari	Käsityöläinen	Muu
Palvelija	21 (53.8 %)	10 (25.6%)	6 (15.4 %)	2 (5.2 %)

¹⁶⁰ HMA; ILO; Ligvid bok tjenste folket 1837-1856. Hovila Kot.XIX

¹⁶¹ MMA; Sysmän kirkonarkisto; Rippikirjat 1829-1839. TK 845

¹⁶² MMA; Sysmän kirkonarkisto; Vihityt 1822-1870. TK 852

Tuleva aviopuoliso kohdattiin pääasiallisesti palveluspaikassa ja mahdollisissa palvelusväen omissa riennoissa. Hovilassakin solmittiin useita avioliittoja oman palvelusväen kesken. Avioliiton solmimisen jälkeen elämä palvelijana saattoi jatkua. Tämä kertoo palvelijan elämänpiirin kapeudesta. Muut nuorison tapaamismahdollisuudet rajoutuivat lähinnä työhön, ja harvoihin tansseihin. Aviopuoliso löytyi usein myös torpparien keskuudesta. Monet näistä avioliitoista olivat lesken ja palvelijan välisiä, mikä osaltaan viittaisi siihen, että tätä kautta pyrittiin pääsemään torppariksi.

Palvelusväki ei ollut Hovilassa työtehtäviltään yhtenäinen ryhmä vaan äärimmäisen hierarkkinen sosiaalinen joukko. Hovilan palvelusväki voidaan jakaa karkeasti työskentely tilan mukaan sisä - ja ulkopalvelijoihin. Sisäpalvelijat olivat ns. parempia palvelijoita, jotka työskentelivät kartanossa tiivissä kanssakäymisessä herrasväen kanssa, ja he olivat osa herrasväenkulttuuria. (Kts. kuvio 2) Osaava ja laadukas palvelusväki kohotti herrasväen statusta muiden säätyläisten silmissä. Olihan se osaltaan merkki isännän auktoriteetista. Sisäpalvelijat huolehtivat siivouksesta, keittiötöistä, tarjoilusta, hoitivat ja opettivat kartanon lapsia tai seurustelivat kartanon herrasväen kanssa. Ns. parempien palvelijoiden ryhmään Hovilassa kuuluivat emännöitsijä, palvelijattaret, lastenhoitajat ja opettajattaret.¹⁶³

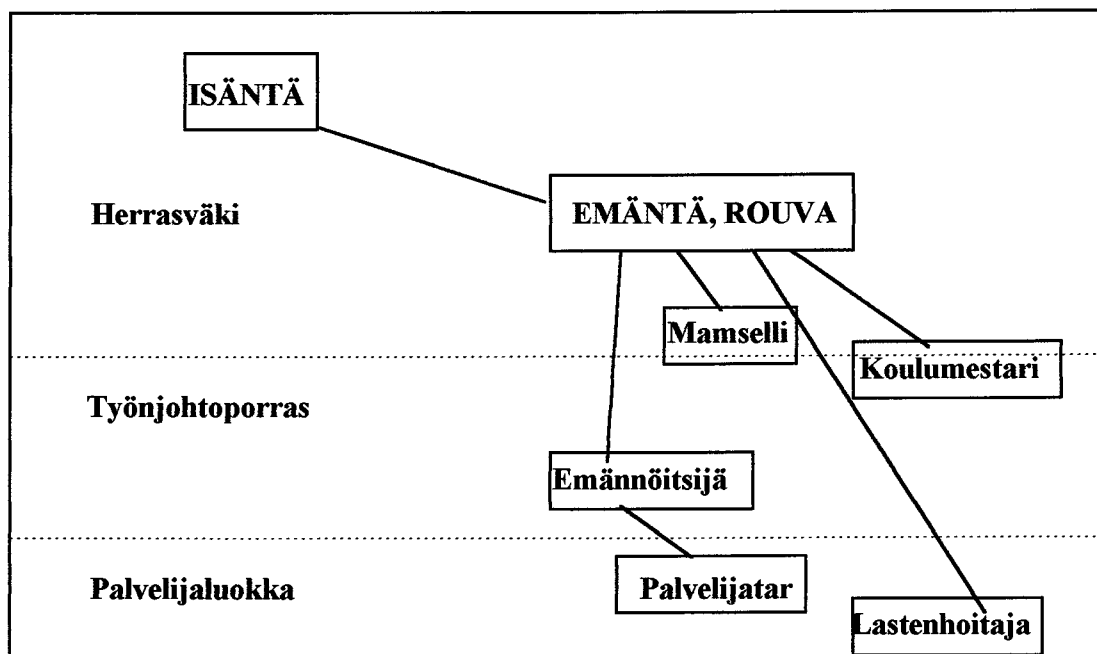
Emännöitsijä oli selkeä kartanonrakennuksen sisällä toimineen työväen johtohahmo. Hän johti mm. keittiötyöväkeä, mutta tuskin puuttui koulumestarin ja lastenhoitajan työskentelyyn. He olivat suoraan emännän alaisuudessa. Koulumestari ja lastenhoitaja olivat myös työpaikkansa suhteen erikoisasemassa, koska työskentelivät herrasväen puolella kartanorakennuksessa. Palvelijatar oli puolestaan työntekijä, joka liikkui sekä palvelusväen tiloissa että herrasväen tiloissa kartanorakennuksessa työntehtäviensä velvoittamana.

¹⁶³ HMA; ILO; Ligvid bok med tjenste folket 1837-1856. Hovila. Kot. XIX.

MMA; Heinolan kihlakunnan henkikirjoittaja; Sysmän henkikirjat 1822-1870. Ab 9:3-6

MMA; Sysmän kirkonarkisto; Rippikirjat 1822-1860. TK 845-848.

Kuvio 2. Hovilan sisäpalvelijoiden hierarkia ja käskysuhteet.¹⁶⁴

Mitä lähempänä herrasväkeä työskenteli, sitä korkeampi asema työväen keskuudessa oli. Kontrolli ja vallankäyttöoikeuden ohella suhde herrasväkeen oli keskeinen kartanon hierarkiaa määrittänyt tekijä. Paremmat palvelijat erottautuivat myös kielitaitonsa puolesta, sillä he joko osasivat tai ainakin ymmärsivät ruotsin kieltä. Paremmille palvelijoille arvoaseman merkiksi oli annettu myös ruotsinkielinen sukunimi.¹⁶⁵

Sisätyöntekijöiden keskuudessa oma erikoisuutensa oli mamselli. Hänen tehtäviinsä kuului kiinteä seurustelu ja oleilu herrasväen kanssa, ja hänet katsottiinkin usein lähes perheen jäseneksi.¹⁶⁶ Hovilassa mamsellin nimellä tunnettiin mm. Sysmän kirkkoherran Anders Strengin tytär Amalia Maria, joka oli otettu perheeseen kasvattilapseksi, mutta häntä ei kuitenkaan katsottu herrasväkeen kuuluvaksi. Mamselli saatettiin naida myös säätyläistön keskuuteen, jolloin hän lopullisesti nousi säätyläistöön.¹⁶⁷

¹⁶⁴ MMA; Sysmän kirkon arkisto; Rippikirjat 1822-1860. TK 845-848.

MMA; Sysmän kirkon arkisto; Syntyneet- ja kastetut 1832-1865. TK 852.

HMA; ILO; Ljvid bok med tjenste folket 1837-1856. Hovila Kot. XIX.

¹⁶⁵ MMA; Sysmän kirkonarkisto; rippikirjat 1822-1860. Tk 845-848.

Saarinen 1920; 86

¹⁶⁶ Lönnqvist 1978; 227, Åström 1993A; 48, Mäkeläinen 1972; 98. Mamselliksi saatettiin nimittää myös naimatonta aatelittoman säätyläisperheen tytärtä.

¹⁶⁷ MMA; Heinolan kihlakunnan henkikirjoittajan arkisto; Sysmän henkikirjat 1822-1870. Ab 9:3-6
MMA; Sysmän kirkonarkisto; Sysmän rippikirjat 1840-1849. TK 846

7. ULKOILMASSA RENKIVOUDIN VALLASSA

Ulkopalvelusväkeen kuuluivat puolestaan renkivouti, navettapiiat, tallirengit, muut rengit ja piiat, muonatorpparit ja -rengit ja erityistyöntekijät.¹⁶⁸ Ulkopalvelijoiden tehtävät keskittyivät eläinten hoidon ja peltotöiden ympärille. He kyyditsivät myös tarvittaessa herrasväkeä. Ulkotyöt jakautuivat sukupuolen mukaan. Piikojen tehtävänä oli lypsykarjanhoito, kun rengit puolestaan huolehtivat talon hevosista. Muonarengit olivat perheellisiä renkejä ja piikoja, jotka asuivat renkituvassa tai sen läheisyydessä.¹⁶⁹

Muonatorpparit tekivät töitä kartanoon muutaman päivän viikossa päiväpalkalla ja asuivat omissa mökeissään kartanon mailla. Mm. vuonna 1851 muonatorppari Matti Juhonpoika teki kolme päivää viikossa töitä kartanoon. Pestirahana hänellä oli yksi pari pieksuja ja seitsemän kappa ruista. Varsinaiseen palkkaan sisältyi kolme tynnyriä ruista, tynnyri kauraa, tynnyri perunaa, kaksi kappa yrtejä, neljä naulaa suolaa, kaksi naulaa suolakalaa ja kymmenen naulaa lihaa.¹⁷⁰ Näiden lisäksi voitane puhua Hovilassa myös ns. erityistehtäviä hoitaneista palvelijoista. Näiden joukkoon kuului mm. kalastaja, viinamestari, juustomeijeriläiset ja metsänvartija.¹⁷¹ (Kts.kuvio 3)

Kalastajan asema osana yhteisöä oli sangen arvokas. Hänen statuksensa oli verrattavissa käsityöläisten erikoisasemaan, eli hänen korkeampi ja arvostetumpi asemansa perustui eriteltyyn työtehtävään. Kalastajalla oli myös oma torppa, mikä lisäsi hänen yksityisyyttään. 1860-luvulla hänen asumustaan kutsuttiin *“kalastaja-Mikon torpaksi.”*¹⁷² Nimitys oli saanut alkunsa kartanon entisen kalastajan Mikko Juhonpojan mukaan. Kalastajan mieltämisestä yhteisössä korkeaan asemaan kertovat ainakin kalastajan lasten kummivalinnat. Kalastaja oli niitä harvoja

¹⁶⁸ HMA; ILO; Ligvid bok med tjenste folket 1837-1856.Hovila. Kot. XIX.

MMA; Heinolan kihlakunnan henkikirjoittaja; Sysmän henkikirjat 1822 - 1870. Ab 9:3-6

MMA; Sysmän kirkonarkisto; Rippikirjat 1822 - 1860. TK 845 - 848.

¹⁶⁹ Soinen 1974; 40

¹⁷⁰ HMA; Hushäll och Annotion Bok för Kalho Gård 1828. Kot.XVIII.

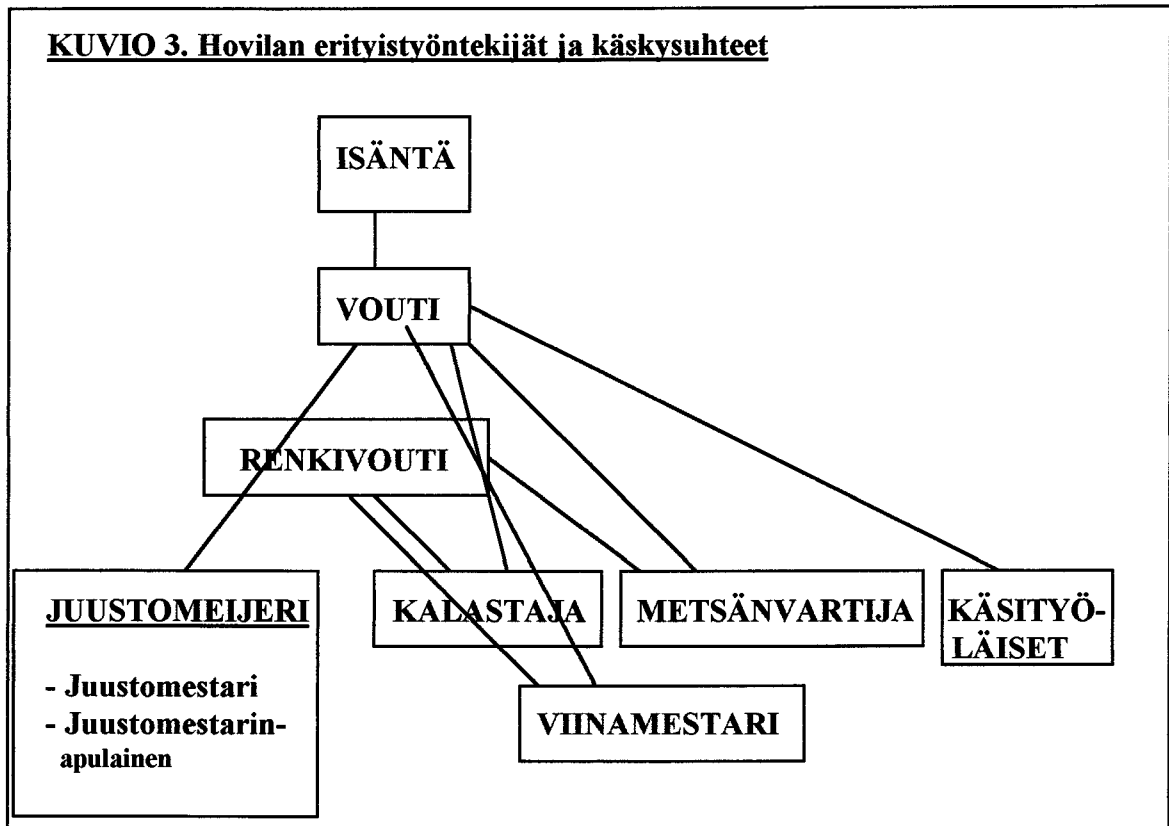
¹⁷¹ HMA; ILO; Ligvid bok med tjenste folket 1837-1856.Hovila. Kot. XIX.

MMA; Heinolan kihlakunnan henkikirjoittaja; Sysmän henkikirjat 1822 - 1870. Ab 9: 3—6

MMA; Sysmän kirkonarkisto; Rippikirjat 1822 - 1860. TK 845 - 848.

¹⁷² EMSKA; Saaren isojakoa koskevat asiakirjat 1867.

työläisiä, joiden lasten kummeiksi säätyläiset suostuivat. Säätyläiskummit olivat kalastajan lasten kohdalla jopa enemmän sääntö kun poikkeus. Mm.vuonna 1835 heinäkuussa syntyneen kalastaja Johan Bruunin tyttären Henrika Johanna Wilheminan kummeina olivat kartanon herra rouvineen.¹⁷³

Juustomeijeriläiset kartanoon ilmestyivät 1860-luvun lopulla, ja he edustivat alansa kansainvälistä osaamista ja olivat saaneet oppinsa juustojen valmistamiseen ulkomailla. Hovilan juustomestarina toimi sveitsiläinen Mikael Walker. Walker opetti tehtävänsä eteenpäin hänen apulaisenaan aluksi toimineelle Herman Varmaselle, joka seurasi Walkeria juustomestarin tehtävässä.¹⁷⁴

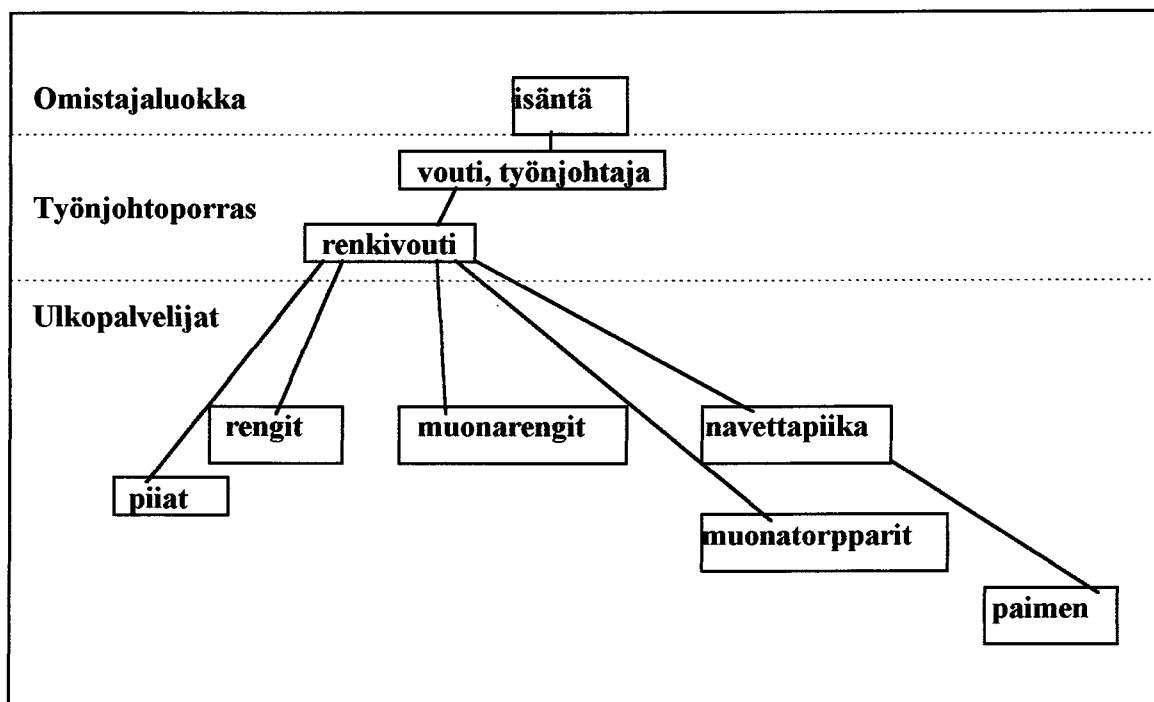
Hovilan ulkopalvelusväen keskuudessa työnjohtoporrasta edustivat tilanhoitajat/pehtoorit ja renkivoudit. Heidän hierarkinen asemansa ja käskysuhteensa on kuvattu kuviossa 4. Hovilan pehtoorina toimi 1860-luvulla Kalle Sahlsberg, ja hänen tiivis kirjeenvaihtonsa vuodelta 1868 kuvastaa varsin hyvin isännän ja tilanhoitajan suhdetta. Sahlsbergin tehtäviin kuului työvoiman

¹⁷³ MMA; Sysmän kirkonarkisto; Syntyneet-ja kastetut 1832-1865. Tk 852. Kalastajan työnarvostuksesta enemmän esim. Lappalainen 1998; 338—339

¹⁷⁴ Saarinen 1920; 253

valvonta ja kartanotaloudenhoito. Hän tiedotti tarkkaan myös viljelysten tilanteesta, torppareiden päivätöistä ja palvelusväen terveydellisestä tilanteesta isännälle. Hän piti myös tarkkaa tilinpitoa ja merkitsi ylös suoritettut päivätyöt. Sen sijaan isäntä ei ollut antanut hänelle valtuuksia esim. torpparin uloskäskyyn.¹⁷⁵

Kuvio 4. Hovilan omistajaluokka, työnjohtoporras, ulkopalvelijat ja käskysuhteet¹⁷⁶

Tilanhoitajasta renkivoudin erotti, etteivät renkivoudit puuttuneet tilan kirjanpitoon liittyviin töihin, vaan heidän vastuullaan oli käytännön työnjohto. Renkivoudin asemassa erityistä oli myös se, että he nousivat asemaansa yleensä työtaitonsa perusteella tavallisen palkollisväen keskuudesta. Hovilassa renkinä ollut Tobias Tand oli toiminut aiemmin myös renkivoutina.¹⁷⁷ Johtaessaan työskentelyä pelloilla renkivouti edusti isäntää ja tämän valtaa. Tarvittaessa hän jopa saattoi kurittaa alustalaisia, jos tilanne näin vaati.¹⁷⁸

¹⁷⁵ HMA; ILO; Pehtoori K.F.Sahlsbergin kirjeet tilanomistajalle vuodelta 1868.Kot. XIX

¹⁷⁶ HMA; ILO; Ligvid bok med tjenste folket 1837-1856.Hovila. Kot. XIX.

MMA; Heinolan kihlakunnan henkikirjoittaja; Sysmän henkikirjat 1822 - 1870. Ab 9: 3 - 6

MMA; Sysmän kirkonarkisto; Rippikirjat 1822 - 1860. TK 845 - 848.

¹⁷⁷ Vrt. Lönnqvist 1978

¹⁷⁸ MMA; Heinolan tuomiokunta; Sysmän ja Luhangan pitäjä; Sk 1853 § 94

Elokuussa 1853 Hovilan pitkäaikainen renkivouti Abraham Lund oli valvomassa torpparien rukiinkylvöä. Jussilan torpasta päivätyöhön torpparin sijaiseksi oli lähetetty torpan renki Erkki Juhonpoika, joka sai kylvettäväkseen oman alansa ruispellosta. Renkivouti piti työn tulosta kehnona ja väitti joitakin aloja peltoalasta olevan kokonaan kylvämättä. Nuhtelun jälkeen renkivouti Lund kaivoi kylvövakastaan remmin, ja löi sillä renkiä selkään. Renki raivostui, hyökkäsi voudin kimppuun, tukisti ja löi häntä kaksi kertaa kasvoihin niin, että ne alkoivat vuotaa verta. Tästä tulistuneena renkivouti vei asian syyskäräjiin käsiteltäväksi. Hän halusi kurittoman rengin vastuuseen tapahtuneesta. Renkivoudin toiminta katsottiin oikeudessa oikeutetuksi. Hänen asemaansa oikeusistunnossa vahvisti isännän läsnäolo ja hänen voutia tukeneet lausuntonsa. Tulistuneen rengin katsottiin nousseen isäntäänsä vastaan, ja hänet tuomittiin 16 päiväksi vedelle ja leivälle.¹⁷⁹

Kyseinen tapaus osoittaa, että renkivoudin asema kartanoyhteisössä oli keskeinen. Hän oli isäntänsä edustajana ja kurittaessaan alustalaisia hän toimi, kuten isäntänsäkin. Alustalaisten vihantunteet kohdistuivatkin enemmän vouteihin kuin isäntään, koska juuri renkivoudit ja tilanhoitajat useimmin käyttivät kuritusvaltaa ja isännän muuta valtaa käytännössä. Tilanhoitaja ja renkivouti muodostivatkin hierarkiaportaan, joka oli välittävänä ja kulttuurisia rajoja ylittävänä tasona herrasväen ja rahvaan välillä.¹⁸⁰ Renkivouti, vouti ja emännöitsijä muodostivat siis selkeän työnjohtoportaan isännän ja varsinaisen työväen välille. Ylempään luokkaa kuuluivat kartanon sisäpalvelijat. Valta ja työtehtävän vastuullisuus heijastui myös näiden työntekijöiden palkkaukseen. (Kts.Liite 4.)

Hierarkiassa korkeimmalla olevat palkolliset olivat varsin tietoisia asemastaan. He pyrkivät erottautumaan myös arkielämässä ja identifioitumaan herrasväkeen kuuluviksi. Konkreettisimmin tämä ilmeni siinä, että renkivouti samoin kuin tilanhoitaja, asustivat omissa asunnoissaan.¹⁸¹ Tilanhoitaja saatettiin lukea usein

¹⁷⁹ MMA; Heinolan tuomiokunta; Sysmän ja Luhangan pitäjä; Sk 1853 § 94

¹⁸⁰ Kts. Spooft 1997. Hänen mukaansa Jokelan tiilitehdas yhteisössä vallitsi samanlainen ilmiö.

¹⁸¹ MMA; Sysmän kirkonarkisto; Rippikirjat 1822 - 1860. TK 84 5 -848

säätyläistöön kuuluvaksi, tai viimeistään heidän jälkeläisensä nousivat sinne opintojensa kautta.¹⁸² Sinne nousi myös Hovilan tilanhoitaja Sahlsberg, joka hyväksyttiin hoitamaan keskeistä säätyläisvirkaa eli kirkonväärin tehtävää Sysmässä 1800-luvun loppupuoliskolla.

Myös Hovilan pitkäaikainen renkivouti Abraham Lund pyrki samaan muun muassa nimeämällä lapsensa säätyläistapaan. Hänen laajan jälkikasvunsa nimikirjoon kuuluivat Wilhelm, Carolina, Gustaf Adolf, Anoinetta Gustafva, Efraim, Carl Magnus ja Ferdinand.¹⁸³

Kartanon nimenantoa tarkastelemalla vahvistuukin käsitys, että työnjohtajat sekä osa palvelusväestä yhdessä käsityöläisten kanssa pyrki erottautumaan omaksi ylemmäksi ryhmäkseen. (Kts. taulukko 4)Työnjohtoportaan keskuudessa nimet, jotka ovat liitettävissä säätyläistöön, ovat selkeästi suosituimpia. Säätyläisnimet viehättivät myös sisäpalvelusväkeä, käsityöläisiä ja erityistyöntekijöitä. Silmiinpistävä seikka on myös se, että säätyläisnimien käyttäjät ovat yleensä palvelusväen keskuudessa ja muissakin ryhmissä henkilöitä, joilla on ruotsinkielinen sukunimi. Torpparien ym. alustalaisten keskuudessa säätyläisnimet ovat puolestaan erittäin harvinaisia.

Taustalla nimeämiseen oli käsitys, että nimen saaja tulisi esikuvansa kaltaiseksi. Etunimi ei suinkaan ollut pelkästään yksilöivä ilmaus, vaan se vaikutti mielikuvaan nimenkantajasta. Etunimiin liittyy erilaisia sivumielteitä, ja näillä on oma vaikutuksena nimen käyttöön ja nimen käyttäjiin. Etunimi liittyikin kiinteästi kantajaansa, ja siitä muodostuu kielellinen kuva. Nimien nähtiin aiemmin olevan olennainen osa ihmisen kohtaloa. Hänen onnensa riippui ehkä jopa enemmän nimestä kuin ihmisestä itsestään. Etunimen status määräytyy olennaisesti niihin kytkeytyvien henkilömielteiden mukaan.¹⁸⁴

¹⁸² Jutikkala 1932A; 164, Kulha 1966; 450

¹⁸³ MMA; Sysmän kirkon arkisto; Syntyiden ja kastettujen luettelot 1832 - 1865. TK 852

¹⁸⁴ Jarrick-Söderberg 1994; 115, Kiviniemi 1982; 11, 13,29, 135

TAULUKKO 4.¹⁸⁵**NIMENANTO HOVILAN KARTANON TYÖVÄEN KESKUUDESSA
1828-1865.**

Nimen esikuva →	Kartanon säätyläistö	Muu säätyläisnimi	Muu
Lapsen vanhempien status (Lasten määrä)			
Työnjohto (8)	50,0 % (4)	50,0 % (4)	-
Palvelusväki (40)	40,0 % (16)	20,0% (8)	40,0 %(16)
Torpparit (161)	11,8 % (19)	9,9% (16)	78,3 %(126)
Käsityöläiset (20)	35,0 % (7)	55,0 % (11)	10,0 (2)
Erityistyöntekijät (7)	71,4 % (5)	28,6 % (2)	
Muonamiehet (33)	15,2 % (5)	12,1 % (4)	72,7 % (24)
Loiset	12,0 % (3)	4,0 % (1)	84,0 % (21)

Erikoisuutena Hovilasta mainittakoon, että piika Eva Kaisa Juhontytär synnytti joulukuussa 1850 aviottoman poikalapsen ja laittoi ihannoimansa esikuvan mukaan lapselle nimeksi Otto Wilhelm kartanon herran ja tämän pojan mukaisesti. Muutoinkin nimi Otto Wilhelm eri muodoissaan näyttää olleen alustalaisten

¹⁸⁵ MMA; Sysmän kirkon arkisto; Syntyiden ja kastettujen luettelot 1832-1865. TK 852. Suluissa lasten määrä.

keskuudessa suosittu.¹⁸⁶ Tämä osoittaa myös sitä, ettei isäntää ainakaan äärettömästi vihattu, sillä tuskin lapselle oltaisiin annettu silloin hänen nimeään. Paremminkin näyttäisi, että hänen asemaansa ihailtiin ja nimeämisen kautta pyrittiin pääsemään samankaltaiseen asemaan. Etenkin työnjohtoporras, käsityöläiset, erityistyöntekijät ja ylemmät palvelijat kurkottautuivat kohti korkeampaa statusta nimeämisen kautta.

Samanaikaisesti vallitsi perinteinen näkemys nimen maagisuudesta ja työnjohtoportaahan käyttämä säätyläisten mukaan nimeäminen on merkki myös säätyrajojen murtumisesta ja yksilöitymisestä. Nimeäminen sinänsä on mielenkiintoinen tarkastelun kohde, koska se kertoo kulttuurisesta muutoksesta, eikä sillä ole ekonomisia ulottuvuuksia. Työväen ottaessa käyttöönsä säätyläisten nimiä, nähtiin tämä säätyläistön näkökulmasta heidän maallistumisenaan ja arvon menetyksenä. Samalla se osoitti, että työväestön näkemys mahdollisuuksistaan laajeni.¹⁸⁷

Uusien nimien käyttöön otto oli merkki individualismista sekä yhteiskunnallisen eriarvoisuuden vähittäisestä murtumisesta. Sivilisaatioprosessille tyypillisesti se alkoi kartanohierarkian huipulta ja eteni siinä alaspäin tavoittaen ensin hierarkiassa korkeimmalla olleet palkolliset. Tämän näkemyksen tukena on sukunimien esiintyminen kartanolaisten keskuudessa. Ylimmillä palvelijoilla oli sukunimet, eli heidät haluttiin enemmän erottaa yksilöinä. Ilmiölle voidaan etsiä selitystä siitä, että kartanossa ja etenkin työnjohtoportaahan keskuudessa läheinen suhde säätyläistöön alkoi synnyttää heissä halun tasa-arvoiseen asemaan.

Työnjohtoportaahan samaistuminen säätyläistöön heijastuu myös tarkasteltaessa kartanon väestön kummiavalintoja. (Kts. taulukko 5) Säätyläiskummit olivat varsin yleisiä ja jopa sääntö kartanon työnjohtoportaahan keskuudessa. Sen sijaan torpparien, muonamiesten, loisten ym. lasten kummeina säätyläisiä ei ole. Esimerkiksi renkivouti Abraham Lundin lasten kummeina olivat kartanon

---

¹⁸⁶ MMA; Sysmän kirkon arkisto; Syntyiden ja kastettujen luettelot 1832-1865. TK 852

¹⁸⁷ Jarrick - Söderberg 1994; 113—117, 137

säätyläiset. Samoin kalastajan ja ruotsinkielisen sukunimen omaavien palvelijoiden lasten kummeina oli säätyläisiä.

Taulukko 5.									
HOVILAN KUMMIVALINNAT 1848-1865 ¹⁸⁸									
Kummin hierarkkinen asema muut	Säät	Työnj.	palvev.	muonam.	Erytyist.	käsit.	Torp.	loiset	Mäkitup.
Lapsen vanhempien sos.ryhmä									
Säätyläistö	36								
Työnjohtoporras	5								
Palvelusväki	1	8	30	6		4	22		6
Muonamiehet			11	2		6	84	1	
Erytistyöntekijät			5						
Käsityöläiset	2	6	28	2		10	20		8
Torpparit		26	17	4	7	109	4		10
Loiset			6	1		1	9	1	3
Mäkitupalaiset			3				7		2
Yhteensä	44	40	100	15	7	130	146	2	29

Kummivalinnat osoittavat myös sen, mitkä työväestön ryhmät tunsivat keskenään yhteenkuuluvuutta. Selkeästi ilmenee, että muonatorpparit tunsivat yhteisyyden tunnetta torpparien kanssa ja erityistyöntekijät taas integroituivat palvelusväen ryhmään.

Käsityöläisten lasten kummit puolestaan olivat monesta eri ryhmästä, mikä osaltaan johtuu siitä, että he olivat kanssakäymisissä eri ryhmien kanssa tehdessään töitä. Palvelusväki näyttää puolestaan ollen ryhmä, jonka keskuudesta valittiin kummeja moniin eri työväen ryhmiin. Tämä selittyy sillä, että useat eri ryhmiin kuuluneet jossakin elämänsä vaiheessa olivat olleet palvelijoina. Torppareiden ja

palvelusväen yhteys selittyy sillä, että taulukossa myös torppien palvelijat on sijoitettu kartanon palvelijoiden kanssa samaan ryhmään. Torpparit etsiessään kummeja lapsilleen kohdistivat valintansa oman talousyksikön palvelijoihin.

Hovilan hierarkkisessa työyhteisössä korkeimmalla olivat ne työntekijät, joiden velvollisuutena oli kontrollin harjoittaminen ja talous- ja työyhteisön valvonta. Foucault nimittää tämänkaltaista järjestelmää hierarkkiseksi, jatkuvaksi ja funktionaaliseksi valvonnaksi. Sen avulla kurinpitovallasta tuli yhdentynyt järjestelmä, joka oli sisältä käsin sidoksissa talouselämään ja sen laitoksen tavoitteisiin, jonka piirissä sitä harjoitetaan. Siinä toimii anonyyminen, automaattinen ja moninainen valta, sillä vaikka valvonta kohdistuu yksilöihin, se toimii ylhäältä alas kulkevan suhdeverkon tavoin. Vaikka liikettä esiintyi joskus tietyssä määrin myös alhaalta ylös tai sivuille. Tämä verkko piti kokonaisuutta koossa ja ohjailee sen lävitse nojaavia vallan vaikutuksia. Valvonnan alaisina ovat jatkuvasti myös itse valvojat. Tehtävänjako oli osa hierarkian rakentamista, joka puolestaan oli tapa kontrolloida työntekijöitä, ja sitä että he noudattivat sopimuksiaan, täyttivät velvollisuutensa ja tekivät työnsä ahkerasti ja hyvin.¹⁸⁹

Kartanoyhteisössä oli hyvin erilaisia tehtäviä, joita voitaisiin verrata Bourdieun habitus-käsitykseen, joka kääntää tietyn aseman olennaiset ja suhteesta muodostuvat luonteenpiirteet yhtenäiseksi elämäntyyliksi eli yhtenäiseksi joukoksi henkilö-, hyödyke- ja käytäntövalintoja. Habitukset erottautuvat toisistaan samalla tavalla kuin asemat, joiden tuotetta ne ovat. Samalla ne tuottavat myös erotteluja.¹⁹⁰

¹⁸⁸ MMA; Sysmän kirkon arkisto; Syntyiden ja kastettujen luettelot 1832 - 1865. TK 852

¹⁸⁹ Foucault 1980; 197, 199—200

¹⁹⁰ Bourdieu 1999; 18

8. TORPPARIYHTEISÖJEN ELÄMÄ

Hovilan suurin työväen ryhmä olivat torpparit, joita parhaimmillaan Hovilan alaisuudessa oli yli 40. Heidän asemaansa sääteli suullinen tai kirjallinen kontrahti. Kontrahdissa määriteltiin torpparin oikeudet ja velvollisuudet. Näiden velvollisuuksien vastineeksi isäntä antoi torpparille osan kartanon tiluksistaan viljeltäväksi. Velvollisuuksista keskeisin oli torpan veron eli vuokran maksaminen. Sen sisältö vaihteli Hovilassa torpan sijainnin mukaan. Kaukana päätilasta sijainneen Mieskonmäen torpparit olivat ns. verotorppareita, sillä he maksoivat vuokransa pääasiallisesti luontaistuotteina. Mieskonmäen torppari Anders Mattson Visapään torpan vuokra sisälsi mm. seuraavia luontaistuotteita ja velvoitteita: ruista, voita, ohraa, kauraa, talia, sian puolikkaan, kaksi leipää, lintuja, liinaa (palttina), parin sukkia tai lapasia, näverin, olkia, kaupunkimatkan, munia, paistettua kalaa, reen, kehrättyä lankaa ja kuusi päivätyöpäivää.¹⁹¹

Kartanon lähimailla sijainneiden torppien veroissa puolestaan päivätöillä oli huomattavasti tärkeämpi asema. Tämä selittyy sillä, että torpparien merkitys talousyhteisön toiminnan kannalta oli varsin erilainen. Mieskonmäen torpparien tehtävänä oli viljellä kaukotiluksia, joita kartanosta käsin ei pystytty muuten hyödyntämään. Kartanon läheisyydessä eläneet torpparit olivat puolestaan tärkeää työvoimaa kartanolle. (Kts. kuvio 5) Piekkolan torpparin Juonas Uolevinpojan vuokraan kuului 1850-luvulla kaksi hevostyöpäivää viikossa, 15 apupäivää sekä riihipäiviä puintiaikaan. Muita torpan veroon kuuluneita suorituksia olivat kaupunkimatkan suorittaminen isännälle, luontaistuoteparselit sekä kartanon humalasadon korjuuseen osallistuminen.¹⁹²

Kartanon lähitilusten torpparien verot painottuivat vuosisadan edetessä yhä enemmän päivätöihin. 1870-luvun alussa Hovilan päivätyötörpparit oli määrätty suorittamaan taksvärkkiä eli päivätöitä keskimäärin neljä päivää viikossa. Muina veroina olivat säilyneet kaupunkimatka sekä reen ja rysän valmistaminen talon

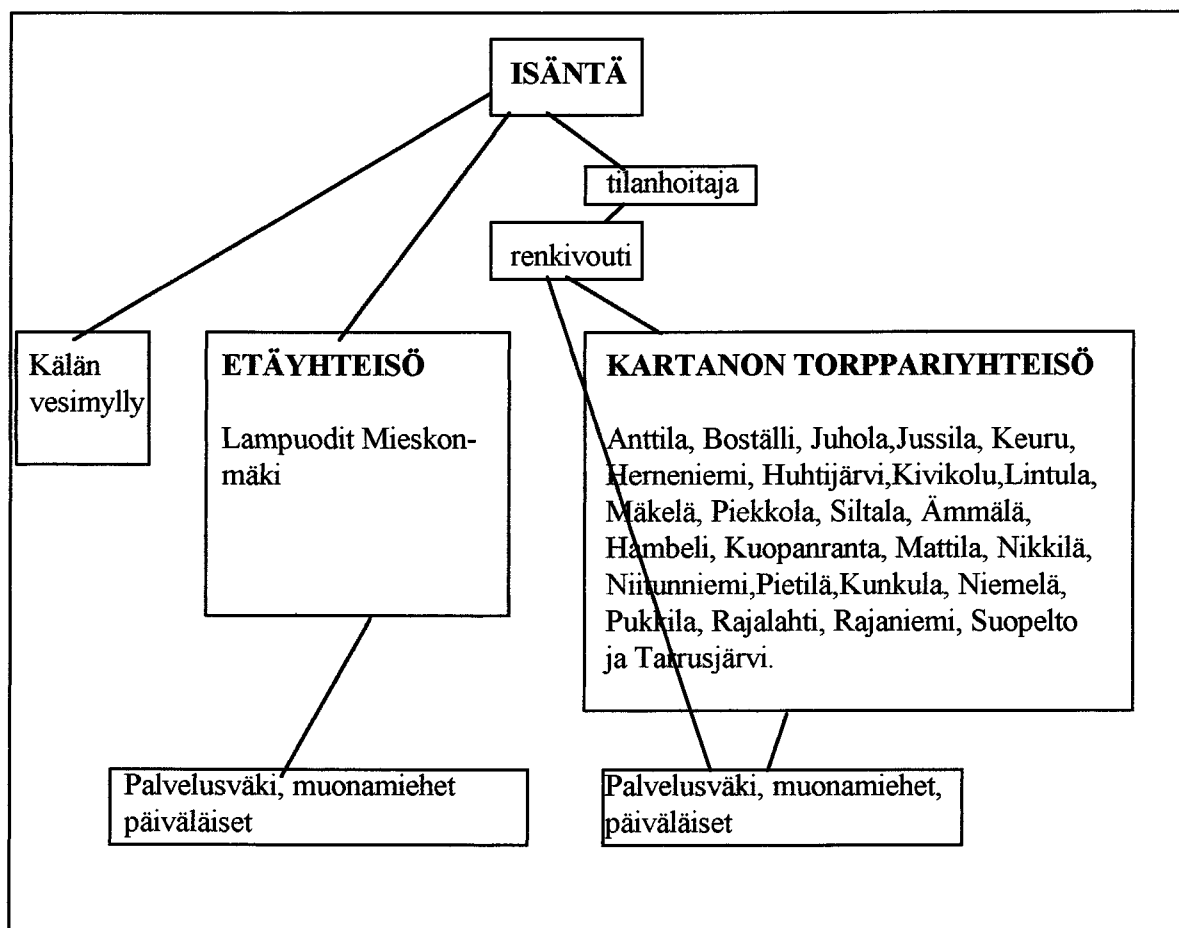
¹⁹¹ HMA; ILO; Räfte ligvid bok. Mieskonmäki. Kot. XVIII

¹⁹² Saarinen 192; 30, 31

isännälle.¹⁹³ Tähän vaikutti se, että kartanossa ei tuolloin ollut asukkaana samanlaista herrasväkeä kuin aikaisemmin.

Kuvio 5

Hovilan torppariyhteisöt ja suhde isäntään¹⁹⁴

Torpan kontrahti asetti torpparille myös muita velvollisuuksia kuin torpan veron suorittamisen. Se velvoitti torpparin pitämään torpan hyvässä kunnossa, samoin peltojen ojat ja aidat oli kunnostettava tarpeen vaatiessa. Myös irtolaisväestön majoittaminen torppaan oli kiellettyä.¹⁹⁵ Irtolaisväestöön liittyi vaara heidän mukanaan tuomista ongelmista, kuten rikoksista. Myös kaskeaminen isännän mailla oli kiellettyä. Torpparien tehtävä viljelijöinä olikin kontrolloida sitä, etteivät muut syyllistyneet kontrahdin kieltämiin rikoksiin. Jos he havaitsivat laitonta

¹⁹³ JyMA; Schildt-suvun arkisto. Ko 2; Palkkatyöväki 1871.

¹⁹⁴ MMA; Sysmän kirkon arkisto; Rippikirjat 1822-1860. TK 845 - 848.

MMA; Sysmän kirkonarkisto; Syntyneet-ja kastetut 1832 - 1865. TK 852.

HMA; ILO; Ligvid bok tjenste folket 1837 - 1856. Hovila. Kot.XIX.

¹⁹⁵ MMA; Heinolan tuomiokunta; Sysmän pitäjä ja Luhangan kappeli; Sk 1852 § 11. Kts. Nygård 1985; 42.

kaskeamista, puunkäyttöä tai vieraita kartanon kala-apajilla, oli siitä ilmoitettava kartanon isännälle mahdollisimman nopeasti.¹⁹⁶

Näin ollen torpparien keskuudessa vallitsikin kontrollijärjestelmä, jossa valvottiin sekä kartanon ulkopuolisia että omia naapureita. Valvontaan velvoittivat monet eri tahot. Hovilassa yksi tärkeimmistä velvoittajista oli isäntä, mutta tarkka valvonta oli tarpeellista myös torpparin itsensä kannalta. Mitenkään harvinaista ei ollut, että öiseen aikaan torpan viljahalmeesta käytiin leikkaamassa osa tai jonkun lehmä kävi salaisella ruokailureissulla torpan niityllä.¹⁹⁷ Jotta nämä vahingot eivät tulisi torpparin omaksi harmiksi, oli tarpeen tarkka omien tilusten valvonta.

Kaikki torpparit eivät suinkaan ammattitaidoltaan olleet samanlaisia, vaan torppariryhmään kuului myös käsityöläisiä ja jonkun erityistehtävän hoitajia, kuten mylläreitä. Hovilassa oli vaihtelevasti mm. puuseppä-, suutari-, seppä-, satulantekijä-, räätäli-, maalari-, ja muuraritorppari.¹⁹⁸ Hovilan Keihäsniemen torpassa oli paja.¹⁹⁹ Käsityöläistorpparit tekivät torpan vuokran vastineeksi erilaisia käsitöitä. Suutarien ja räätälien valmistamat vaatteet ja kengät menivät palvelusväen palkkoihin. Sepät puolestaan takoivat ja huolsivat kartanon maatalousvälineet. Isännän ja torpparin välinen suhde perustui vaihtoon, missä tila, aika, työ ja luontaistuotteet olivat vaihdon kohteena. Niitä sääтели valta, joka ilmeni oikeuksina ja velvollisuuksina.²⁰⁰ Tämä vaihtojärjestelmä voidaan nähdä Hovilassa keskeisenä talousyhteisön toiminnan kannalta. Se oli jopa välttämätöntä, koska kulttuuriset rajat olivat esteenä kartanon herrasväen omavaraisuudelle. Säädyllisen elämän ihanteen säilyttämisen kannalta herrasväen oli välttämätönsä teettää ruumiilliset työt muilla. Samoin täytyi hankkia myös tarpeelliset luontaistuotteet.

Kälän vesimyllyn mylläarin tehtävät ja velvollisuudet poikkesivat melkoisesti muista torppareista, ja hänen asemaansa torpparien keskuudessa olikin eriytynyt ja

¹⁹⁶ MMA; Heinolan tuomiokunta; Sysmän pitäjä ja Luhangan kappeli; Tk 1850 § 50

MMA; Heinolan tuomiokunta; Sysmän pitäjä ja Luhangan kappeli; Sk 1852 § 111

¹⁹⁷ Käräjillä käsiteltiin runsaasti tämän tapaisia tapauksia Hovilaa koskien.

¹⁹⁸ MMA; Heinolan henkikirjoittajan arkisto; Sysmän henkikirjat 1822-1870. Ab 9:3-6

¹⁹⁹ MMA; Heinolan tuomiokunta; Perukirjat 1854-1856.

²⁰⁰ Åström 1993A; 66

parempi kuin muiden torpparien. Hän maksoi tietyn osan myllyn tuotosta isännälleen, ja lopun tuoton hän sai itselleen, mikä kohotti varmasti mylläriin työmotivaatiota. Myllyn yhteyteen kuului pienehkö maapalanen sekä perunamaa. Toisaalta työn vastuullisuus ja paremmat etuisuudet toivat myös lisänä uusia velvoitteita. Mylläriin oli huolehdittava myllyn kunnossapidosta, ja valvottava sen lähitienoota tarkoin mahdollisten avotulien vuoksi.²⁰¹ Erityistaidot toivat arvostusta ja statusta suhteessa muihin torppareihin ja tarjosivat mahdollisuuden myös sivuansioihin. Käsistään taitavat ihmiset ja myllärit olivat arvostettuja myös paikallisyhteisössään, joten kriteerit näihin virkoihin olivat korkeat.²⁰²

Hovilassa torpan kontrahdit olivat ilmeisesti ainakin osittain suullisia, koska niitä ei ole kartanon arkistossa säilynyt kuin Mieskonmäen verotorpparien osalta. Tietoa torppien kontraktien luonteesta saa ainoastaan tuomiokirjatapausten yhteydessä, kun isäntä on kertonut suullisesti kontrahdin sisällön tuomioistuimelle. Toinen piirre Hovilan kontrahdeissa oli, että ne olivat juoksevia eli ne saatettiin irtisanoa milloin tahansa.²⁰³ Tämänkaltaisen sopimustapa oli eräänlainen kurinpitokeino. Tekemällä sopimukset avoimiksi omistaja saattoi noudattaa pienintäkin vivahdusta torpparin maksukyvyssä ja vaatia häneltä aina enemmän, jos siihen aihetta oli. Samalla mahdollinen torpan kurjistuminen isännän näkökulmasta vältettiin, kun hän saattoi irtisanoa torpparin heti, kun siihen aihetta havaitsi.²⁰⁴

Torpan kontrahti velvoitteineen määräsi varsin pitkälle torpparin arkisen elämän kulun. Päivätöiden suorittaminen oli tärkein velvollisuus, jotta torppariperheen koti olisi turvattu. Toiseksi oli tehtävä työtä torpassa isännän hyväksi, eli pidettävä se kunnossa sekä hankittava torpan veroon kuuluvat luontaistuotteet. Vasta täytettyään nämä velvollisuudet, torppari saattoi työskennellä oman toimeentulonsa varmistamiseksi ja elintasonsa kohottamisen hyväksi. Anna-Maria Åström näkee nämä ulottuvuudet torpparin elämän kolmena sfäärinä.²⁰⁵ Mielestäni toteamusta tulisi tarkentaa käyttämällä käsitettä torpparin työelämän kolme sfääriä. Vaikka

²⁰¹ HMA; ILO; Torpan kontrahdit Mieskonmäki 1807 - 1811. Kot XVI.

²⁰² Heino 1985; 190

²⁰³ HMA; ILO; Torpan kontrahdit Mieskonmäki 1807 - 1811. Kot XVI

²⁰⁴ Rasila 1961; 58—59

²⁰⁵ Åström 1993A; 70

torpparien elämä olikin varsin työntäyteistä, liittyi siihen myös aikaa, jolloin työtä ei tehty. Sunnuntai oli torpparillekin lepopäivä.

Viikon ainoa lepopäivä oli myös se päivä, jolloin Hovilankin torpparit juopottelivat. Etenkin kirkkomatkan aikana väkevät maistuivat. Tämä oli varsin luonnollista, koska jumalanpalvelus kesti useita tunteja, ja vei aimo osan päivästä. Syksyllä 1844 Hovilan torppari Matti Aleksanterinpoika Nikkilä oli nauttinut Jumalan sanasta Sysmän kirkossa humaltuneena. Hänet tuomittiin sapattirikokseen ja sakkoihin.²⁰⁶ Nikkilän asemaan kartanoyhteisössä rikkomus ei vaikuttanut. Se oli tapahtunut muuta auktoriteettia kuin isäntää vastaan. Pyhäpäivinä torpparikin vastasi teoistaan Jumalalliselle auktoriteetille.

Etenkin Mieskonmäen torpparit olivat sangen riehakkaita ja kärähtäminen juopumuksesta tai viinanpoltosta oli varsin yleistä Mieskonmäen torpparien keskuudessa.²⁰⁷ Osaltaan tähän riehakkuuteen löytyy syy siitä, etteivät Mieskonmäen torpparit olleet jatkuvasti isännänsä tarkan valvonnan alaisuudessa kuten kartanon lähituntumassa asustaneet torpparit. Päivätyötorpparien keskuudessa viinanpolttorikokset olivat hyvin harvinaisia.

Suorittaakseen omat torpan työnsä useat Hovilan torppareista palkkasivat itselleen renkejä, piikoja, muonamiehiä tai päiväläisiä avuksi. Nämä päivätyömiehet suorittivat torpan päivätyöt kartanoon tai työskentelivät torpassa isännän ollessa päivätöissä tai kaupunkireissua tekemässä.²⁰⁸ Päivätyömiesten keskuudessa vilpillisyys työssä katsottiin erityiseksi kunnia-asiaksi, ja näin he helposti suorittivat työnsä varsinaista torpparia heikommin.²⁰⁹ Hovilassakin voidaan näin ollen puhua jopa tämänkaltaisen alakulttuurin olemassaolosta. Tämä alakulttuuri rikkoi niitä sääntöjä, joita yläkulttuurin edustajat asettivat.

Torpparit muodostivat oman tiiviin työyhteisönsä Hovilan suuren talousyksikön sisälle. Tämä oli varsin luonnollista jo senkin vuoksi, että heillä oli runsaasti

²⁰⁶ Heinolan tuomiokunta; Sysmän pitäjä ja Luhangan kappeli: Sk 1844 § 254

²⁰⁷ Jyma; Joutsan kirkonarkisto; Rippikirjat 1803-1863. TK 876 - 878

²⁰⁸ Heinolan tuomiokunta; Sysmän pitäjä ja Luhangan kappeli: Sk 1853 § 94

²⁰⁹ Jutikkala 1977; 33, 34. Myös edellisen viitteen tapaus vahvistaa tämä käsitystä.

kanssakäymistä keskenään. Hovilassa tapana oli, että päivätyöt suoritettiin ryhmänä renkivoudin johdolla.²¹⁰ Torppareille oli jaettu myös päivätyökortit, joita kutsuttiin heidän keskuudessaan “pelikorteiksi”. Ne tarkastettiin yhteisessä litviikissä kerran kuussa.²¹¹

Tämänkaltaiset tilaisuudet olivat torpparien yhteisöä tiivistäviä ja korostivat samalla isännän ja työmiehen välisen suhteen luonnetta. Samankaltainen asema suhteessa isäntään, elintason yhtenevyys, ja elämäntapa yhdistivät torppareita. Torppariyhteisöön oli syntynyt yhteistoiminnan muotoja, jotka olivat aseman ja elämäntavan seurausta. Torpparit muodostivat nuottakuntia, joihin kuului väkeä useammasta kartanon torpasta. Kaluston he omistivat yhdessä. Kirkkovene omistettiin samalla tavoin usean torpan kesken. Kirkkoveneisuus ei suinkaan ollut torpan mukanaan tuoma, vaan torpparien yksilöinä omistama. Samoin oli kalastusvälineistön laita.²¹² Kalastaminen yhdessä oli torppareille toimintamuoto, jonka kautta he saattoivat hankkia lisätuloja. Yhteistyön avulla pystyttiin kohottamaan useamman elintaso.

Yhteisöllisyys ilmeni hyvin mm. torpparien kummivalinnoissa. Usein kummit syntyneelle lapselle löytyivät kartanon muiden torpparien keskuudesta. (Kts.taulukko 6) Ryhmä muut kartanolaiset sisälsi puolestaan runsaasti kartanon palvelusväkeä.

Kartanon ulkopuoliset ei suinkaan ollut täysin kartanon toiminnasta sivussa, vaan suurin osa kummeista, jotka tähän ryhmään kuuluivat, vaikuttivat jollain tavoin kartanoyhteisön toimintaan, mikä ilmenee ajanjakson tuomiokirjoista. Huomion arvoista on myös, että valittujen kummien sosiaalinen jako oli varsin kapea. Heidän joukkoonsa ei kuulunut juurikaan talollisia tai rusthollareja, saatikka säätyläisiä.

---

²¹⁰ MMA; Heinolan tuomiokunta; Sysmän pitäjä ja Luhangan kappeli; Sk 1853 § 94

²¹¹ Saarinen 1920; 30

²¹² MMA; Heinolan tuomiokunta; Perukirjat 1854 - 1856 D6.

TAULUKKO 6. Torpparien kummivalinnat Hovilassa 1848-1860.²¹³

Ryhmä	Kartanon Torpparit	Muut kartanolaiset	Kartanon ulkopuoliset	Talollinen tai rusthollari	Muu
Määrä	109	38	45	7	16

Myös torpat muodostivat omia pieniä työyhteisöjään, joissa vallanpitäjänä oli torppari. Torpan toimintakyky keskittyi ja oli riippuvainen torpparin tarmokkuudesta. Torpparitaloudelle selkeän kriisin aiheutti torpanhaltijan kuolema tai hänen kykenemättömyytensä sopeutua kartanoyhteisön ja etenkin kartanon isännän asettamiin sääntöihin. Kartanon isännän näkökulmasta torpan miespuolisen haltijan kuolema oli huolestuttavaa. Naista torpan haltijana ei Hovilan herra ainakaan pitänyt mahdollisena. Hovilan Siltaisen torppari kuoli 1830-luvun vaihteessa, ja hänen leskensä Maria Matintytär jäi yksin torppaa hoitamaan. Ostettuaan tilan O.W.M Wadenstierna keräsi kokoon kaikki alustalaistorpparit tarkistaakseen torpparien työmotivaation, ja esitti epäilynsä ettei yksinäinen naisihminen kykene pitämään torppaa kunnossa. Velvoitteiden täyttämättä jättämisen hän kertoi merkitsevän poiskäskyä, minkä Maria Matintytär koki myöhemmin.²¹⁴ Torpparit yhteenkoonnut tilaisuus on sinänsä mielenkiintoinen ilmiö. Se oli julkinen tilaisuus, jossa uusi isäntä selkeytti niitä sääntöjä ja velvoitteita, jotka torpparien tuli täyttää. Se oli osa kartano-oikeuden toteutumista, joka perustui isännän luomaan normi- ja sääntöjärjestelmään.

Sääntöihin sopeutumattomasta torpparista puolestaan esimerkki löytyy 1850-luvun vaihteesta. Vuonna 1851 Piekkolan torppariksi tuli Sipi Ristonpoika. Sipillä oli takanaan jo melkoinen rötöslista, kun hän saapui Hovilan herran alaisuuteen. Hän oli syyllistynyt useisiin sapattirikkomuksiin ja juopumuksiin, joiden rangaistukseksi hänet vuonna 1849 tuomittiin saamaan 33 paria raipaniskuja ja sekä kärsimään kirkkorangaistuksen. Tämä ei kuitenkaan Sipin vauhtia hiljentänyt,

²¹³ MMA; Sysmän kirkonarkisto; Syntyneiden luettelot 1832 - 1865. TK 852. Kts. Virtanen 1987; 29. Keksinäinen kanssakäyminen luo yhteisyyttä.

vaan piakkoin hänet saatiin jälleen kiinni juopottelusta, mistä hän sai puolen vuoden pakkotyötuomion. Paljoa huonommin lainrikonnan lajissa ei ollut hänen veljensäkään menestynyt. Samassa taloudessa asuneella Ristolla oli takanaan juopumuksia ja sapattirikkomuksia.²¹⁵

Laillisella tiellä Sipi ei pysynyt Piekkolan torpparikautenaankaan, vaan ilmeisesti muiden rikosten rasittamana hän muutti ilmoittamatta isännälle pois torpasta vuonna 1852. Muuton jälkeisessä syynissä ilmeni, että torpan hoito oli jäänyt Sipin taholta vähäiseksi. Hovilan isäntä haastoi entisen Piekkolan torpparin käräjille, missä hän vaati korvausta torpparin aiheuttamista menetyksistä ja samalla syytti torppari Erkki Lehtimäkeä vaimoineen, Kustaa Päläsvuorta ja Erkki Tuomaanpoika Säyнетjärveä torpparin rohkaisemisesta, houkuttelusta laittomaan muuttoon sekä auttamisesta muutossa. Hovilan isäntä vaati korvauksia myös heiltä, koska he olivat ostaneet sekä Sipi Piekkolan torppaan kuulunutta että torpparin omaisuutta. Isännällähän oli oikeus myydä torpparin omaisuutta tämän velkojen pantiksi.²¹⁶

Edellä esillä tulleista tapauksista tulee hyvin esille, että Hovilan isännän näkökulmasta torpat olivat lähinnä taloudellisia yksiköjä. Hän ei tuntenut velvollisuudekseen ottaa sosiaalisia seikkoja huomioon miettiessään torpan talous- ja kannattavuustilannetta. Torpparin muutettua torpassa järjestettiin ns. syyni, jossa tarkastettiin torpan kunto. Näissä tilaisuuksissa ilmenee hyvin isännän näkemys torpasta lähinnä taloudellisena yksikkönä. Hyvinkin pienistä puutteista isäntä vaati entiseltä torpparilta korvausta. Näin tapahtui mm. vuonna 1834, kun torppari Antti Henrikinpoika Kutula muutti pois Siltaisen torpasta. Sen jälkeisessä tarkassa syynissä, joka järjestettiin lautamies Erkki Juhonpoika Lautalan johdolla, havaittiin mm. seuraavia puutteita: asuinrakennuksen vesikatto oli korjauksen tarpeessa ja aitta vaati myös parannustöitä. Lisäksi lampolan katto oli heikossa kunnossa. Näistä isäntä vaati käräjillä korvausta.²¹⁷

²¹⁴ MMM: Heinolan tuomiokunta; Sysmän pitäjä ja Luhangan kappeli; Sk § 219

²¹⁵ MMA: Sysmän kirkonarkisto; Mustakirja. TK 848

²¹⁶ MMA; Heinolan tuomiokunta; Sysmän pitäjä ja Luhangan kappeli; Sk 1852 § 92, § 102 ja § 111. Tk 1853 § 111.

²¹⁷ MMA; Heinolan tuomiokunta; Sysmän pitäjä ja Luhangan kappeli; Sk 1834 § 225

Suurimmat erimielisyydet isännän ja torpparin välillä sijoittuvat muutenkin siihen ajankohtaan, jolloin torppari joko oli häädetty, uloskäsketty tai hän oli muuten lähtenyt torpasta. Isäntä-alustalaissuhteen katkeaminen näyttää nostaneen molempien osapuolten vihantunteet pintaan, ja torppaan liittyviä asioita puitiinkin varsin usein käräjillä näissä tilanteissa. O.W.M Wadenstiernakin käräjäi varsin usein entisten torppariensa kanssa. Usein aiheena oli torpasta viety omaisuus tai viljahalmeesta leikattu vilja. Vuonna 1841 talvikäräjillä Hovilan herra vaati entiseltä torppariltaan Kustaa Kyöstilältä korvausta luvattomasta metsänkäytöstä ja Kyöstilän salaa siirtämän vajan palauttamista takaisin Hovilan torppaan.²¹⁸

Ilmeistä katkeruutta Herneniemen torpasta häätämisen johdosta tunsu myös torpparin leski Maria Matintytär. Hän oli saanut lähtökäskyn torpasta vuonna 1833 ilman, että olisi saanut jatkaa torpassa asumista lailliseen muuttopäivään saakka. Elokuun sunnuntaipäivänä vuonna 1833 hän hiippaili Herneniemen torpan viljahalmeeseen, mistä leikkasi osuuden, jonka katsoi itselleen kuuluvan. Tämän huomasi kuitenkin Herneniemen uusi torppari Mikko Arvinpoika, joka ilmoitti asiasta isännälle. Isäntä saapui rikospaikalle yhdessä lautamies Juho Lautalan ja siltavouti Zwickin kanssa. He havaitsivat myös, että viljahalmeesta oli leikattu osa. Maahan tippuneet viljan jyvät ja raahausjäljet johtivat Todensalossa sijainneen Kassilan torpan suuntaan, missä Maria Matintytär tuolloin majaili. Nämä vahvat todisteet yhdessä isännän arvovalan ohella tuomitsivat Maria Matintyttären syylliseksi.²¹⁹

Hovilan isäntä näyttää käyttäneen varsin omavaltaista menettelyä torpparien häädöissä, mikä viittaa siihen, että isäntä oli luonut oman normiston suhteessa torpparien asemaan. Usein isännän vahvat toimet aiheuttivat torppareissa katkeruutta, joka purkautui kartanoyhteisön normistoa rikkovana toimintana. Tällöin isäntä haki normistolleen oikeutusta pitäjän käräjiltä, jotka useimmiten katsoivat isännän toiminnan oikeutetuksi.

²¹⁸ MMA; Heinolan tuomiokunta; Sysmän pitäjä ja Luhangan kappeli; Tk 1841 § 217

²¹⁹ MMA; Heinolan tuomiokunta; Sysmän pitäjä ja Luhangan kappeli; Tk 1835 § 70

Vaikka torpparin asema Hovilassa oli velvollisuuksien rasittama, hallitsivat joitakin Hovilan torppia kuitenkin samat suvut kymmeniä vuosia. Torpanhaltijuus oli muuttunut perinnölliseksi, vaikka sopimusta tästä ei koskaan tehtykään. Torpparien elämän vaihtoehdot olivat vähäiset, ja niihin vähäisiin mahdollisuuksiin nähden torppariksi pääseminen oli kuitenkin enemmänkin siunaus kuin vitsaus. Torpparilla oli sentään maata ja asunto, mikä toi edes jonkinlaista varmuutta elämään. Torpparien elintason suhteessa muuhun maaseutuväestöön ei ollut suinkaan huono, vaan yleisesti ottaen se saattoi nousta kartanoissa jopa korkeammaksi kuin tavallisten talollisten. Viljelykset olivat suhteellisesti tasokkaammat ja maatalouden kehittämismahdollisuudet olivat paremmat.²²⁰

Hovilan torpat olivat torpparien perukirjojen valossa varsin varakkaita. Vuonna 1855 Keihäsniemen torppari Benjamin Keihäsniemi edusti tyypillistä keskivertotorppari Hovilassa. Hänen navetastaan löytyi kaksi hevosta, viisi lehmää, härkä, kahdeksan emälammasta ja yksi lammas.²²¹ Hovilassa isäntä oli innovatiivisuuden kannattaja, ja suhtautui varsin positiivisesti torpparien haluun kehittää tilojaan. Esimerkiksi vuonna 1868 kartanon torppari Kalle Herneniemi tiedusteli rahalainaa suoviljelyyn, mihin isäntä myöntyikin.²²² Innovaatiot olivat varsin mielenkiintoinen ilmiö kartanoyhteisössä. Ne olivat niitä harvoja herrasväen rahvaalle aktiivisesti siirtämiä kulttuurituotteita. Kuten Herneniemen tapauksesta ilmenee, talonpoikaisto "rahvas" ei suinkaan ollut passiivista suhteessa uudistuksiin, vaan ymmärsi usein niiden merkityksen ja hyödyllisyyden, ja pyrki niitä hankkimaan.

Torpasta lähtemistä vaikeutti myös se, että usein torppari oli sijoittanut työtään ja varojaan torpan rakentamiseen ja kunnostamiseen. Elämäntyöstään luopuminen oli vaikeaa, ja kartanon torpasta olikin muodostunut kotipaikka. Torppareista oli tullut kartanolaisia, jotka velvoitteista ja säännöistä huolimatta eivät tunteneet asemaansa niin huonoksi, että olisivat lähteneet muualle. Kotipaikan merkitys oli huomattavasti suurempi kuin usein ajatellaan 1800-luvulla olleen. Viime

²²⁰ Haatanen 1968; 38

²²¹ MMA; Heinolan tuomiokunta. Perukirjat 1854 - 1856.

HMA; ILO; Torpparien perukirjoja. Kot.XIX.

²²² HMA; ILO; Pehtoori K.F.Sahlsbergin kirje tilanomistajalle 21.juni 1868. Kot XIX.

vuosisadan ihmiset eivät ajatelleet vain taloudellisesta näkökulmasta, vaan henkiset arvotkin olivat tärkeitä. Kotipaikan merkitystä korostaa myös Saarinen muistelmissaan:

“Maalliselta näkökannalta katsoen voidaan pitää verrattain onnellisina niitä ihmisiä, jotka saavat kätkyestä hautaan asti viettää koko elinaikansa samalla kotikonnulla, tarvitsematta muutella paikasta toiseen. Semmoisia ovat esim. useat talonpoikaiset kiinteistönomistajat.”²²³

Uuden torpparipaikan löytäminen saattoi olla 1800-luvulla hyvin vaikeaa väestönkasvun ollessa voimakas. Tuskin kukaan muutti pois viljelemästään torpasta, jollei hänellä ollut uutta asuinpaikkaa tiedossa. Näin näyttää olleen ainakin Juho Saarisen kohdalla. Raskas verotaakka kesti siihen saakka, kunnes varmistui torpparin pesti toisaalta.²²⁴ Torpparitkaan eivät eläneet kaukana elintasominimistä, minkä vuoksi oli viisainta alistua isännän alaisuuteen.²²⁵

---

²²³ Saarinen 1920; 65

²²⁴ Saarinen 1920; 30

²²⁵ Blomstedt 1976; 148

9. PIEKKOLAN TORPAN RAITTIITA HARTAITA

Torppariyhteisöjen sunnuntain viettoon kuului varsin usein alkoholin nauttiminen ja muutenkin riehakas elämä. Näin eivät kaikki Hovilan torpparit kuitenkaan sunnuntaitaan viettäneet. Piekkolan torpassa lepopäivä pyhitettiin tarkkaan hartauden harjoittamiselle. Torpan emäntä hoiti loppuun hyvissä ajoin lauantaina taloudelliset askareet, jotteivat ne häiritsisi kristillisen sunnuntain viettämistä. Pirtti siivottiin ja väki kävi saunassa. Sen jälkeen hiljennettiin talikynttilän valossa veisaamiseen ja hengellisen kirjallisuuden lukemiseen.²²⁶

Piekkolan torpan asukkaat oli harrasta väkeä. He kuuluivat renqvistiläisen herätysliikkeen kannattajiin. Heidän arkensa ja juhlanga poikkesikin monessa suhteessa muiden torppareiden elämästä. Tämänkaltainen maailmankuva oli tyypillinen herätysliikkeiden kannattajille. Elämä jaettiin maalliseen ja hengelliseen, ja ensin mainittu oli se, josta heränneet pyrkivät erottautumaan. Tähän pahaan maailmaan sisältyi mm. taloudellisen ja rahallisen voiton tavoittelu, mitä pidettiin varsin paheellisena päämääränä.²²⁷ Tämä erottelu ilmeni ja oli tiukka myös Piekkolassa ja vaikutti siihen, millaista kirjallisuutta Juho Saarinen lapsuudessaan sai lukea. Pitäjän lainakirjastosta Saarinen sai lainata hengellistä kirjallisuutta. Maallista kirjallisuutta kotiin ei ollut tuominen:

*“Lainakirjastossa oli myöskin “maallista” kirjallisuutta, mutta sitä en juuri uskaltanut lainata, kun se oli vanhemmistani vastenmielistä. Kerran esim. toin sieltä Kalevalan, mutta siitä minua kotona nuhdeltiin, ja minä vein sen kesken lukemisen takaisin.”*²²⁸

Saarinen kuvaakin muistelmissaan renqvistiläisen torppariperheensä elämää esivallalle kuuliaisena, pitkäjännitteisenä ja työteliäänä, mitkä olivat herätysliikkeiden kunnioittamia arvoja.²²⁹ Ne olivat herätysliikkeiden yhteisiä normeja, joiden kautta jäsenettiin maailmaa. Mm. epäoikeudenmukaisten

²²⁶ Saarinen 1920; 32, 33

²²⁷ Siltala 1992; 267

²²⁸ Saarinen 1920; 43—44

²²⁹ Siltala 1992; 145, 14, 255, 302

syytösten sietämisen uskottiin auttavan tunnustamaan todelliset viat. Oikeutetuistakaan vaatimuksista ei siis saanut käräjöidä. Saarinen muistelmille leimaa-antavaa onkin tietynlainen tyytyväisyys vallinneeseen tilanteeseen. Vaikka elämä torpassa oli vaikeaa ja ajoittain raskastakin, tyytyi perhe muistelmien mukaan siihen ilman valituksia:

*“En kuullut kuitenkaan isäni milloinkaan ilmaisevan tyytymättömyyttään siihen elämänkohtaloon, mikä hänen osakseen oli tullut, vaan muistan hänen tuollaisen torppari-ikeen alaisena nurkumatta ahertaneen työnteossa.”*²³⁰

Saarisen muistelmat ei kuitenkaan vastaa sitä kuvaa, jonka tuomiokirjat perheen elämästä antavat. Piekkolan torpan väenkään teot eivät vastanneet sitä ihannetta, jonka renqvistiläisyys heille asetti. Saarisen isä oli varsin innokas käräjöimään epäselvissä asioissa. Mm. vuonna 1853 Juonas Uolevinpoika Piekkolan käräjä yhdessä O.W.M Wadenstiernan kanssa torpparin leskeä Elisabeth Juhontytär Artonlahtea vastaan. Piekkola syytti Juhontytärtä siitä, että hän oli käynyt korjaamassa heinäsattoa Piekkolan torppaan kuuluvalta Vähäluhdan niityltä.²³¹ Tässä ilmeneekin muistelmia-aineistolle tavallinen nostalgisuus ja pyrkimys koostaa aiempi elämä nykytilannetta vastaavaksi.

Elämäntapa erottikin Piekkolan väen omaksi ryhmäkseen Hovilan torpparien keskuudessa sen ohessa, että he kiinnittyivät kiinteästi renqvistiläiseen verkostoon. Torppariyhteisö ei heille ollut niin tärkeä kuin muille Hovilan torppareille. Piekkolan torpassa usein nähtyjä vieraita olivat useat saman herätysliikkeen kannattajat. Piekkolasta muotoutui mm. “kirkkokortteeri” pitkämatkalaisille kirkkossakävijöille, joita Saarinen muistelmissaan kutsuu “uskonnollisiksi hengenheimolaisiksi”.²³² Kirkkovieraiden vallatessa Piekkolan torpan tuvan kaikui virsi entistä kovemmin ja herätysliikettä yhdistäneenä toimena suoritettiin polvirukouksia.²³³

²³⁰ Saarinen 1920;30

²³¹ MMA: Heinolan tuomiokunta; Sysmän pitäjä ja Luhangan kappeli; Sk 1853 § 143

²³² Saarinen 1920; 33, 68

²³³ Saarinen 1920; 33—34, Rosendal 1902; 192. Saarinen kuvaa muistelmissaan yksi merkittävimmistä kirkkovieraista oli Aatami Tyyskää. Saarinen kuvaa häntä puhujaksi ja kunnioitetuksi oppi-isäksi, hengelliseksi johtajaksi, jolle tarvittaessa annettiin kyytiä aina Jämsäänkin saakka. Tyyskä oli Joutsan kappelissa syntyneen herätyksen johtohenkilöitä, ja hänen kotinsa Vahvaselän kylässä oli keskeinen kokoontumispaikka.

Renqvistiläiseen herätysliikkeeseen kuuluva Piekkolan väki sitoutui aivan omaan suhdeverkostoonsa, joka perustui yhteneväiseen uskonkäsitykseen. Tähän suhdeverkostoon Piekkolan viljelijä mm. turvautui markkinamatkoilla Jyväskylään. Yöpymispaikkoina toimivat *“uskonnollisten hengenheimolaisten”* - taloudet. Markkina-ajan kortteeri Jyväskylässä löytyi värjäri Willgrénin lesken talosta, jonne laajalta alueelta Jyväskylään saapuneet renqvistiläiset kokoontuivat. Siellä vietettiin erityiset markkinaseurat, veisattiin ja keskusteltiin uskonnollisista kysymyksistä.²³⁴

Renqvistiläisverkko yhtyi myös säätyläistöön, sillä herätysliikkeiden kannattajia löytyi säätyläistönkin keskuudesta etenkin papistosta. Voitaneenkin esittää, että herätysliikkeet edustivat uutta ideologiaa, järjestyivät vallinnutta normijärjestelmää ja etenkin kollektiivista uskonkäsitystä. Yksilön merkitys korostui, ja näkemys eri säätyjen tehtäväkentästä alkoi murtua. Renqvistiläisyys ei erotellut ihmisiä syntyperän mukaan. Valinta renqvistiläisyydestä oli tosin tietoinen, mutta sen vaikutukset elämään enemmänkin tiedostamattomia. Herätysliikkeet olivat yksi niistä ilmiöistä, jotka alkoivat vähitellen murentamaan ajatusta yhteiskunnan epätasa-arvosta ja eri ryhmille annetuista tehtävistä.²³⁵ Ne olivat merkkejä sääty-yhteiskunnan murroksesta, ja sen osa-aiheuttajia.

Renqvistiläisyyden synnyttämän tasa-arvoisemman ja yksilöllisemmän näkemyksen merkitys näkyi mm. torpparin pojan Juho Saarisen opinkäynnissä. Ajatus opiskelusta oli sisäsyntyistä, eikä suinkaan ajatus, jonka joku säätyläinen hänelle oli antanut. Omatoimisesti hän hakeutui pappilaan etsimään apua opinuralle, eikä Sysmän kirkkoherra häntä sinne ohjannut. Osaltaan tämäkin osoittaa herätyksen mukanaan tuoman säätyrajoja rikkovan näkemyksen todenperäisyyden.²³⁶ Yksilöllistyminen ja autonomia olivat sivilisaatioprosessin merkkejä. Saarisen innovatiivisuus oli yksilöllisyyttä. Hän näki yhteiskunnalliseksi oikeudekseen saada koulutusta. Osaltaan tämä oli merkki siitä, että sääty-

²³⁴ Saarinen 1920; 90

²³⁵ Hyry 1995; 108

²³⁶ Kts. Saarinen 1920.

yhteiskunta oli vähitellen murenemassa. Sen murros oli yksi sivilisaatioprosessin aikaansaannos.²³⁷

Renqvistiläiset näkemys alkoholista oli hyvin negatiivinen. Juoppous paljasti ihmisen alennustilan ja sitä ei voinut vastustaa käymättä luonnollisen turmeluksen kimppuun.²³⁸ Alkoholit maistui myös torppareille kaupunkimatkojen aikaan ja etenkin markkinahumu sai myös alkoholin maistumaan, mistä osoituksena Saarisen markkinakuvaus Jyväskylältä:

“—Olipa siinä Päijänteen ympärillä asuvalle yleisölle tilaisuuksia sekä kaupantekoon että markkinahuvien tyydyttämiseen. Markkinoilla oli näet nurjakin puolensa. Niille kokoontui runsaasti joutoväkeäkin, miehiä ja naisia, aivan syyttä suotta huvittelemaan ja irstailemaan, joten niiden tuottamat siveelliset vauriotkin olivat sangen suuret.—Muutoin kuuluikin siihen aikaan joko koko-tahi puolihumalassa oleminen todellisen markkinamiehen ominaisuuksiin. Silloisen vielä käytännössä olleen kotitarvepolton aikana oli “mökäöljyn” saanti kaikille sitä haluaville vallan helppoa ja taskumattihan se näkyi olleenkin useimman miehen, jopa monen naisenkin, rakas markkinatoveri.—Silloista markkinamenoa ajatellessani tuntuu minusta, ettei elämä Sodomassa ja Gomorrassa voinut olla ainakaan paljon pahempaa.”²³⁹

Saarisen markkinamuistelussa kuvastuu renqvistiläinen paatos, ja sen suhtautuminen alkoholiin. Renqvistiläisiin ei suhtauduttukaan “rahvaan” keskuudessa läheskään aina positiivisesti, vaan heidät leimattiin enemmänkin oudoiksi. Renqvistiläinen kunnioittamat arvot olivat ristiriidassa muiden torpparien elämäntavan kanssa. Kielteinen suhtautuminen renqvistiläisiin synnytti näiden keskuudessa tiiviin sisäänsulkeutuneen piirin.²⁴⁰

²³⁷ Jarrick - Söderberg 1994; 9—10

²³⁸ Siltala 1993; 306—307

²³⁹ Saarinen 1920; 93—95

²⁴⁰ Siltala 1993; 295—310

10.HOVILAN MAILLA ASEMASSA ERILAISESSA

Kartanoyhteisön alueella oli myös yksilöitä, joiden suhde kartanoyhteisöön oli erilainen. Joko he eivät noudattaneet tai eivät sitoutuneet tiiviisti kartanoyhteisön normeihin tai he jonkin muun syyn vuoksi olivat yhteisöstä riippumattomampia kuin muut. Syy saattoi olla virallinen asema, lyhytaikainen oleskelu kartanossa, elämänkaaren vaihe tai työkyky. Yleensä nämä sosiaaliryhmät tai yksilöt olivat uhkia kartanoyhteisölle, koska heidän ei tietyistä syistä tarvinnut noudattaa yhteisön sääntöjä ja isännälle ei ollut keinoja heidän valvontaansa. Tämän vuoksi nämä ryhmät olivat tiukasti kontrolloituja.

Tämäntyyppisen ryhmän, joka oli sekä riski, että välttämättömyys, muodostivat kartanossa järjestettyihin talkoisiin ja urakkatöihin palkatut päiväläiset. Päiväläisten työsopimukset kartanoon olivat lyhyitä ja tilapäisluontoisia. Päiväläiset kuuluivat loisväestöön, joka edusti maaseudulla liikkuvaa ja köyhää työväkeä. Irtaimella työväelle oli tyypillistä elintasonvaihtelu vuodenajan mukaan. Varsin tavallista oli, että ansiot eivät riittäneet koko talven elatukseen etenkin silloin, kun työmiehellä oli perhettä. Hänen oli silloin joko tehtävä velkaa seuraavan kesän työansioita vastaan, lähdeittävä kerjuulle tai turvauduttava köyhäinapuun.²⁴¹

Palkkatyömies Uoti Lammasahon tilit 1870-luvun vaihteesta ovat hyvä esimerkki varsin kiinteäksi muodostuneesta työsuhteesta. Kuukausittaiset päivätyömäärät vaihtelivat toukokuun kolmesta päivästä aina elokuun 24 päivään. Tämän lisäksi hän oli saanut kartanosta lisätuloja erilaisista urakkatöistä. Heinäkuussa Lammasaho oli kaivanut urakalla ojaa 710 syltä ja syyskuussa urakkatyönä hän oli leikannut 217 kykkää ruista. Monitaitoisena miehenä hän oli vielä syksyn mittaan valmistanut neljä paria länkiä.²⁴²

²⁴¹ Soininen 1974; 40

²⁴² JyMA; Schildt-suvun arkisto; Palkkatyöväki 1871. Ko 2.

1 syli on 3 kyynärää eli 1.78140 m. Lammasaho oli siis kaivanut ojaa 1264.794 m.

Lammasahon työsuhde kartanoon oli muodostunut varsin vakituiseksi ja elämän varmuus näin kohentunut. Hän selvisi kohtuullisesti myös talvikuukausista, jotka yleensä olivat loisväestöille vaikeaa aikaa, koska silloin ei ollut tarjolla tilapäistöitä kuten kesän sadonkorjuuaikoihin. Suurimmat ansiot hänkin sai heinä-elokuussa, ja talvikuukausina hän joutui lainaamaan elintarvikkeita ja rahaa. Kaikki Hovilan päiväläiset eivät suinkaan olleet loisia, vaan päivän lisätienestejä saattoivat tehdä myös kartanon käsityöläiset sekä torpparit ja etenkin heidän vaimonsa.²⁴³ Päiväläiselle ja mäkitupalaiselle suhteen luominen kartanoon oli varsin edullista. Palvelussuhde saattoi muotoutua kiinteäksi ja jopa säännölliseksi toisin kuin muualla 1800-luvun maaseudulla.

Päiväläiset olivat monessa mielessä vapaampia kuin kartanon vuosipalkolliset tai torpparit työsuhteensa lyhytaikaisuuden ja rahapalkan nautinnan vuoksi. Päiväläisen elämän epävarmempia puoli koostui kuitenkin turvattomuudesta ja riippuvuussuhteesta torppareihin ja kartanon ulkopuolella talollisiin. Heillä ei ollut omaa asuntoa. Tämän vuoksi he olivat Hovilan tiluksilla työskennellessään riippuvaisia torpparien armeliaisuudesta. Usein päiväläiset omistivat myös karjaa, jolle oli hankittava laidun sekä talveksi rehua, mikä vahvisti riippuvuussuhdetta talollisiin.²⁴⁴

Loisen tilanne oli turvaton myös kuoleman kohdatessa. Sosiaalisten suhteiden ollessa varsin pinnallisia ja vähäisiä useilla loisilla ei ollut edes omaista, joka olisi heidät hautaan saattanut. Näin kävi mm. mielenvikaiselle ja ruodulla eläneellä Catharina Lindblomille. Hän katosi marraskuussa 1851, ja hänet löydettiin kuolleena vasta seuraavan vuoden kesäkuussa.²⁴⁵

Usein ennen kuolemaa päiväläiset kuitenkin varmistivat, että heidät saatettaisiin kunniallisesti hautaan. Asianhoitajaksi valittiin joku yhteisössä kunnolliseksi ja arvostetuksi tunnettu henkilö. Kaksi viikkoa sairastanut itsellisvaimo Maria Lång kääntyi kuoleman lähestyessä Hovilan tilanhoitaja Kalle Sahlsbergin puoleen. Sen vastineeksi, että Sahlsberg huolehtisi hänen hautaamisestaan ja velkojen maksusta

²⁴³ HMA; ILO; Pehtoori K.F.Sahlsbergin kirjeet tilanomistajalle. Tili rahain seikasta 1868.Kot.XIX.

²⁴⁴ Peltonen 1992C; 269

kuoleman jälkeen, hän saisi kaiken Långin jäämistön. Tästä Lång antoi suullisen testamentin.²⁴⁶ Maria Lång oli asioidessaan kartanossa tutustunut sen tilanhoitajaan ja havainnut hänet ilmeisen luotettavaksi ja arvovaltaiseksi henkilöksi, joka hoitaisi tämän hänen kannaltaan viimeisen tärkeän asian hyvin.²⁴⁷

Loiset ja päiväläiset nähtiinkin eräänlaisena riskinä yhteisölle ja sen toimintamahdollisuuksille. Mikä ilmeni siinä, että torpparien sopimuksissa pyrittiin kieltämään köyhän irtaimen väestön majoittaminen Hovilan torpissa, jotta mahdollisilta ongelmilta välttyttäisiin.²⁴⁸ Päiväläisiä ja loisia ei sitonut kartanoyhteisön taloudellinen tai sosiaalinen normisto, minkä vuoksi heitä oli kontrolloitava erityisen tarkkaan. Köyhälistö nähtiin usein uhkana yhteisön toiminnalle, koska heidän katsottiin herkimmin rikkovan normeja ja yhteisön sääntöjä. Vapaaseen ja irtaaseen elämään liitettiin myös laiskuus, pahamaineisuus ja muu huonotapainen elämä.²⁴⁹

Kriisikausina kuten nälkävuosina suhtautuminen köyhälistöön kiristyi, koska se nähtiin erityisen alttiina rikollisuuteen. Nälkävuosien kaltainen kriisi nähtiin uhkana yhteisölle. Sosiaalisen yhteisöä integroivat tekijät hävisivät. Niitä olivat esim. yhteinen etu, yhteinen kokemus, yhteisön odotukset ja yhteishyvä. Tilanteeseen joudutaan, kun sisäiset ja ulkoiset tekijät eivät voi turvata yhteisön jatkuvuutta.²⁵⁰ Tämänkaltaiset seikat koettelivat myös Hovilan kartanoyhteisöä nälkävuosien aikaan. Torpparien köyhtyminen, sairastumiset ja talousyhteisön rapistuminen olivat uhkia talousyhteisön toiminnalle. Näihin ongelmiin suhtautuminen kuvastuu hyvin myös Kalle Sahlsbergin kirjeenvaihdosta vuodelta 1868. Tuolloin hän valitti torpparien, mäkitupalaiisten ja palvelusväen sairastelun vaikutuksia talousyhteisön toiminnalle. Erityisen hälyttävänä hän piti,että torpparit köyhyys oli ajanut jopa kerjuulle. Tämä nähtiin riskinä yhteisön toimivuudelle.²⁵¹

²⁴⁵ MMA; Sysmän kirkonarkisto; Sysmän rippikirjat 1840 - 1860. TK 846

²⁴⁶ MMA; Heinolan tuomiokunta; Sysmän pitäjä ja Luhangan kappeli; Tk 1869 § 350

²⁴⁷ HMA; ILO; Pehtoori K.F Sahlsbergin kirjeenvaihto tilanomistajalle. Tilit 1868.

²⁴⁸ MMA; Heinolan tuomiokunta; Sysmän pitäjä ja Luhangan kappeli; Sk 1852 § 111

²⁴⁹ Pulma 1994; 56

²⁵⁰ Häkkinen 1990; 103, 111

²⁵¹ HMA; ILO; Pehtoori K.F.Sahlsbergin kirjeet tilanomistajalle.Kot.XIX

Myös vanhat ihmiset edustivat kartanon talousyhteisön näkökulmasta erilaisuutta. He eivät osallistuneet enää työpanoksellaan yhteisön toimintaan, vaan heidän suurin merkityksensä oli toimia yhteisön kollektiivisena muistina maa- ja kalastusoikeuksissa sekä tietäjänä. Ikä olikin osittain kunnioitettava asia, ja ikivanhat ihmiset tiesivät kokemuksineen enemmän. Vanhalta ihmiseltä odotettiin, että hän käyttäytyi arvostettavalla tavalla ja sopeutui ikänsä tuomiin velvoitteisiin, tuomiin yhteisön normeihin ja odotuksiin. Ikäihmisen oli määrä tehdä tiettyjä askareita, ylläpitää ja välittää yhteisön kulttuurista muistia, ja olla puuttumatta tiettyihin nuoremmille ikäryhmille varattuihin asioihin ja elää syyllistymättä höperryteen ja vanhuuden heikkouteen.²⁵²

Hovilankin talousyhteisössä vanhuksia asusti torpissa. Vuonna 1820-luvulla Pietilän torpassa Todensalossa asusteli torppari Kalle Pietilän taloudessa myös isä Juho Erkinpoika.²⁵³ Muistelmissaan Juho Saarinen kirjoittaa myös muoristaan, joka asui heidän kanssaan samassa taloudessa. Muorin tehtävänä torpparitaloudessa oli ainakin lasten hoitaminen.²⁵⁴

Elämä uuden torppariperheen kanssa ei kuitenkaan ollut leskelle ja vanhukselle itsestäänselvyys. Leskeksi jäänyt torpparin vaimo saattoi joutua etsimään jopa palveluspaikan itselleen elatuksensa varmistamiseksi. Näin kävi Rajalahden torpparin leskelle Maria Tuomaantyttyärelle. Jäätyään leskeksi hän otti pestin piiksi Voipalan kylän Boställin torppaan.²⁵⁵

Tavoiteltavaa oli yhteiskunnan heikko-osaisten ja sairaiden avustaminen, koska näin turvattiin yhteisön tulevaisuus.²⁵⁶ Näitä ruotulaisia ja kirkonkassan varassa eläneitä liikkui myös Hovilan tiluksilla ja Hovilan isäntäväkikin antoi oman osuutensa ruotulaisten avustamiseen. Mm.toukokuussa 1868 tilanhoitaja Sahlsbergin kirjanpidossa ruotuvaivaiselle oli annettu kymmenen kappaa ruista.²⁵⁷

²⁵² Vilkuna 1999; 55—56

²⁵³ MMA; Sysmän kirkonarkisto; Rippikirjat 1822 - 29.TK 845

²⁵⁴ Saarinen 1920; 54—55

²⁵⁵ MMA; Sysmän kirkonarkisto; Rippikirjat 1829 - 1839. TK 845

²⁵⁶ Vilkuna 1996B; 246

²⁵⁷ HMA; ILO; Pehtoori K.F.Sahlsbergin kirjeet tilanomistajalle.Kot.XIX

Ruumillisesti ja mielellisesti sairaat sekä vanhat edustivat yhteisössä epänormaalia toiseutta, jonka vasta kohtana oli normaali yhteisö.²⁵⁸ Hovilan kartanoyhteisön näkökulmasta ruotulaiset ja vaivaiset olivat talous- ja työyhteisön kannalta merkityksettömiä. Sosiaaliseen yhteisöön he kuitenkin toivat oman lisänsä. Hovila sisänsä muodosti yhden vaivashoitopiirin²⁵⁹, ja sillä oli näin vastuullaan oma vaivaisensa, josta huolenpito oli koko kartanoyhteisön tehtävänä. Tämän velvollisuuden laiminlyönti saattoi ajan mentaliteettia mukaillen johti yhteisön kriisiin kuten nälkävuosiin.

Yhteisöllisen erilaisuuden näkökulmasta voidaan lähestyä myös käsityöläisten asemaa osana kartanoyhteisöä. Käsityöläiset ottivat osaa kartanon talousyhteisön toimintaan, mutta he eivät olleet yhtä tiukasti kartanon isännän alaisuudessa kuin muut kartanon alustalaiset. Keskeinen syy tähän oli, että suurin osa kartanon käsityöläisistä oli pitäjänkäsityöläisiä, ja he olivat saavuttaneet asemansa käräjien päätöksellä. Talvikäräjillä 1861 pitäjänsepan oikeudet saaneen Kristian Åkerstedtin anomuksen hyväksynnän perusteluina oli, että hän oli ammattitaitoinen ja hyvämaineinen.²⁶⁰ Pitäjänkäsityöläiset olivatkin arvostettuja yhteisössään, ja heidän arvostuksensa perustui pitkälle erityisosaamiseen, jonka oppiminen vaati jonkin pitäjänkäsityöläisen oppipoikana olemista. Kristian Åkerstedtkin oli usean vuoden ajan ennen oikeuksien saamista seppä Jakob Björlinin opissa.²⁶¹

Kartanon työyhteisöön käsityöläisiä sitoi asuinpaikka. He asuivat useasti kartanon torpissa ja tekivät torpan kontrahdin vastineeksi käsitöitä. Isännän kannalta oli edullista antaa asumus pitäjänkäsityöläiselle, koska näin varmisti tärkeän erityisosaajan yhteisön toiminnan kannalta. Käsityöläiset eivät olleet kuitenkaan yhtä tiiviisti käytöksensä puolesta isännän valvonnassa, koska käsityöläinen tavoitettiin juopuneena tuomiokirjojen mukaan huomattavasti useammin kuin muut alustalaiset. Mm. vuonna 1845 seppä Jakob Björlin oli juopuneena kirkossa, mistä hänet ilmiantoi Hovilan renki Tobias Tand.²⁶²

²⁵⁸ Vilkuna 1996B; 215

²⁵⁹ Juvelius 1927; 585

²⁶⁰ MMA; Heinolan tuomiokunta; Sysmän pitäjä ja Luhangan kappeli. Tk 1861 § 1

²⁶¹ MMA; Heinolan tuomiokunta; Sysmän pitäjä ja Luhangan kappeli. Tk 1861 § 1

²⁶² MMA; Heinolan tuomiokunta; Sysmän pitäjä ja Luhangan kappeli. Sk 1845 § 174

Pitäjänsityöläisten ohella Hovilassa oli myös niin sanottuja kartanokäsityöläisiä. 1820-luvun puolivälissä kartanossa vaikutti kartanonseppä Henrikki Aataminpoika, joka vähän myöhemmin sai pitäjänksityöläisen oikeudet.²⁶³ Kartanokäsityöläisten asema perustui aatelin oikeuteen ottaa suojelukseensa erialojen käsityöläisiä. Näiden oletettiin työskentelevän ainoastaan aatelille.²⁶⁴ Kartanokäsityöläisten asema rinnastettiin pitkälti torpparien statukseen, heidät sidottiin tiukemmin isännän alaisuuteen. Pitäjänksityöläisten asumapaikkojen keskittyminen kartanoihin, voidaan nähdä tämän kartanokäsityöläisjärjestelmän rinnakkaisilmiöksi. Aateli laajensi oikeuttaan sitomalla pitäjänksityöläisiä alaisuuteensa. Heidän suhteensa isännän käskyvalta oli kuitenkin vähäisempi.

---

²⁶³ MMA: Heinolan kihlakunnan henkikirjoittajan arkisto; Sysmän henkikirjat 1821-1833. Bb 9;3

²⁶⁴ Heino 1984; 194

11.KUN USKOLLINEN PALVELIJA PETTER KUOLI...

Hovilan kartanoon tuli palvelukseen 1820-luvulla renki Petter Lindblom. Hän työskenteli ahkerasti ja avuliaasti isäntänsä alaisuudessa. Hän löysi Hovilan piioista ensimmäisen vaimonsa Maria Tuomaantytären vuonna 1825. Ensimmäisen vaimon kuoltua Hovilan renkituvasta löytyi myös toinen vaimo Eva Mikontytär, jonka Lindblom nai vuonna 1828.²⁶⁵ Lindblom kasvatti perheensä Hovilassa ja oli myös useaan otteeseen isännän todistajana käräjillä. Myös Petterin maallinen taival päättyi Hovilassa vuonna 1868. Pehtoori Kalle Sahlberg kirjoitti kirjeessään tulevista hautajaisista:

“—Ibland annan får jag tillkännä gifva att den gamle tro tjenaren Johan Petter Lindblom stilla aflidit 19.dennes klo 4 om morgonen efter 6.dags sjukdomen. Hvi hafvad tänkt begrafva gubbins bekommen i nästä thorsdag på eftermiddagen. Roligt vore att få se Herrskapet följa honom.—”²⁶⁶

Herrasväen taholta Lindblomin uskollisuus ja pitkä palvelusaika huomioitiin järjestämällä ja kustantamalla hautajaiset. Ennen kuulumatonta ei ollut herrasväen mahdollinen osallistuminen palvelijan hautajaisiin.²⁶⁷ Lindblomin tapaus on oiva esimerkki siitä patriarkalisesta suhteesta, joka isännän ja palvejan välillä Hovilassa vallitsi.

Patriarkalisuuteen liittyi yleinen tapa palkita tunnolliset ja pitkäaikaiset palvelijat näiden saavutettua vanhuusiän ja ollessa kykenemättömiä työhön. Huomionosoitukset saattoivat vaihdella maan nautintaoikeuksista pellava- ja kasvimaihin. Nuoremmalle palvelusväelle kustannettiin mm. häät. Joissakin kartanoissa palvelijat saivat palkkioksi uskollisuudesta ja pitkäaikaisesta palveluksesta oman

²⁶⁵ MMA; Sysmän kirkonarkisto; Vihittyjen luettelot. TK 852

²⁶⁶ HMA; ILO; Pehtoori K.F.Sahlbergin kirjeet tilan omistajalle. Sysmä den 21.juni 1868. Kot.XIX
 “Saanen antaa tiedoksi, että vanha uskollinen palvelija Johan Petter Lindblom nukkui pois 19.tätä kuuta klo 4 aamulla 6 päivän sairauden jälkeen. Olemme ajatelleet haudata hänet ensi torstaina iltapäivällä. Olisi mukava nähdä herrasväen seuraavan häntä.”

(Hänen viimeisellä matkallaan)

MMA; Sysmän rippikirjat 1822 - 1860; Tk 845, 846, 848

²⁶⁷ HMA; ILO; Pehtoori K.F.Sahlbergin kirjeet tilan omistajalle . Sysmä den 21.juni 1868. Kot.XIX

lehmän.²⁶⁸ Hovilassa rengeille ja piiiolle annettiin puolestaan puolikas eläin.²⁶⁹ Vuosipalkollisten asema oli turvattu sairauden yllättäessä. Sairauden aikana sai ruuan, asunnon ja tarvittaessa lääke- ja lääkäriapua. Palvelijat saattoivat säästää palkoistaan melkoisia summia varsinkin, kun isäntä vielä usein yöspidon ohella kontrolloi heidän rahankäyttöään säännöstelemällä palkanmaksua.²⁷⁰

Luontaistuotepalkka, hautajaisten kustantaminen sekä huolehtiminen vanhuuden ja sairauden yllättäessä oli merkki isännän ja työmiehen välisestä patriarkaalisesta suhteesta, joka perustui kolmisäätyoppiin. Se oli ominaissävyiltään teokraattinen, ja Jumala oli sen mukaan asettanut kolme säätyä: maallisen, hengellisen ja huoneenhallituksen. Huoneenhallitus vaikutti perheen ja talouden piirissä, ja se turvasi suvun lisääntymisen ja taloudellisen hyvinvoinnin. Huoneenhallituksen päämies oli perheen isä, jonka alaisuuteen kuului perheen lisäksi myös talon palvelusväki. Isäntävaltaisuus eli patriarkalaisuus oli Jumalan asettama, joten isännän alaisuuteen asetettujen tuli totella isäntäänsä kuuliaisesti. Edes kohtuuttoman taikka huonon vallankäytön ei katsottu oikeuttavan isäntävallan vastustamista.²⁷¹ Samassa talossa asui kahdenlaisia ihmisiä: toisia yhdisti tunne ja verisiteet ja toisten yhteys taloon oli sopimukseen ja työntekoon liittyvä.²⁷²

Vuoden 1805 palkollislainsäädännössä patriarkalismin ideologia toteutui täydellisimmin. Se pohjautui aiempiin lakeihin ja määritteli tarkkaan palvelijan ja toisaalta isännän velvollisuudet. Isännän tuli olla hyväntahtoinen, oikeamielinen, vakava sekä hyvä esimerkki palvelijoilleen. Palvelijan velvollisuudeksi määriteltiin puolestaan uskollisuus, ahkeruus, kuuliaisuus, tottelevaisuus, raittius, kohtuullisuus, maltillisuus ja siivous. Isännän ja palvelijan välisessä suhteessa oli siis kolme piirrettä. Suhde oli molemminpuolinen. Molemmilla osapuolilla oli oikeuksia ja velvollisuuksia. Toisaalta osapuolet olivat epätasa-arvoisia. Patriarkka, isäntä oli aina sosiaalisessa ja kulttuurisessa hierarkiassa palvelijan yläpuolella ja näin ollen hänen tehtävänänsä oli johtaa alempiarvoisia. Isäntä oli vastuussa koko

²⁶⁸ Jutikkala 1932B; 240—245, Lönnqvist 1978; 610—611, 621

²⁶⁹ HMA; ILO; Ligvid bok med tjenste folket 1837 - 1856. Hovila.

²⁷⁰ Saarinen 1920; 27

²⁷¹ Wirilander 1974; 26—27

²⁷² Häggman 1994; 43. Tiiviisti yhteydessä toisiinsa olivat siis ts. "hem" ja "familj" ja toisaalta "hus" ja "hushåll"

palvelijan elämästä, ja patriarkaalinen suhde vaikutti laajalti palvelijan elämään.²⁷³
 Ihmiselämän arvostus ja heikommasta huolenpitämisen korostukset olivat sivilisaatioprosessin muotoja. Patriarkaalisuus ja sen voimistuminen voidaankin nähdä yhtenä sivilisaatio kehityksen muotona 1800-luvulla.²⁷⁴

Syöminen työnantajan pöydässä ja asuminen hänen huoneistossaan tarkoitti alistumista isännän valvontaan ja tiiviiseen isäntävaltaan. Hovilassa isäntävaltaan astuttiin, kun tehtiin työsopimus ja maksettiin pestiraha.²⁷⁵ Hovilan kartanoyhteisössä patriarkaalinen suhde oli varsin laaja. Hovilassa patriarkalismin piirteet ylettyivät myös torpparin ja isännän väliseen suhteeseen. Vaikka torpparit asuivatkin erillään kartanosta muodostivat omat ruokakuntansa ja näin ollen eivät kuuluneet kiinteästi isännän talouteen, heiltä vaadittiin kontrahdissa hyvin pitkälle samoja asioita kuin vuosipalkkollisilta. Isäntäväelle tuli olla kuuliainen, tottelevainen sekä uskollinen. Vastentahtoisuus ja huolimaton työnteko johtivat välittömään torpasta erottamiseen.²⁷⁶

Hovilan torpparien ja isännän välisessä suhteessa on ns. kartano-oikeuden piirteitä. Suomessa kartano-oikeus toteutui erityisesti kotikurioikeuden välityksellä.²⁷⁷ Tutkimusajanjaksolla Hovilassa oli vain yksi kuritustapaus, joka antaa viitteitä mahdollisesta kartano-oikeudesta. Tapauksessa renkivouti kuritti torpparin renkiä. Asiaa käsiteltiin käräjillä, koska renki oli lyönyt renkivoutia. Oikeus totesi, että renkivouti edusti isännän asemaa ja säätyä ja näin ollen oli oikeutettu kurittamaan torpparin renkiä.²⁷⁸ Tuomiokirjoissa tapauksessa ilmenee, että isännän oikeutta kurittaa alustalaistorpparia pidettiin itsestään selvyytenä. Tämä viittaisi kartano-oikeuden olemassaoloon. Kartano-oikeuden piirteet ilmenivät myös torpparien irtisanomistavoissa ja kontrahdeissa, jotka eivät noudatelleet ajan lainsäädäntöä. Käräjät olivat Sysmässä varsin säätyläisjohtoiset. Hovilan herralle ne olivat kartano-oikeuden vahvistamistapahtuma. Epäselville tapauksille isäntä haki

²⁷³ Englund 1989; 101—102, Florén 1987; 60, Harnesk 1986; 330, 331, 334, Vilkuna 1996A; 157

²⁷⁴ Kts. Jarrick - Söderberg 1994; 9—10

²⁷⁵ MMA; Heinolan tuomiokunta; Sysmän pitäjä ja Luhangan kappeli; Sk 1826 § 191
 Kts. Thompson 1996; 41

²⁷⁶ HMA; ILO; Torpan kontrahdit Mieskonmäki. Kot.XVI.

²⁷⁷ Jutikkala 1958; 231, Paaskoski 1997; 155, Sirén 1985; 48

²⁷⁸ MMA; Heinolan tuomiokunta; Sysmän pitäjä ja Luhangan kappeli. Sk.1853 § 94

siunauksen käräjiltä, joissa hänen vaikutusvaltansa oli vahva. Hänen mielipiteitään kunnioitettiin, ja usein hänen näkemyksensä kirjautuivat suoraan oikeusistuimen päätöksiin.²⁷⁹

Isällisyys ja äärimmäistä holhousta korostava asenne oli 1800-luvun lopulla ainoa tapa suhtautua palkollisiin ja alaisiin. Isällisyys ei välttämättä kuitenkaan tarkoittanut, että välit olisivat olleet läheiset ja lämpimät. Perheessä korostettiin yhteisöllisyyttä, mutta yksityiselämässä otettiin etäisyyttä tavallisiin palkollisiin. Isännän koko taloa korostava elämäntapa oli palkollisten näkökulmasta osa isännän hierarkkista vallankäyttöä. Palkolliset olivat isännän lasten asemassa kurin, työn ja vapaa-ajan suhteen, mutta heillä ei ollut lasten oikeuksia, resursseja tai tulevaisuudennäkymiä.²⁸⁰

Hovilan kartanoyhteisössä korostettiin koko talouden merkitystä. Sääntöjen tiukka esille tuonti ja molempien osapuolten työntekijän ja isännän roolien selventäminen olivat edellytykset talousyhteisön toiminnalle ja sen järjestykselle. Patriarkalismi oli ei-ekonominen voima, joka oli läheisessä yhteydessä feodalismiin. Feodalismi oli luonteeltaan taloudellinen, mutta toimiakseen se vaati myös ei-taloudellisen pakon. Valta ei voinut perustua vain kätkeytyyn toimintaan tai työjakoon, vaan sillä piti olla myös kasvot ja subjekti, minkä kautta se oli helppo identifioida.²⁸¹ Vaikka aateli pyrki erottautumaan talonpoikaisväestöstä, se oli kuitenkin riippuvainen sen työpanoksesta. Patriarkalisuus olikin ideologia, joka voidaan nähdä säätyläistön yhteisenä tavoitteena ja keinona hakea oikeutusta kanssakäymiseen talonpoikaiston kanssa. Oikeutusta vahvasti patriarkalismin jumalallinen alkuperä.²⁸²

Isäntävalta ei ylettynyt vain torpan haltijaan vaan myös hänen perhekuntaansa, jossa vallitsivat samat patriarkalismin säännöt ja velvoitteet kuin kartanotaloudessakin. Kartanon herran valta kosketti myös torpparin renkiä sekä piikaa. Tämän koki Jussilan torpan renki Erkki Juhonpoika, joka suoritettuaan

²⁷⁹ Kts. Aalto 1994; 162—164. Aatelin vahva asema käräjillä perustui kartano-oikeuksiin.

Usein aateliset pitivät käräjiä pilkkanaan ja pääsivät livahtaan tuomiotta.

²⁸⁰ Häggman 1994; 43, 44

²⁸¹ Englund 1989; 102, Florén 1987; 59

²⁸² Kts. Florén 198; 60

päivätyön kehnosti, joutui renkivoudin kurittamaksi.²⁸³ Patriarkalismi heijastui kartanohierarkian kaikille tasoille. Kartanoyhteisössä oli useita perhekuntia, joissa vallitsi oma työntekijän ja isännän välinen patriarkaalinen suhde. Kaikkien suhteiden yläpuolella oli kuitenkin kartanon isännän asema ja hänen patriarkka- asemansa, joka kulki läpi koko hierarkian.

Torpan kontrahdissa isännän huolenpitoa edusti torpan antaminen torpparille sekä kinkerijuhlat, joita hän järjesti ainakin Mieskonmäen verotorppareille. Kinkeripäivänä torpparit toivat kartanoon kinkerituomiset, joihin sisältyi luontaistuotteita. Suurella joukolla kartanoon saapuneille torppareille isäntä järjesti hyvin tehdystä työstä palkkioksi juhlat, joissa syötiin ja juotiin yllin kyllin. Kunnianosoituksena hän oli läsnä juhlissa myös henkilökohtaisesti.²⁸⁴

Torppareiden kinkerituomisten joukkoon kuului erilaisten ruokien ohella myös kaksi ruisleipää.²⁸⁵ Leivän koossa torpparien vaimot kilpailivat. Leivän söivät kartanossa palkolliset tai kerjäläiset, eikä sille annettu erikoista arvoa, mutta sillä lienee ollut kuitenkin erityinen tarkoituksensa. Torpassa leivottiin myös samanlainen leipä, joka pantiin joulupöytään mutta syötiin vasta keväällä.²⁸⁶

Leivän merkitys voi hyvinkin liittyä isännän ja alustalaisen väliseen suhteeseen. Torpparit kilpaillessaan leivän koossa kilpailivatkin mahdollisesti siitä, kuka kiitti parhaiten isäntäänsä hyvänä patriarkkana toimimisesta. Juhlien järjestäminen alustalaisille oli puolestaan isännän tapa osoittaa kiitosta heille ahkeruudesta ja kuuliaisuudesta. Kinkerituomiset ja -juhlat voidaankin nähdä yhteisöä yhdistävä traditiona, joka perustui patriarkaaliseen suhteeseen ja vahvisti sen oikeutusta. Samalla juhlan järjestäminen osoitti, että yhteisön jäsenet olivat omaksuneet ja toteuttaneet roolinsa kartanoyhteisön normien mukaan. Kinkeriperinne on Itä-

²⁸³ MMA; Heinolan tuomiokunta; Sysmän pitäjä ja Luhangan kappeli. Syysk.1853 § 94

²⁸⁴ HMA; ILO; Torpan kontrahdit Mieskonmäki. Kot.XVI. Vrt. Lönnqvist 1978; 626—627.

Lönnqvistin mukaan kartanoyhteisössä omistajat ja työväki kohtasivat sekä muodollisesti että epämuodollisesti. Muodolliset kohtaamiset tapahtuivat työtehtävissä ja epämuodolliset erilaisissa kartanon juhlissa, joita vietettiin satokauden päätteeksi tai jonkin vuotuisjuhlan kunniaksi.

²⁸⁵ HMA; ILO; Torpan kontrahdit Mieskonmäki. Kot.XVI.

²⁸⁶ Jutikkala 1977; 31

Hämeen erikoisuus, ja sitä ei muualla Suomessa tavata. Sen on siis paikallinen perinnemuoto, joka on muotoutunut omanlaisekseen.

Patriarkalismin periaatteet ajautuivat kriisiin kartanoyhteisössä, kun isäntä joutui turvautumaan kurinpitotoimiin. Palkollisen kurittaminen oli keino osoittaa alustalaiselle tämän paikka sekä samalla osoittaa muille alustalaiselle, mitkä olivat seuraukset, kun kartanoyhteisön sääntöjä ja normeja ei noudatettu. Kuripitotoimiin Hovilan isäntä joutui turvautumaan harvoin, joten hänen asemansa auktoriteettina oli varsin vahva. Näin tapahtui kuitenkin talvella 1837. Hovilan herra O.W.M Wadenstierna oli kutsuttu hautajaisiin Suurkylään ja kuskikseen hän otti renkipoika Johan Wilhelm Bruunin. Hautajaismatkalla isäntä ei ollut tyytyväinen renkipojan hevosen ajoon. Ensin nuhdeltuaan hän kuritti renkiä. Bruun putosi reestä ja jäi jäälle makaamaan, kun isäntä jatkoi matkaansa kartanoon. Bruun palasi myöhemmin kartanoon omin avuin, mutta sairastui muutaman päivän kuluttua vakavasti. Hänen toimitettiin Heinolaan sairaalaan, jossa hän kuoli.²⁸⁷

Kyseistä tapauksesta nosti kuolleen renkipojan isä Hovilan entinen kalastaja Johan Bruun kanteen syyskäräjille 1837 vaatien isäntää vastuuseen pojan kuolemasta. Tapauksen käsittelyn lomassa tulee esille runsaasti kartanolaisten käsityksiä siitä, mikä oli isän ja työmiehen suhde, miten kummankin tuli käyttäytyä ja miten nämä kaksi ryhmää näkivät toisensa.

Kyseisessä tapauksessa tulee hyvin esille, mitä isäntä vaati palvelijaltaan. Bruunin olisi pitänyt olla kuuliainen isäntänsä käskyille ja tehdä työnsä hyvin. Se, että Bruun oli useista käskyistä huolimatta, ajanut hevosella huonosti ja huolimattomasti, nähtiin erittäin tuomittavana. Todistajan lausunnoissa korostettiin etenkin niitä lausahduksia, jotka olivat konkreettisiä osoituksia siitä, että renkipoika Bruun oli uhmannut isäntänsä paikkaa ja asemaa. Hän oli mm. isännän mukaan laushtanut: *“Kan icke herrn se, att det ej slår i min makt att styra hästen.”*²⁸⁸

²⁸⁷ MMA; Heinolan tuomiokunta; Sysmän pitäjä ja Luhangan kappeli. Syysk. 1837 § 243

²⁸⁸ MMA; Heinolan tuomiokunta; Sysmän pitäjä ja Luhangan kappeli; Syysk. 1837 § 243

Voipalan käsityöläinen Adam Åkerlund puolestaan korosti, että Bruun oli uhmannut isäntäänsä sanomalla: *“Ond må löna Härädshöfdingen”*.²⁸⁹

Isännän uhmaaminen oikeutti Bruunin kurittamisen. Bruunin käytös ei ollut uhmannut ja vaarantanut isäntää vain yksilönä, vaan se oli uhka koko kartanoyhteisölle, sen valtasuhteille, ja normijärjestelmälle, joka oli kartano-oikeuden perusta. Isäntä katsoi Bruunin käytöksen vastaavan “huonon väen” käytöstä.²⁹⁰ Tällä hän tarkoittanee irtolaisia yms. muuta maaseudun irtaintaväkeä, johon yhdistettiin laajasti ns. huonot ominaisuudet kuten juopottelu ja muu siveetön elämä. Irtolaisuus oli myös yhteiskunnan normien vastaista käyttäytymistä ja oli uhka patriarkaliselle yhteiskunnalle.²⁹¹

Kurittamisen kautta osoitettiin yhteisölle, mitä seurauksia huolimattomalle työllä ja isäntävallan vastustamisella oli. Muistutuksena isäntävallan olemassaolosta ja sen oikeutuksesta sen edustaja renkivouti Abraham Lund kuljetti mukanaan raippaa ja remmiä. Ne olivat hänen valtansa ja samalla isännän vallan symboleja. Kurittamisen taustalla oli aateliston perinteinen näkemys rahvaasta yksinkertaisena lapsena, jota oli autettava, valvottava ja ohjattava. Toisaalta tämä isäntä-lapsi-suhde antoi aatelisille myös oikeuden rangaista ja kurittaa tottelematonta rahvasta. Romantisoiva käsitys korosti, että kansa oli toki uskollista ja pohjimmiltaan hyvää, mutta samalla tyhmää, saamatonta sekä itsenäiseen työskentelyyn kykenemätöntä.²⁹²

Bruuninkin tapauksessa tämä näkemys korostuu. Hänen uskotaan pohjimmiltaan olevan hyvä, mutta alkoholin nauttimisen saaneen hänet käyttäytymään sopimattomasti. Samalla korostetaan, että raittiina ollessaan hän ei olisi uhmannut isännän valta-asemaa.²⁹³ Palvelusväen käytös oli Hovilassa säätyläisnäkökulmasta varsin hyvää, ja näin ollen se oli merkki isännän vahvasta auktoriteetista. Varsinaisen palvelusväen keskuudessa, joka työskenteli aivan kartanon

²⁸⁹ MMA; Heinolan tuomiokunta; Sysmän pitäjä ja Luhangan kappeli; Sk.1837 § 243

²⁹⁰ MMA; Heinolan tuomiokunta; Sysmän pitäjä ja Luhangan kappeli; Sk.1837 § 243

²⁹¹ Nygård 1985; 9—10, 60—61

²⁹² Katajala 1995A; 120

²⁹³ MMA; Heinolan tuomiokunta; Sysmän pitäjä ja Luhangan kappeli; Sk.1837 § 243

tiiveimmässä työyhteisössä ei kirkkojuopumuksiakaan esiintynyt. Ilmeisen tärkeää oli hyvän maineen säilyttäminen herrasväen silmissä, jotta palveluspaikka säilyisi tulevinakin vuosina.

Palvelusväki pyrki viettämään vapaa-aikansa salaisissa tiloissa, jolloin saattoi viettää säätyläisnäkökulmasta paheellista elämää. Salaiseen tanssipaikkaan meno oli nuorison ja palvelusväen protestointimuoto ja osoitti, että oltiin vapauduttu vanhenhempien ja isäntäväen kontrollista.²⁹⁴ Palvelijan elämää rajoitti työ ja sen mukanaan tuomat velvollisuudet, jotka sitoivat heidät isäntään. Juopottelu paljastui vain isännän seurassa. Palvelupaikan ryypiskely paljastui, jos sen seurauksena syntyi joukkotappelu.²⁹⁵ Salajuopottelu selittää osaltaan Hovilan palvelusväen vähäiset juopumusrikokset. Ainakin Johan Bruunin tapauksessa esille tulee selkeästi pyrkimys alkoholinnauttimiseen salassa.²⁹⁶

Bruunin tapauksen todistajanlausunnoille ominaista on, että hän vertasi isäntäänsä pahaan eli piruun. Toteamus on mielenkiintoinen, jos sitä ajatellaan suhteessa Anna-Maria Åströmin käsitykseen siitä, kuinka rahvas näki säätyläistön. Yleisenä tapana näyttää olleen hänen mukaansa, että säätyläistön alkuperä selitettiin varsin usein paholaislähtöiseksi ja yliluonnolliseksi. Tämänkaltaiset uskomukset tekivät herraskartanoista tavalliselle kansalle vieraampia.²⁹⁷ Sysmälaisten kansantarun mukaan säätyläisvaltaisuus Sysmän seudulla sai alkunsa seuraavasti: Aatelisherroja oli kyydittämässä etelästä pohjoiseen itse piru. Vauhti oli nykyisen Sysmän kohdalla niin kova, että reki kaatui ja säätyläiset sinkoilivat pitkin pitäjää. Ne jotka vielä jäivät rekeen piru vei Hartolaan, josta tuli myös säätyläisrikas pitäjä.²⁹⁸ Tähän nähden ei ollut mikään ihme, että raja kartanon päärakennuksen ja alustalaisen asuinpaikan välillä oli usein ylitsekäymätön. Etenkin muut piirteet, jotka säätyläistöön Sysmässä liitettiin olivat ylpeys ja kauneus.²⁹⁹

²⁹⁴ Vilkuna 1995; 256—257

²⁹⁵ Vilkuna 1995; 287

²⁹⁶ MMA; Heinolan tuomiokunta; Sysmän pitäjä ja Luhangan kappeli; Sk. 1837 § 243

²⁹⁷ Åström 1993B; 210, 213

²⁹⁸ SKS. TK 69:12. 1961

²⁹⁹ SKS. HAKS 5975. 1937

Säätyläistö edusti vierasta ja myös pelottavaa kulttuurimuotoa rahvaan keskuudessa. Hovilassa suhtautuminen herrasväkeen oli tämän vuoksi pelokasta ja kunnioitettavaa, koska aina oli vaarana, että hän käyttäisi valtaansa kurituksen tai esim. torpparin kohdalla uloskäskyn muodossa. Ylitsevuotavaista kunnioitusta kuvastaa hyvin eräs episodi, joka tapahtui 1850-luvulla Piekkolan torpparin ja herrasväen välillä, kun nämä olivat seurustelemassa Piekkolan pellon laidassa sijainneella kivennäislähteellä.

—Kun heidän (säätyläiset) mukanaan usein seurasi koiria jotka juoksentelivat ja telmivät viljapellolla ja tuottivat siten vahinkoa viljankasvulle, niin pani isäni minut sanelunsa mukaan kirjoittamaan jotenkin näin kuuluvan pyynnön: “Herrat ovat niin hyvät ja pitävät koiransa kotona. Ne tekevät paljon vahinkoa viljapellolle, sillä se oras, joka kerran maahan tallataan, ei kannu koskaan hedelmää.” Tämän pyynnön vein minä lehtimajan seinälle. Mutta minäpä rupesinkin pelkäämään, että toimenpiteestä saattaisi koitua ikävyyksiä. Ja kun minä seuraavana aamuna näin “Lilumäen sihteerin” senaatinkanslisti Anders David Ticcanderin-tulevan lähteeltä torppaa kohti, juoksin minä ilmoittamaan isälle, että nyt taitaakin tulla tupenrapina.”³⁰⁰

Tapahtumasta heijastuu suuri kunnioitus ylempiä kohtaan, mutta toisaalta myös pelko isäntää kohtaan, joka saattoi antaa turvattomalle torpparille välittömän uloskäskyn. Erityistä on myös se, ettei kirjettä toimitettu kartanoon, vaan se kiinnitettiin huvimajan seinään. Lisäksi asia haluttiin toimittaa kirjallisesti, mikä ilmeisesti tunnettiin hienommaksi, vaikuttavammaksi ja ennenkaikkea säätyläisten tavaksi hoitaa asioita. Samainen tapaus osoittaa, että alustalaiset saattoivat muodostaa mielessään myös sääntöjä, joita isäntä ei ollut määritellyt. Kyseinen episodikin päättyi torpparin pojan palkitsemiseen.

Edellä jo esille tulleessa Bruunin tapauksessa mielenkiintoinen aspekti liittyy lausahdukseen: *“Kan icke herrn se, att det ej slår i min makt att styra hästen”*.³⁰¹ Lausahduksessa ilmenee selkeästi, minkälaisena Bruun näkee säätyläistön ja palvelijan välisen työnjaon. Kuten säätyläiset pyrkivät erottautumaan elämäntavallaan, oli myös työväelle selvää, mitkä tehtävät kuuluivat sen toimialaan. Säätyläisten pyrkimys tunkeutua sen toimialalle nähtiin ei-suotavana. Myös rahvas oli tarkka elämäntapansa rajoista.

³⁰⁰ Saarinen 1920; 39—40

12.TYÖNJAKOA JA ISÄLLISTÄ OIKEUTTA - HOVILAN KARTANOYHTEISÖ

Hovilan kartanoyhteisöä voidaan kuvata talous- ja kulttuuriyhteisöksi, jolle tyypillisiä piirteitä olivat hierarkkisuus, sosiaalinen eriarvoisuus ja käskysuhteiden yksisuuntaisuus hierarkian ylimmältä tasolta alaspäin. Hovilan kartanoyhteisö ei ollut yksi kokonaisuus, vaan paremminkin useiden pienyhteisöjen joukko, jota yhdisti yhteinen kartanolaisuus, joka perustui yhteisön hierarkkisuuteen ja patriarkaaliseen isännän ja alustalaisen suhteeseen. Konkreettisesti kartanolaisuus ilmeni julkisissa tilanteissa, kuten isännän järjestämissä kinkkerijuhlissa, kartano-oikeudessa ja julkisissa tilanteissa, jossa hän selvensi kartanon sääntöjä ja normeja. Ne olivat tilaisuuksia, jotka korostivat yhteisössä eläneiden rooleja odotuksineen. Samalla niissä asetettiin rajat yhteisön jäsenen toiminnalle ja käytökselle. Kartanolaisuuden tunnuspiirre olikin, että yksilö oli tietoinen ja tunnisti nämä säännöt sekä toimi niiden mukaan.

Työväestön asemaa Hovilan kartanoyhteisössä määritteli työkyky ja -taito, työsopimuksen pituus, sen asettamat velvollisuudet, suomat oikeudet ja suhde isäntään sekä tämän perheeseen. Hovilan herra oli se joka ensi kädessä päätti siitä, keitä kartanon alueella asui, työskenteli ja minkälaiseksi heidän elämänsä muotoutui. Käyttäytymissäännöstö perustui tapaan, joka kartanossa oli katsottu hyväksi. Rajat käytökselle asetettiin kurillisin toimenpitein, mihin jouduttiin kuitenkin harvoin turvautumaan niin, että se olisi aiheuttanut kärjäkäsittelyä vaatineen välirikon osapuolten välille. Pienet kiistat selvitettiin yhteisön omien normien ja sääntöjen mukaan. Nämä normit ja säännöt olivat kartano-oikeuden perusta. Kartano-oikeus ilmeni mm. torpparien uloskäskyissä, heidän kurituksessaan ja torpparisopimuksissa. Kartanotalouden oikeusnormisto kuvastuu myös patriarkalisuuteen, ja siihen millaiseksi se Hovilassa muotoutui. Kartanon normistoon sopeutuminen turvasi alustalaiselle elämän, joka nojautui kartanoyhteisön turvaverkostoon ja patriarkaaliseen suhteeseen. Kartanoyhteisön jäsenyys voidaan nähdä tavoiteltava 1800-luvun maaseudulla ja myös Sysmässä,

³⁰¹ MMA; Heinolan tuomiokunta; Sysmän pitäjä ja Luhangan kappeli; Syysk. 1837 § 243

koska se tarjosi myös alemmille yhteisönjäsenille laajemman turvaverkon kuin tavallinen talonpoikaistalon muodostama talousyhteisö. Esimerkiksi suhde isäntään auttoi mm. vaikeissa riita-asioissa ja hänen puoleensa saattoi kääntyä myös tilapäisten taloudellisten ongelmien kohdatessa.

Työväestön keskuudessa vallitsi myös vahva hierarkia (kts.kuvio 6 s.93), joka perustui pitkälle vietyyn työnjakoon. Hovilan hierarkialle tyypillinen piirre oli myös, että mitä alemmaksi hierarkiassa laskeuduttiin sitä vähäisemmäksi kontrollivelvollisuus muodostuu, ja sitä enemmän muodostutaan kontrollin kohteiksi.

Pieniyhteisöjä ja ylä- ja alakulttuureja muodostivat mm. herrasväki, kartanon lähialueen torpparit, Mieskonmäen etätorpparit, päivätyömiehet ja renqvistiläiset torpparit. Tyypillistä ylä- ja alakulttuureille oli jokin niitä yhdistävä toimimuoto. Tyypillinen piirre pieniyhteisöille oli myös yhdistävä elämäntyyli ja erottautuva elämäntapa. Säätyläistön kohdalla tämä ilmeni selkeästi pyrkimyksenä eristäytymiseen korostamalla hienoja tapoja ja säätyläiskulttuurin tunnusmerkkejä. Samalla säätyläistö määritteli työväen kulttuurin piirteitä. Työväki puolestaan näki säätyläiskulttuurin vieraana, mikä synnytti symbolisen rajan kartanon ja työväen asuma-alueen välille. Tätä erillisyyttä korostivat fyysisen miljööön valtaa symbolisoivat merkit. Päivämiesten ja torpparien alakulttuureja yhdistänyt tunnuspiirre, yhteisöllisyyden perusta oli vastakkainasettelu isännän kanssa. Se tiivistä näiden pieniyhteisöjen yhteenkuuluvuutta.

Säätyläisyhteisölle tyypillistä oli elämäntyylin yhtenäisyys selittäminen, joka sitoi yhteen yksittäisten toimijoiden käytännöt. Tämä on luonteenomaista Bourdieun habitus käsitykselle, joka on yhdistävä periaate. Se kääntää tietyn aseman olennaiset ja suhteesta muodostuvat luonteenpiirteet yhtenäiseksi elämäntyyliksi, eli yhtenäiseksi joukoksi henkilö-, hyödyke-, ja käytäntövalintoja. Eri asemiin liittyvät erot eli hyödykkeet, käytännöt ja erityisesti käytöstävät toimivat kaikissa yhteiskunnissa kuten symbolisia järjestelmiä muodostavat erot. Ne toimivat

tunnusmerkkeinä.³⁰² Hovilan miljöön sinänsä kuvasteli yhteisön rakennetta. Rakennuksissa oli oma symboliikkansa, joka kertoi auktoriteeteista, ja lisäksi tilan käytössä oli myös symboliikkaa. Tila jakautui samalla tavalla yhteisön jäsenien käyttöön kuin heidän työtehtävänsäkin jakautuivat. Habitukset ovat yksi erottelumuoto.

Hovilan kartanotalouden työväestön suhdeverkostoa poikkesi se, muista tutkimuksen kohteena olleista kartanosta. Luonnollisesti työtehtävät vaihtelivat ja eri kartanoissa tarvittiin eri alojen erityistyömiehiä, mikä aiheutui mm. luonnonolosuhteiden vaatimuksista. Tietynlaista samankaltaisuutta hierarkioissa kuitenkin on havaittavissa.³⁰³ Yleisenä piirteenä aiemmissa hierarkiarakennelmissa on ollut, etteivät ne ole huomioineen torppariyhteisön heterogeenisyyttä. Hierarkiatarkasteluissa ei ole myöskään pohdittu ryhmien funktiota osana kartanoyhteisöä. Ne on rakennettu myös isäntäväen näkökulmasta, eikä suinkaan ajatellen niiden merkitystä työväelle.

Hovilan kartanohierarkia perustuu lähinnä palkkaukseen, käsky- ja kontrollivelvollisuusvaltaan. Kuvion alalaidassa olevilla ryhmillä on pienimmät tulot ja heidän työsopimuksensa olivat kaikkein epäsäännöllisimpiä. Luonteeltaan kartanohierarkia muistuttaakin Pierre Bourdieun yhteiskuntarakennetta, jossa niin taloudellinen, sosiaalinen kuin elämäntavan pääoma ovat keskittyneet rakennelman huipulle.³⁰⁴ Käytännössä tämä merkitsee, että hierarkian yläluokalla oli suurin osa omaisuudesta, virka-asemia, oppiarvoja, tietoa ja saavutettua arvonantoa. Sosiaalinen pääoma sisältää puolestaan sen, millaisia suhteita henkilöllä on, ja kuinka hän osaa käyttäytyä eri tilanteissa.

Jos ajatellaan Hovilan kartanoyhteisöä tästä näkökulmasta, näyttää sen hierarkia perustuvan samoille seikoille. Kuten jo aiemmin tuli ilmi, niin herrasväellä oli vahva verkosto tukena, ja tätä he yrittivät voimakkaasti myös ylläpitää, ja vahvistaa asemaansa siinä. Sosiaalisten suhteiden kirjo oli valtava, ja ongelmien vallitessa saattoi turvautua sen suomaan turvaverkon puoleen. Sen sijaan yhteisön

³⁰² Bourdieu 1999; 18

³⁰³ Vrt. Lönnqvist 1978; 619—622

alemmilla asteilla samankaltaista sosiaalisten suhteiden verkostoa ei ollut. Esimerkiksi torpparien verkosto ei suinkaan levinnyt koko pitäjää saatikka Suomea koskevaksi.

Hovilan kartanon hierarkiselle työnjakoon perustuvalla järjestelmällä tunnusomainen piirre on myös se, että yksityisyys on voimakasta hierarkian huipulla. Elämän julkisuus kasvaa hierarkiassa alemmille tasoille siirryttäessä. Tämän korostuu mietittäessä työyhteisön jäsenten asumismuotoja. Herrasväen asumismuoto edusti yksityisyyttä pyrkimyksenä erottautumiseen elämäntavalla.

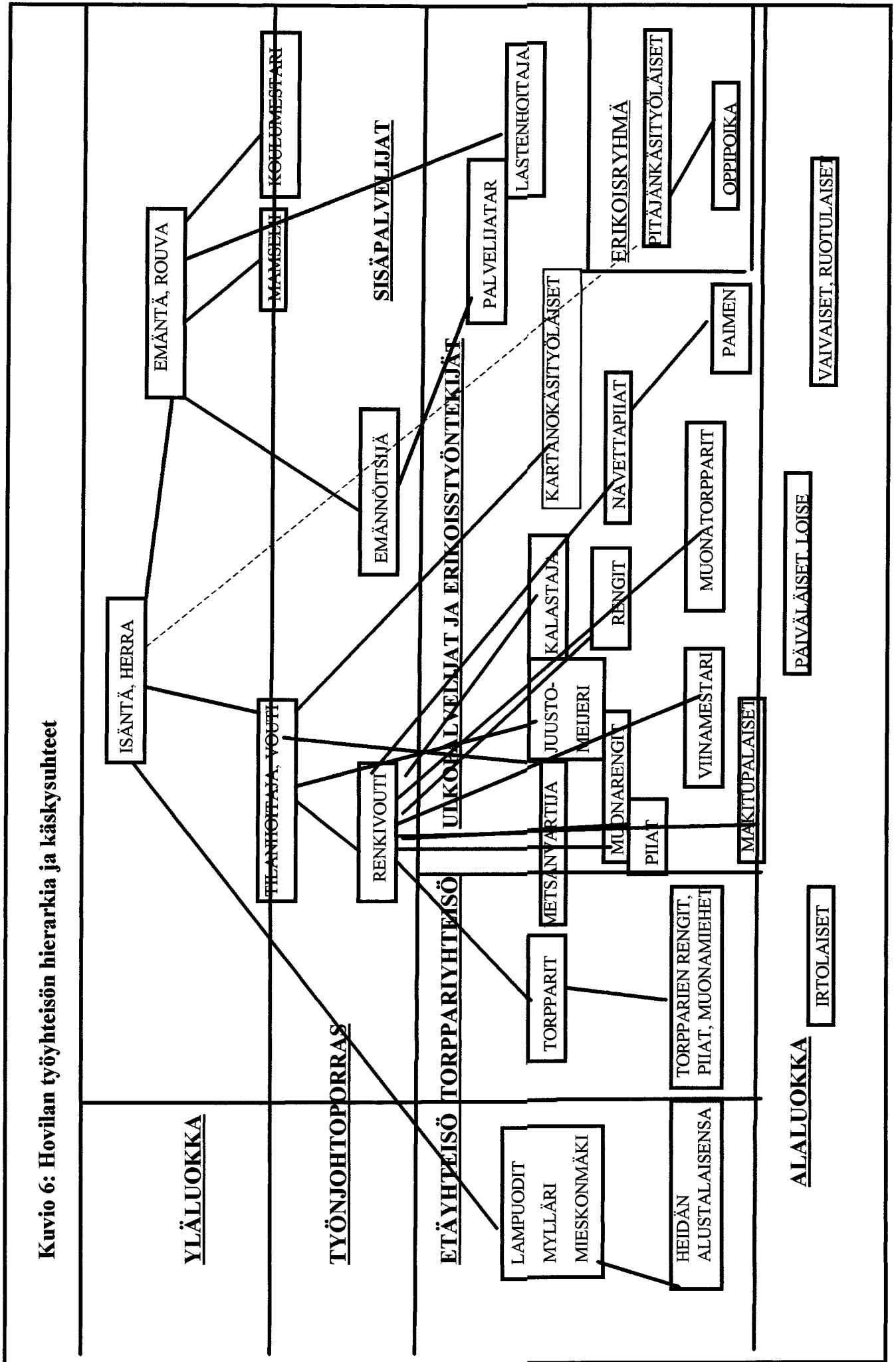
Työnjohtoporras asui myös muusta työväestöstä erillään tai ainakin renkivouti asui. Torpparit, metsänvartija ja kalastaja sekä käsityöläiset asuivat myös omissa mökeissään kuten muonatorpparitkin. Sen sijaan palvelusväki asui yhteisasunnossa eli renkituvassa. Näin elämä muotoutui oman sosiaalisen ryhmän sisällä varsin julkiseksi. Hierarkian pohjalle olevilla loisilla, vaivaisilla ja ruutulaisilla ei ollut yksityistä elämää lainkaan. Heidän elämänsä oli täysin julkista, koska heihin kohdistui voimakas kontrolli.

Hovilan kartanon hierarkian kautta kuvastuu sivilisaatioprosessi. Se alkoi hierarkian huipulta yksityisyyden korostamisena tavoilla ja erottautumisella. Hierarkian alemmat tasot se tavoitti huomattavasti myöhemmin. Sivilisaationkehityksen merkinä palvelusväen keskuudessa voi nähdä sen, että kollektiivinen renkitupaasuminen vähitellen korvautui muonamiesjärjestelmällä, jossa palkollisella oli oma asunto. Individualisaatio voimistui, ja ihmiset alkoivat nähdä mahdollisuutensa huolimatta säätyjaosta. Tämä näkyi mm. hakeutumisenä koulutukseen ja innovaatiivisuutena.

---

³⁰⁴ Bourdieu 1999; 17

Kuvio 6: Hovilan työyhteisön hierarkia ja käskysuhteet

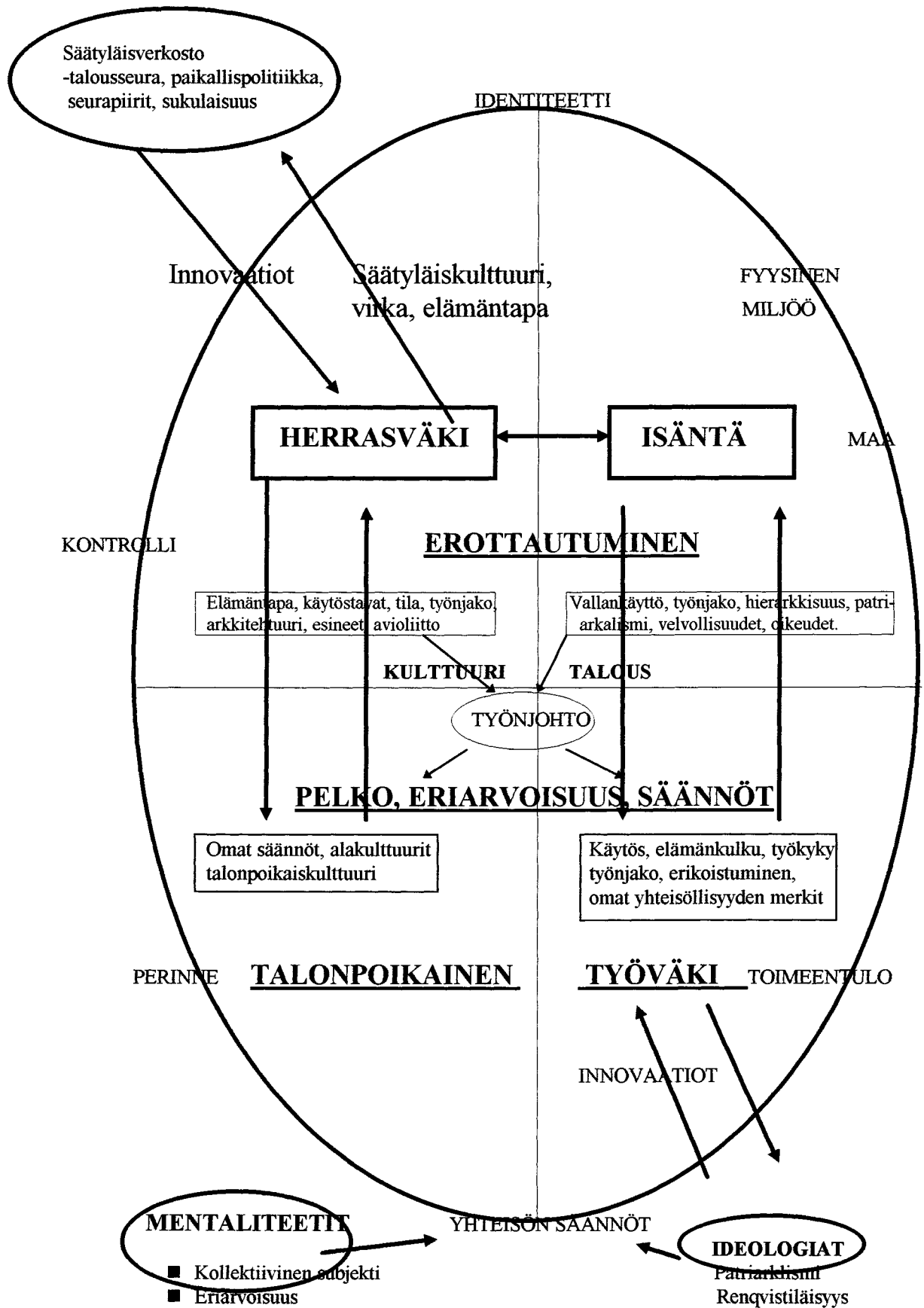
Kuviosta 7 (s.95) ilmenee Hovilan kartano yhteisön luonteenpiirteet. Yhteisöä koossapitävät voimat kiertävät ympyrän kehällä. Niistä keskeisin oli maanomistus. Sen kautta isäntä pystyi luomaan laajan työyhteisön. Luovuttamalla maannautintaoikeuksia torppareille, mäkitupalaisille ja muulle työvoimalle hän valjasti näiden työvoiman käyttöönsä, mikä oli talousyhteisön toiminnan kannalta välttämätöntä. Työläisiä kartanoon puolestaan sitoi välttämätön toimeentulon saannin tarve, mihin kartanotalous tarjosi paljon paremmat mahdollisuudet kuin esim. talonpoikaistalo, koska suuressa talousyhteisössä palkanmaksu sekä työtarjonnanjatkuvuus olivat varmoja.

Maanomistukseen liittyi läheisesti myös yhteisön perinne. Useat nautintaoikeudet sekä myös työsopimukset olivat suullisia ja kulkivat sukupolvesta toiseen perimätietona. Torpankontrahtikin saattoi kulkea samassa suvussa useiden vuosikymmenien ajan isältä pojalle, ja tällöin perinne oli keskeinen toimeentulon varmistaja. Tämänkaltaista perinnettä edusti mm. omistussuhteiden, käsky-, sopimus- ja valtasuhdeverkoston tietämyksestä, mikä korosti iäkkäiden ihmisten asemaa ja merkitystä yhteisössä. Perinne oli yksi kartanon normijärjestelmän perusta, lähde ja varmistaja. Kartanoyhteisön yhteenkuuluvuutta vahvisti taloudelliset riippuvuussuhteet, joita ei pidä tarkastella kuitenkaan ajattelusta erillisenä. Riippuvuussuhteet olivat sekä taloudellisia, kulttuurisia että sosiaalisia. Nämä verkostot, figuraatiot, määrittivät kartanolaisen elämänmahdollisuuksia ja tulevaisuuden näkymiä.

Kartanoyhteisössä edellä esille tulleisiin tekijöihin liittyen oli oma toimintaa ohjaava normijärjestelmänsä. Se muodostui työsopimusten sisällöstä ja maanomistukseen liittyvistä säännöistä. Siihen vaikuttivat myös yhteisön ulkopuoliset normit kuten mentaliteetit sekä ideologiat. Etenkin patriarkalismi henkisenä ideologiana vaikutti voimakkaasti yhteisössä ja täydensi työntekijän ja isännän taloudellisen suhteen myös henkisellä puolella. Säännöstöön vaikutti voimakkaasti myös säätyläistön erottautumisideologia, joka osaltaan synnytti talousyhteisöön työvoiman tarvetta, koska erottautumiseen kuului mm. tarkka määrittely säätyläisille sopivista töistä ja heidän elämäntavastaan

Kuvio 7
Hovilan kartanoyhteisö, säännöt ja yhteisöllisyys

Tärkeä yhteisöä koossapitävä voima oli myös kontrolli, jonka harjoittamisen tiivistämiseksi osaltaan syntyi yhteisön hierarkkisuus. Yhdessä kaikki koossapitävät voimat vaikuttivat kartanolaisten identiteettiin ja heidän maailmankuvaansa. Se perustui siihen rooliin, joka heillä kartanoyhteisössä oli, ja miten heidän odotettiin toimivan.

Kartanoyhteisön figuraatioverkko oli hyvä väylä uusien ideoiden leviämistä varten. Edellä esille tuli jo sivilisaatioprosessin eteneminen hierarkia- ja suhdeverkostossa, mutta toinen tärkeä siinä kulkeutunut seikka oli modernisaatio. Innovaatiot levisivät parhaiten säätyläis-, kartano- ja kartanohierarkiaverkkojen välityksellä. Ne eivät olleet kuitenkaan aina säätyläistön talonpojalle suoraan antamia, vaan aloitteet uudistuksiin saattoivat tulla alhaalta päinkin. Etenkin herätysliikkeet kuten renqvistiläisyys korosti kaikkien ihmisten tasa-arvoisuutta, ja murensi näin säätyjakoon perustuvaa yhteiskuntaa. Osaltaan tätä kautta alkoi perinteisen yhteiskunnan murros 1800-luvun loppupuoliskolla.

Pierre Bourdieu on jakanut yhteiskunnan taloudelliseen ja kulttuuriseen puoleen.³⁰⁵ Olen rakentanut kuvion 7 (s.95) tätä ajatusta silmällä pitäen. Kuvion vasemmalla puolella ovat kartanoyhteisön kulttuuriset ulottuvuudet ja vasemmalla taloudelliset ulottuvuudet. Ominaispiirre kartanoyhteisölle oli, että herrasväellä oli sekä taloudellinen että kulttuurinen pääoma. Kulttuurista pääomaansa se korosti erottautumisen ideologialla, mikä heijastui myös isännän taloudelliseen asemaan. Kuitenkin jotta herrasväki saattoi saavuttaa tärkeänä pitämänsä kulttuurisen eristyksen sen oli luovuttava osasta taloudellista pääomaansa, jotta se pystyi valjastamaan työväkeä suorittamaan kulttuurisesti alempiarvoiset tehtävät. Tätä kautta herrasväki määritteli säätyläiskulttuuri mutta samalla myös talonpoikaiskulttuuria. Kulttuurinen erottautuminen ilmeni käytöksen, elämäntavan, tilankäytön, työnjaon, arkkitehtuurin, esineiden ja avioliittojen kautta. Nämä heijastuivat myös isännän taloudelliseen herruuteen. Erottautuminen

ilmeni myös siellä työnjakona, missä tarpeen oli työnjohtoporras. Samalla erottautuminen vaikutti vallankäyttöön, synnytti hierarkisuutta, teki patriarkalismin tärkeäksi, ja synnytti oikeuksien ja velvollisuuksien verkoston.

Talonpoikaisto suhtautui Hovilassa herrasväen kulttuuriin pelolla, tunnustaen yhteiskunnallisen eriarvoisuuden ja niitä korostavan säännösten. Kulttuurinen pelko synnytti alakulttuureja, omia sääntöjä ja korosti talonpoikauskulttuurin tunnuspiirteitä. Taloudellisella sektorilla työväen asemaan vaikutti isännän säätelemät käytösnormit, jotka vaikuttivat arkiseen elämänmenoon. Taloudellinen eriarvoisuus heijastui myös työnjakoon ja työtehtävien eriytymiseen. Se synnytti myös työväen keskuuteen omia yhteisöllisyyden muotoja.

Yksi keskeinen kartanoyhteisön ilmiö oli työnjohtoportaan pyrkimys kurottaa kohti herrasväen kulttuuria, korostamalla ja etsimällä keinotekoisia säätyläistön tunnusmerkkejä. Lapsia nimettiin säätyläistapaan tai heille pyrittiin hankkimaan säätyläiskummit. Keinotekoinen säätyläisyyttä osoittava tunnusmerkki oli myös ruotsinkielisen nimen käyttöönotto. Myös tämä voidaan tulkita merkiksi sivilisaatiosta ja yhteiskunnan tasa-arvoistumisesta. Murros säätyjärjestelmään oli vähitellen muotoutumassa.

Mikrohistorian ja historiallisen antropologian vahvuutena historian tutkimuksessa on niiden konkreettisuus. Pienten yksittäisten tapahtumien lähitarkastelu avaa uusia näkökulmia menneisyyteen, ja kyseenalaistaa makrotasolle tehtyjä havaintoja. Kartanoyhteisön lähitarkastelun kautta ilmenee, että 1800-luvun yhteiskunta oli jo alkupuoliskollaan käymistilassa, mikä ilmeni mikrotasolla säätyerojen lieventymisenä sekä säätyläistön pyrkimyksenä korostaa uhkaa vastaan oman ryhmänsä tunnusmerkkejä. Herätysliikkeet ja innovaatiot kuitenkin murensivat vallinnutta järjestystä. Ne olivat ensimmäisiä ajatusrakennelmia, jotka alkoivat murentaa vallinnutta ihmisten eriarvoisuus-mentaliteettia. Voidaankin ajatella, että kartanokulttuurin kukoistuskausi toi samalla säätyläistön lähemmäksi rahvasta,

---

³⁰⁵ Bourdieu 1999; 17

jolloin yhteiskunnan eriarvoisuus näyttäytyi entistä selvemmin, ja synnytti talonpojistossa muutoshalukkuutta.

Yhteisön lähitarkastelu on myös osoittanut, että mikrohistoriallinen metodin yksi ydinajatus “tyypillisistä poikkeuksista” on osoittanut vahvuutensa. Yhteisössä poikkeuksellisten mutta toisaalta yhteiskunnassa tavallisten ajanjaksojen tarkastelu syventää prosessia, ja korostaa yhteisön normijärjestelmän tunnuspiirteitä. Tutkimukseni on hyödyntänyt historiantutkimukseen etnografioiden metodeja ja sosiologian käsitteitä. Luonteeltaan se on siis teoreettisempi kuin useimmat muut tutkimukset. Osaltaan se liittyy historian teorisoitumiseen ja osoittaa, että teoreettiset mallit ovat erittäin käyttökelpoinen apuneuvo myös historian tutkijalle. Ne avaavat uusia näkökulmia lähdeaineistoon ja auttavat myös lähdeaineiston tulkinnassa.

Ylipäätään on ajateltavissa, että historiatiede synteettisen ja monia säikeitä kokoavan luonteensa vuoksi on vain vähäisessä määrin omia teoreettisia ajatusvälineitä tuottava. Sellainen tilanne korostaa historianntutkimuksen tarvetta yhteistyöhön kaikkien niiden tieteenalojen kanssa. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden, mutta myös muiden, joilta se voi saada kohteidensa asianmukaiseen käsittelyyn auttavia oletuksia, käsitteitä ja teorioita ja metodeja. Historiatieteellä, jos se mieli olla maailmankuvaamme syventävää tutkimusta eikä pelkästään sinänsä arvossapidettävää kirjuriintyötä, ei ole enää paluuta historismille tyypilliseen muiden tutkimusalojen torjumiseen ja eristäytymiseen.³⁰⁶

---

³⁰⁶ Kts. Manninen 1989; 44—46

Lähteet:

1.Arkistolähteet:

Hämeenlinnan maakunta-arkisto (HMA);

Iolan kartanon arkisto(ILO);

Rouva Elisabeth Wadenstiernan papereita; VII Kot.

Otto Magnus Vilhelm Wadenstiernan papereita; VIII-X Kot.

Carl Joacim Wadenstiernan papereita; XI Kot.

Mieskonmäki; XVI-XVII Kot.

Kalho (Taurola); XVIII Kot.

Voipalan ja Saaren yhdysviljelyksessä olevia maita kosk.asiakirjat 1770.1857

Hovilan kartano kosk.asiak 1772-1868

XIX.

Kot.

Jyväskylän maakunta-arkisto (JyMA);

Joutsan kirkonarkisto:

Rippikirja 1803-1848. TK 876-878

Schildt-suvun kokoelma;

W.O ja O.G Schildtin asiakirjoja. Ko 2.

Mikkelin maakunta-arkisto(MMA);

Sysmän kirkonarkisto;

Rippikirjat 1822-1860; TK 845, 846, 847, 848

(Rippikirjoihin sisältyy myös mustakirja)

Syntyneiden ja kastettujen sekä muuttaneiden luettelot 1822-1865;TK 852

Vihittyjen luettelot 1807-1886; TK 852

Muuttaneet 1822-1832 TK 851, 1832-1904 TK 853

Pitäjäkokousten pöytäkirjat 1781-1905; TK 854

Heinolan henkikirjoittajan arkisto;

Sysmän henkikirjat 1821-1873 Bb 9: 3-6

Heinolan tuomiokunnan arkisto;

Sysmän pitäjä ja Luhangan kappeli; Varsinaisten asiain pöytäkirjat 1824-1870. Ab15 -61

Perukirjat 1821-1870 D 1-7.

Sysmän käräjäkunta; Ilmoitusasiat 1855-1872 Cc 1-5

Etelä-Savon maanmittauskonttorin arkisto: (ESMKA)

Förrättningen No;2381 Storskiftshandlingen n: 1-4i Saaris och Woipala samfattigheten i

Sysmä socken af St.Michels län upprättad åren 1866/1867. 14 9a-o. ja karttaosa 5.14;5

Suomen kirjallisuuden seuran kansanrunousarkisto **(SKS);**

HAKS 5975.1937

K T 58. 96.1938

E 151; 1939: Uudet elämänmuodot II

K T229 1939-1942; 131

TK 69;12.1961

2.Alkuperäislähteenä käytetty painettu kirjallisuus:

SAARINEN 1920; Saarinen, Juho; Muistelmia lapsuuden ajalta ja kouluvuosilta. Helsinki

3.Kirjallisuus

AALTO 1994; Aalto, Seppo; Kirkko ja kruunu siveellisyyden vartijoina. Seksuaalirikollisuus, esivalta ja yhteisö Porvoon kihlakunnassa 1621-1700. Bibliotheca historica 12. Helsinki.

AHTIAINEN 1990; Ahtiainen, Pekka; Gunnar Suolahden käsityksiä historiasta-yksilön ja yhteiskunnan välisestä suhteesta. Historiallinen aikakauskirja 3/1990. Suomen historiallinen seura. Helsinki.

ALANEN 1948; Alanen, Aulis J; Höyrylaiva Päijänteellä. Päijänteen laivaliikenteen vaiheita. Jyväskylä.

ALAPURO 1995; Alapuro, Risto; Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890-1933. Porvoo.

ANTTILA 1974; Anttila, Veikko; Talonpojasta tuottajaksi-Suomen maatalouden uudenaikaistuminen 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkupuolella. Helsinki.

ANTTILA 1982; Anttila, Veikko; Jyväskylän Tourula-Pienyhteisötutkimus. Jyväskylä.

BLOMSTEDT 1976; Blomstedt, Yrjö; Hämmäläisyhteiskunta isosta vihasta nälkävuosiin. Teoksessa Hämeen historia III. Vuodesta 1720 noin vuoteen 1870. Toinen nide. Hämeenlinna

BOURDIEU 1984; Bourdieu, Pierre; Distinction-A Social Critique of the Judgement of Taste. Cambridge, Massachusetts.

BOURDIEU 1985; Bourdieu, Pierre; Sosiologian kysymyksiä. Jyväskylä.

BOURDIEU 1999; Bourdieu, Pierre; Järjen käytännöllisyys. Tampere.

- BOURDIEU 1999;** Bourdiue, Pierre; Järjen käytännöllisyys. Tampere.
- BURKE 1987;** Burke, Peter; The Historical Anthropology of early modern Italy. Cambridge University Press. Great Britain.
- BURKE 1992;** Burke, Peter; History & social theory. Cornwall.
- DAHL-GARDBERG 1989;** Dahl, Kaj-Gardberg C.J; Suomen kartanoita. Keuruu
- ELIAS 1978;** Elias, Norbert; The Civilizing Process-The History of Manners. Oxford.
- ELIAS 1993;** Elias, Norbert; Kuolevien yksinäisyys. Tampere.
- ELIAS 1998;** Elias, Norbert; On Civilization, power and knowledge. Chicago and Longon.
- ELLILÄ 1960;** Ellilä, E.J; Erik Johan Blom. Sysmän kappalainen. Heinola.
- ELLILÄ 1961;** Ellilä, E.J; Piekkolan lähde-sekä muita itähämäläisiä kotiseutuaiheita. Heinola.
- ENGLUND 1989;** Englund, Peter; Det hotade huset. Adliga föreställningar om samhället under stormaktstiden. Stockholm.
- FLORÉN 1987;** Florén, Anders; Disciplinering och konflikt. Den sociala organiseringen av arbetet Jäders bruk 1640-1750. Studia historica Upsalaensis 147. Stockholm.
- FOUCAULT 1980;** Foucault, Michel; Tarkkailla ja rangaista. Helsinki
- GROTFELT 1995;** Grotenfelt, Nils; Hovi Savossa. Juva.
- GROTFELT 1997;** Grotenfelt, Nils; Hovista kartanoksi. Itsenäistymisen vuosina 1916-1923. Juva.
- HAAPALA 1989;** Haapala, Pertti; Sosiaalhistoria. Johdatus tutkimukseen. Helsinki
- HARNESK 1986;** Harnesk, Börje; Patriarkalism och lönearbete; teori och praktik under 1700-och 1800-talen. Historisk Tidskrift 3/1986. Svenska historisk föreningen. Stockholm.
- HARNESK 1990;** Harnesk, Börje; Legofolk - Drängar, pigor och bönder i 1700- och 1800-talens Sverige. Umeå.
- HAATANEN 1968;** Haatanen, Pekka; Suomen maalaisköyhälistö. Tutkimuksen ja kaunokirjallisuuden valossa. Porvoo.
- HEIKKILÄ-SEPPO 1989;** Heikkinen, Markku, Seppo, Juha; Uskonnollinen liike, esivalta ja "maailma". Teoksessa Kansa liikkeessä. Vaasa.

HEIKKINEN 1985; Heikkinen, Antero; Mittaammeko poikkeusyksilöllä? Historiallinen arkisto 88/1985. Helsinki.

HEIKKINEN 1989; Heikkinen, Antero; Kirveskansan elämää. Ihmiskohtaloita Kuhmon erämaissa 1800-luvun alussa. Juva.

HEIKKINEN 1991; Heikkinen, Antero; Terveiden ja ilon tähden. Herrasväki liikkeellä Suomessa 1700- ja 1800-luvuilla. Historiallisia tutkimuksia 160. Helsinki.

HEIKKINEN 1993; Heikkinen, Antero; Ihminen historian rakenteissa. Mikrohistoriallinen näkökulma menneisyyteen. Helsinki.

HEIKKINEN 1996; Heikkinen, Antero; Menneisyyttä rakentamassa. Helsinki.

HEIKKINEN 1997; Heikkinen, Antero; Kirveskansan murros-elämää Kuhmossa koettelemusten vuosina 1830-luvulla. Helsinki.

HEINO 1984; Heino, Ulla; Käsityö ja sen tekijät 1600-luvun Satakunnassa. Historiallisia tutkimuksia 127. Helsinki.

HELLSPONG 1977; Hellspong, Mats; Byar och herrgårdar. Teoksessa Land och stad. Svenska samhällstyper och livsformer från medeltid till nutid. Lund.

HIRVONEN 1996; Hirvonen, Päivi; Seurakuntien arkistot Jyväskylän maakunta-arkistossa. Teoksessa Kirkonkirjat-paikallisyhteisön kuvaajina. Jyväskylän historiallinen arkisto vol. 2. Jyväskylä.

HISTORIAN SANAKIRJA 1997; Historian sanakirja. Jyväskylä.

HYRY 1995; Hyry, Katja; Lumen ja valon kansa-Suomalainen kansanusko. Porvoo.

HÄGGMAN 1994; Häggman, Kai; Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa. Historiallisia tutkimuksia 179. Helsinki

HÄKKINEN 1990; Häkkinen, Antti; Nälkä, valta ja kylä 1867-1868. Teoksessa Talous, valta, ja valtio. Toim. Pertti Haapala. Tampere.

JARRICK-SÖDERBERG 1994; Jarrick, Arne, Söderberg, Johan ; Inledning. Teoksessa Människövärdet och makten: Om civiliseringprocessen Stockholm 1600-1850. Stockholm.

JARRICK-SÖDERBERG 1994; Jarrick, Arne, Söderberg, Johan; Namnskick och individualisering i Stockholm under 1700-talet. Teoksessa Människövärdet och makten: Om civiliseringprocessen Stockholm 1600-1850. Stockholm.

JOKIPII 1956; Jokipii, Mauno; Suomen kreivi- ja vapaaherrakunnat I. Historiallisia tutkimuksia XLIII;1. Helsinki.

JOKIPII 1960; Jokipii, Mauno; Suomen kreivi- ja vapaaherrakunnat II. Historiallisia tutkimuksia XLIII;2. Helsinki

JUTIKKALA 1932A; Jutikkala, Eino; Läntisen Suomen kartanolaitos Ruotsin vallan viimeisenä aikana I. Historiallisia tutkimuksia 15;1. Helsinki.

JUTIKKALA 1932B; Jutikkala, Eino; Läntisen Suomen kartanolaitos Ruotsin vallan viimeisenä aikana II. Historiallisia tutkimuksia 15;2. Helsinki.

JUTIKKALA 1938; Jutikkala, Eino; Suurmaanomistuksen historiallinen kehitys Suomessa. Helsinki.

JUTIKKALA 1939; Jutikkala, Eino; Suomen kartanot ja suurtilat I. Helsinki.

JUTIKKALA 1941; Jutikkala, Eino; Suomen kartanot ja suurtilat II. Helsinki.

JUTIKKALA 1945; Jutikkala, Eino; Suomen kartanot ja suurtilat III. Helsinki.

JUTIKKALA 1958; Jutikkala, Eino; Suomen talonpojan historia. Helsinki

JUTIKKALA 1977; Jutikkala, Eino; Itähämmäläinen kartanoyhteiskunta viime vuosisadalla. Teoksessa Historian tutkijan sana; Maisterista akateemikoksi. Suomen historiallinen seura. Historiallisia tutkimuksia 105. Helsinki.

JUVELIUS 1925; Juvelius, Einar W.; Sysmän pitäjän historia. Ensimmäinen osa aika n. vuoteen 1700 saakka. Lahti.

JUVELIUS 1927; Juvelius, Einar W.; Sysmän pitäjän historia. Toinen osa. Aika v:sta 1700-1800-luvun puoliväliin. Lahti.

KALELA 1993; Kalela, Jorma; Historiantutkimus ja narratiivisuus. Teoksessa Aika, historia ja yleisö. Turku

KATAJALA 1994; Katajala, Kimmo; Nälkäkapina-verovuokraus ja talonpoikainen vastarinta Karjalassa 1683-1697. Historiallisia tutkimuksia 185. Helsinki.

KATAJALA 1995A; Katajala, Kimmo; Oliko talonpoika rivo sälli? Historiallinen aikakauskirja 2/1995. Helsinki.

KATAJALA 1995B; Katajala, Kimmo; Historian ja antropologian välimaastossa. Historian näkökulma. Teoksessa Manaajista maalaisateliin. Tulkintoja toisesta historian, antropologian ja maantieteen välimaastossa. Toim. Kimmo Katajala. Tietolipas 140. Jyväskylä.

KIURU 1998; Kiuru, Elina; Kauneus, taitavuus ja muuttumaattomuus. Teoksessa Toinen sivilisaatio-Arkielämä, sivilisaatio ja kansankulttuuri Suomessa noin 1500-2000. Jyväskylä.

KIVINIEMI 1982; Kiviniemi, Eero; Rakkaan lapsen monet nimet.-Suomalaisten etunimet ja nimenvaihtaminen. Espoo.

KNUUTTILA 1994; Knuuttila, Seppo; Tyhjän kansan teoria-Näkökulmia menneeseen ja tulevaan. Tietolipas 129. Helsinki.

KORKIAKANGAS 1996; Korkiakangas, Pirjo; Muistoista rakentuva lapsuus: agraarinen perintö lapsuuden työnteon ja leikkien muistelussa. Kansantieteen arkisto 42. Helsinki.

KOSTIAINEN 1994; Kostiainen, Auvo; Elämäkertä historiantutkimuksena. Käsitteestä ja ongelmasta. Teoksessa yksilö ja yhteisö. Henkilöhistoriallisia artikkeleja. Toim. Mari Koivunen ja Timo Soikkanen. Poliittinen historia julkaisuja C:48. Turku.

KULHA 1966; Kulha, Keijo; Sysmän pitäjän historia III. Jyväskylä.

LAPPALAINEN 1998; Lappalainen, Ari; Kalastuskulttuuri muuttuvassa yhteiskunnassa. Etnologinen analyysi kalastuskulttuurin muuttumisesta Pohjois-Karjalan Höytiäisellä 1890-luvulta 1990-luvulle. Kalastusmuseoyhdistys ry:n julkaisuja 13. Vammala.

LEHTONEN 1994; Lehtonen, Eeva-Liisa; Säätyläishuveista kansanhuveiksi, kansanhuveista kansalaishuveiksi. Maaseudun yleishyödyllinen huvitoiminta 1800-luvun alusta 1800-luvun loppuun. Historiallisia tutkimuksia 184. Helsinki.

LEHTONEN 1990; Lehtonen, Heikki; Yhteisö. Jyväskylä

LE ROY LADURIE 1985; Le Roy Ladurie, Emmanuel; Montaillou-Ranskalainen kylä 1294-1324. Keuruu.

LE ROY LADURIE 1990; Le Roy Ladurie, Emmanuel; Karnevaalit-Kynttelinpäivästä piinaviikolle 1579-1580. Juva.

LETTO-VANAMO 1991; Letto-Vanamo, Pia; Tuomioistuinmenettelyn historiaa-Rahvaan oikeudenkäytöstä valtiolliseen prosessiin. Teoksessa Suomen oikeushistorian pääpiirteet. Toim. Pia Letto-Vanamo. Tampere.

LEVI 1992; Levi, Giovanni; Aineeton perintö-Manaajapappi ja talonpoikaisyhteisö 1600-luvun Italiassa. Helsinki.

LÖNNQVIST 1978; Lönnqvist, Bo; Levnadsstandard under 1800-talet. Teoksessa Finländsk herrgårdsliv en etnologisk studie över Karsby gård i Tenala. Folkklivsstudier 11. Svenska litteratursällskapet i Finland. Helsingfors.

LÖNNQVIST 1978; Lönnqvist, Bo; Finländskt herrgårdsliv. En sammanfattning. Teoksessa Finländskt herrgårdsliv. En etnologisk studie över Karsby gård i Tenala. Folkklivsstudier XI. Helsingfors.

LÖNNQVIST 1995; Lönnqvist, Bo; Vanhoja kartanoita Helsingin seudulla. Vaasa.

MALIN 1934; Malin, Artur; Saarinen, Juho; Kansallinen elämäkerrasto V. Porvoo.

MANNINEN 1989; Manninen, Juha; Tiede, maailmankuva, kulttuuri. Teoksessa Maailmankuva kulttuurin kokonaisuudessa. Jyväskylä.

MÄKELÄINEN 1972; Mäkeläinen, Eva-Christina; Säätyläisten seuraelämä ja tapakulttuuri 1700-luvun jälkipuoliskolla Turussa, Viaporissa ja Savon kartanoalueella. Helsinki.

NURMINEN-PIIPPO 1997; Nurminen, Jouko, Piippo, Mikko; Suomalainen historiankirjoitus ja feodalismi. Teoksessa Feodalismi. Toim. Tapani Hietaniemi ym. Tampere.

NYGÅRD 1985; Nygård, Toivo; Irtolaisuus ja sen kontrolli 1800-luvun alun Suomessa. Studia Historica Jyväskyläensia 31. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.

NYGÅRD 1989; Nygård, Toivo; Suomen palvelusväki 1600-luvulla. Palkollisten määrä, työ, palkkaus ja suhteet isäntäväkeen. Historiallisia tutkimuksia 150. Suomen historiallinen seura. Helsinki.

OLLILA 1996; Ollila, Anne; Mitä on mikrohistoria? Teoksessa Rakkautta, ihanteita ja todellisuutta. Retkiä suomalaiseen mikrohistoriaan. Turku

ORRMAN 1980; Orrman, Elias; Henkikirjat henkilöhistoriallisena lähteenä. Genos 1980. Helsinki.

PAASKOSKI 1997; Paaskoski, Jyrki; Vanha Suomen lahjoitusmaat 1710-1826. Bibliotheca historica 24. Helsinki.

PELTONEN 1992A; Peltonen, Matti; Esipuhe Giovanni Levin suomennettuun teokseen Aineeton perintö- manaajapappi ja talonpoikaisyhteisö 1600-luvun Italiassa. Helsinki.

PELTONEN 1992B; Peltonen, Matti; Matala katse- kirjoituksia mentaliteettien historiasta. Tampere.

PELTONEN 1992C; Peltonen, Matti; Talolliset ja torpparit. Vuosisadan vaihteen maatalouskysymys Suomessa. Historiallisia tutkimuksia 164. Helsinki.

PELTONEN 1996; Peltonen, Matti; Carlo Ginzburg ja mikrohistorian ajatus. Teoksessa Peltonen esipuhe teoksessa Johtolankoja-kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista. Tampere.

PUHAKKA 1977; Puhakka, Kaisa; Maailmankuvien tutkimuksesta ja rakentamisesta. Teoksessa Maailmankuvan muutos tutkimuskohteena. Toim. Matti Kuusi, Risto Alapuro ja Matti Klinge. Keuruu.

PULMA 1994; Pulma, Panu; Vaivaisten valtakunta. Teoksessa Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva.-Suomalaisen sosiaalisen turvan historia. Jyväskylä.

RAPO 1976; Rapo, Riitta; Joutsan asutus, väestö ja elinkeinot 1700-luvun loppuun. Joutsan kirja. Jyväskylä.

RASILA 1961; Rasila, Viljo; Suomen torpparikysymys vuoteen 1909. Yhteiskuntahistoriallinen tutkimus. Helsinki.

RENVALL 1983; Renvall, Pentti; Nykyajan historian tutkimus. Juva.

ROSALDO 1986; Rosaldo, Renato; From the Door of His Tent. The Fieldworker and the Inquisitor. Teoksessa Glifford James&Marcus, George E. Writing Culture. The Poetics and Politics of Ethnography. University of California Press. Los Angeles.

ROSENDAHL 1902; Rosendahl, Magnus; Suomen herännäisyyden historia XIX:llä vuosisadalla. II osa. 1796-1835. Oulu.

ROSENDAHL 1913; Rosendahl, Magnus; Suomen herännäisyyden historia XIX: llä vuosisadalla III. Oulu.

RUOHONEN-LAITILA 1994; Ruohonen, Ilkka, Laitila, Teuvo; Tulkintojen ja symbolien ytimessä: geertziläinen näkökulma kulttuureihin. Teoksessa Näköaloja kulttuureihin. Antropologian historiaa ja nykysuuntauksia.

SIKALA 1984; Siikala, Anna-Leena; Tarina ja tulkinta-tutkimus kansankertojista. Suomen kirjallisuuden seuran toimituksia 404. 1984.

SIKALA 1994; Siikala, Anna-Leena; Suomalainen samanismi-mielikuvien historiaa. Suomen kirjallisuuden seura. Helsinki.

SILTALA 1991; Siltala, Juha; Suomalainen ahdistus. Huoli sielun pelastumisesta. Keuruu.

SIRÈN 1980; Sirén, Olle; Sarvlaks. Gårdshushållning och gårdssamhället från 1600-talet till 1900-talet. Folkliksstudier 12. Helsingfors.

SIRÈN 1985; Sirén, Olle; Malmgård-Grevliga Ätten Creutz' stamsgods. Folkliksstudier 17. Borgå.

SOININEN 1974; Soininen, Arvo. M; Vanha maataloutemme-Maatalous ja maatalousväestö Suomessa perinnäisen maatalouden loppukaudella 1720-luvulta 1870-luvulle. Historiallisia tutkimuksia 96. Helsinki.

SPOOF 1997; Spoof, Sanna-Kaisa; Savikkojen valtias. Jokelan tiilitehtaan sosiaalinen ja fyysinen miljö. Kansantieteellinen arkisto 43. Helsinki.

SULKUNEN 1998; Sulkunen, Pekka; Johdatus sosiologiaan-käsitteitä ja näkökulmia. Juva.

SUOJANEN 1996; Suojanen, Päivikki; Kulttuurien tutkijan arki. Kokemuksia omasta ja vieraasta. Tampere.

THOMPSON 1996; Thompson, E.P; Herrojen valta, rahvaan kulttuuri-luokkataistelu ilman luokkaa. Teoksessa Herrojan valta ja rahvaan kulttuuri-valta, kulttuuri ja perinnäistavat 1700- ja 1800-luvun Englannissa. Tampere.

VIHOLA 1991; Vihola, Teppo; Leipäviljasta lypsykarjaan. Maatalouden tuotantosuunnan muutos Suomessa 1870-luvulta ensimmäisen maailmansodan vuosiin. Historiallisia tutkimuksia 159. Helsinki.

VILKUNA 1995; Vilkuna, Kustaa H.J; Alkoholinnauttimispaikka, juopottelijat ja juomisen ajankohta 1500-1700-luvun Suomessa. Sisä-Suomen tuomikirjat tutkimuslähteinä ja elämän kuvaajina. Toim. Heikki Roiko-Jokela ja Timo Pitkänenn. Jyväskylän historiallinen arkisto 1. Jyväskylä.

VILKUNA 1996A; Vilkuna, Kustaa H.J; Elämää patriarkalisisessa työmiestyhteisössä. Rautaruukkilaiset suurvalta-ajan Suomessa. Historiallisia tutkimuksia 196. Helsinki.

VILKUNA 1996B; Vilkuna, Kustaa H.J: Kun hullujenhuoneeseen kerran joutuu, ei pois pääsyä enää ole. Mielenheikkous, kehitysvammaisuus ja tartunvaara 18.vuosisadalla. Teoksessa Kirkonkirjat paikallisyhteisön kuvaajina. Jyväskylän historiallinen arkisto. Vol.2. Jyväskylä.

VILKUNA 1996C; Vilkuna, Kustaa H.J: Jumala älä rankase minua. Teoksessa Siperiasta siirtoväkeen. Murrosaikoja ja käännekohtia Suomen historiassa. Toim. Heikki Roiko-Jokela. Jyväskylä.

VILKUNA 1999; Vilkuna, Kustaa H.J; Ikäihmiset ja vanhuuden tauti 1750-1900. Teoksessa Vanhuus vaivat erilaiset. Jyväskylän historiallinen arkisto vol.4. Toim. Heikki Roiko-Jokela. Jyväskylä.

VIRTANEN 1987; Virtanen, Keijo; Kulttuurihistoria-Tie kokonaisvaltaiseen historiaan. Turku.

VOIONMAA 1933; Voionmaa, Väinö; Läänitysvallan kausi. Teoksessa Suomen kulttuurihistoria I. Porvoo ja Helsinki.

WASESTJERNA 1880; Wasestjerna, Oskar; Ättar-Taflof - öfver den på Finlands Riddarhus introducerade adeln. Borgå.

WILMI 1991; Wilmi, Jorma; Isäntäväet ja palvelusväen pito 1600- ja 1700-luvun alkupuolella. Jyväskylä.

WIRILANDER 1974; Wirilander, Kaarlo; Herrasväkeä-suomen säätyläistä 1721-1870. Historiallisia tutkimuksia 93. Helsinki.

ZEMON-DAVIS 1996; Zemon-Davis, Natalie; Sosiaalhistorian haasteet. Teoksessa Matkoja moderniin. Lähikuvia suomalaisten elämästä. Toim. Marjatta Rahikainen. Historiallinen arkisto 107. Helsinki.

YLIKANGAS 1984; Ylikangas, Heikki; Murtuva säätyvalta. Porvoo.

ÅSTRÖM 1989; Åström, Anna-Maria; Herrskapsfolk och underlydande. Teoksessa Kansa kuvastimessa. Tietolipas 114. SKS. Helsinki.

ÅSTRÖM 1993A; Åström, Anna-Maria; "Sockenboarne"-Herrgårdskultur i Savolax 1790-1850. Folklivsstudier XIX. Svenska litteratursällskapet i Finland. Helsingfors.

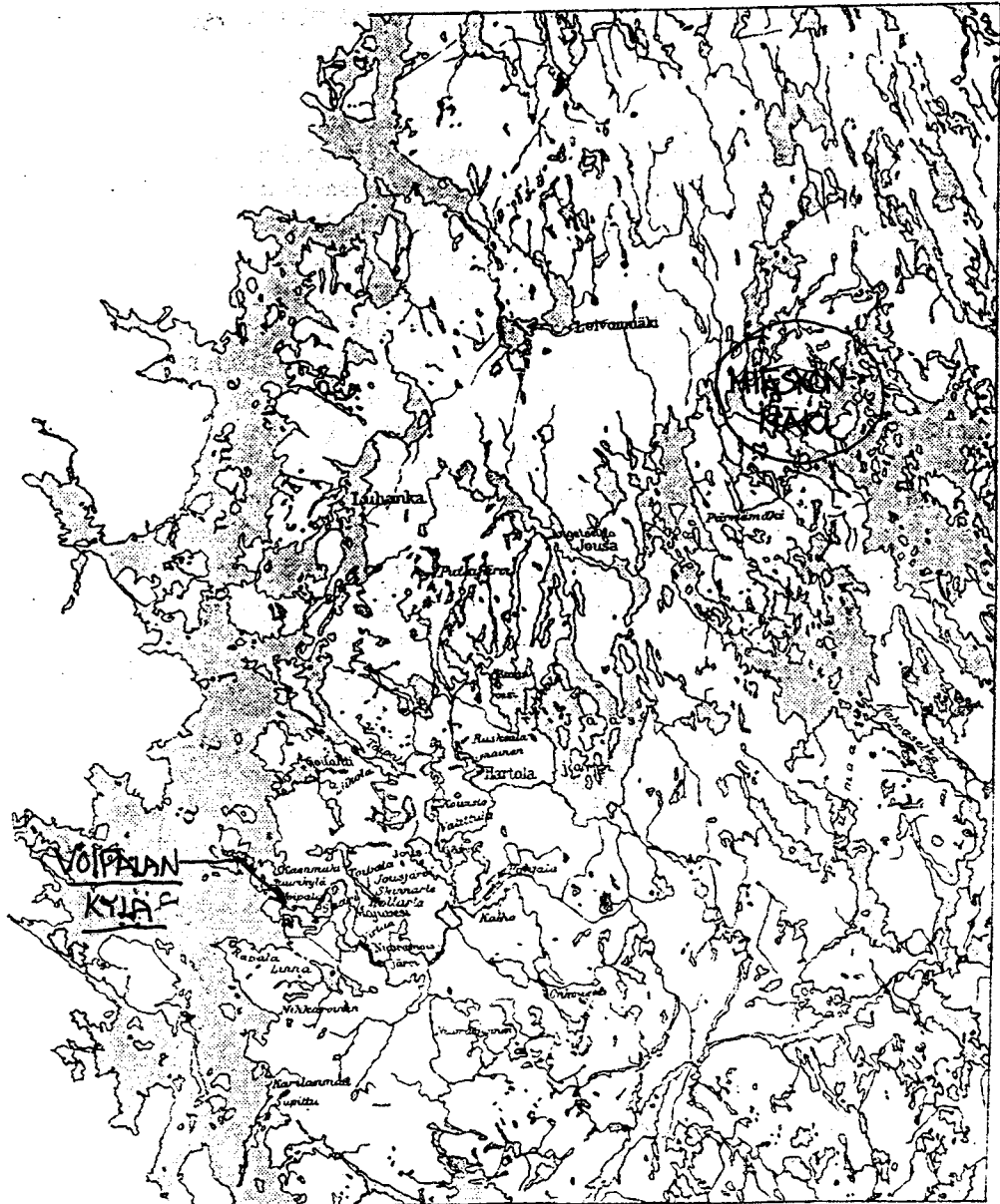
ÅSTRÖM 1993B; Åström, Anna-Maria; Savon herrasväki kansan silmin-Kuinka käsitellään vierasta, kuinka koetellaan rajoja. Teoksessa Manaajista maalaisateeliin. Tulkintoja toisesta historian, antropologian ja maanteiteen välimaastossa. Toim. Katajala, Kimmo: Tietolipas 140. SKS. Jyväskylä.

Painamaton kirjallisuus:

ALAMÄKI 1993; Päivi; Lukutaito Akaan pitäjässä 1700-luvun alusta 1800-luvun puoliväliin. Pro gradu-tutkielma Jyväskylän yliopistossa. Jyväskylä.

Liite 1.

Suur-Sysmän kartta. Hovilan kartano ja Mieskonmäen etäyhteisö

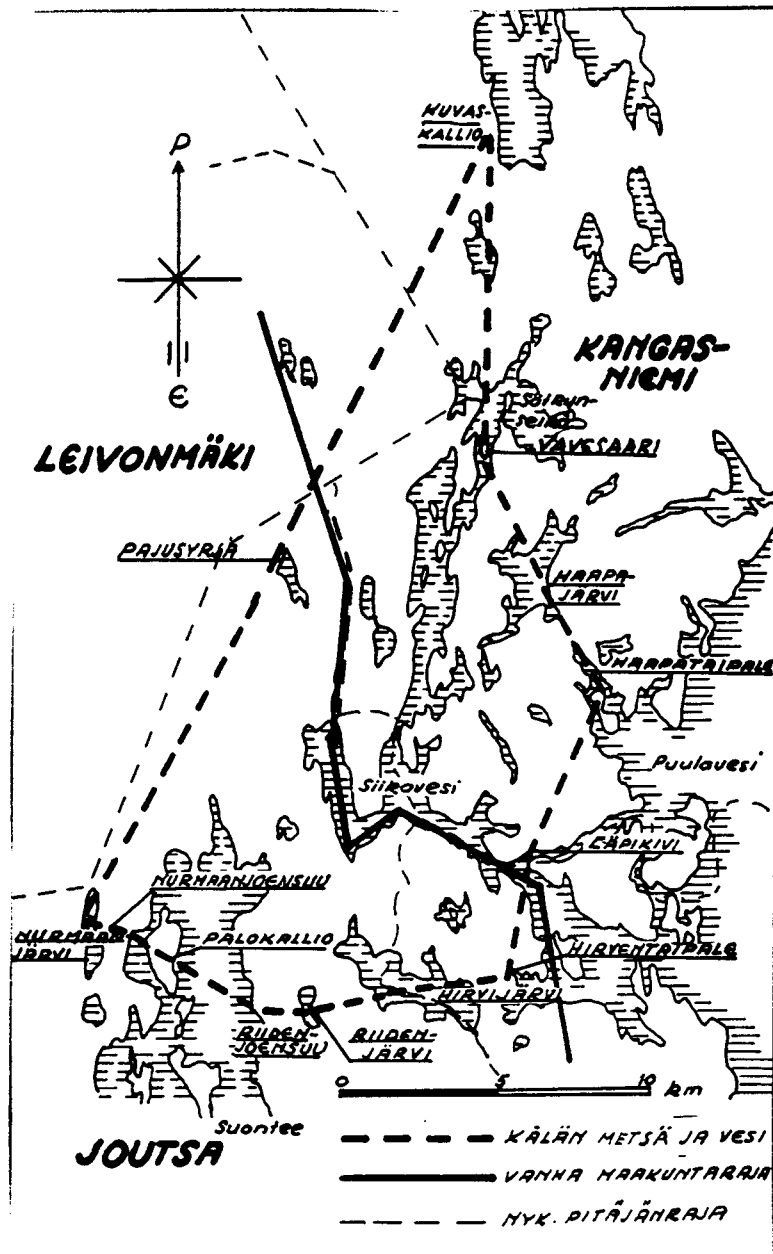

Suur-Sysmän alueen kartta.

Lähde: Juvelius Einar M. Sysmän pitäjän historia. Ensimmäinen osa aika vuoteen 1700 saakka.

Liite 2.

Mieskonmäen alueen kartta

Lähde: Rapo, Riitta; Joutsan asutus, väestö ja elinkeinot 1700-luvun loppuun. Teoksessa Joutsan kirja. Jyväskylä 1976

Liite 3.

SUKUTAULU: Wadenstiernat³⁰⁷

Otto Juhana Colliander (Wadenstierna) (1764-1809)
Vo: Elisabeth Wilhelmina Toll (1760-1826)

Carl Joakim Wadenstierna (1795-1844)
1. Vo: Maria Hirn (1796-1828)
2. Vo: Kristina Unonius (1796-1839)
Asui Sysmässä Voipalassa

Otto Wilhelm Magnus Wadenstierna (1795-1856)
1. Vo: Elisabeth Boisman (1794-1828) Strandgårdista.
2. Vo: Barbara Sofia Bläfeld (1782-1854)
Asuvat Sysmän Hovilan kartanossa

Johan Robert Waden stierna
(1799-1874)
Vo: Henrika Sofia Boisman.
s.1804 Orimattilan kappalaisen tytär

Mathilda Wilhelmina (1821-1904)
Naimisissa Wolmar Styrbjörn Schildtin kanssa. Asuivat Jyväskylässä.

Maria Henrietta
(1823-1913)
Naimisissa Erik
Wilhelm Juhana Boismanin

Charlotta Sofia (1825-1866)
Naimisissa Sysmän
kirkkoherran Henrik
Renqvistin kanssa

Otto Wilhelm s.1826
Vo: Emilia Wilhelmina
Boisman s.1826 Strandgårdin
kartanosta

³⁰⁷ HMA; ILO; Arkistoluettelelo, Wasesstjerna 1880; 738-739, Juvelius 1927; 655-658.

LIITE 4. HOVILAN PALVELUSVÄEN PALKAT

Palvelusväen palkkaus 1837-1838³⁰⁸	
	Palkka
Työntekijä	
Renkivouti	Pestiraha 10:-, Palkka 30:-, 3 kappaletta liinaa, sarkatakki ja-housut, villaa, lapaset, pari nahkakenkiä. Ruista 6 tynnyriä 15 kappaletta, tynnyri kauraa, 10 kappaletta yrtejä, 10 kappaletta suolaa, 8 naulaa suola kalaa, yksi naula voita, yksi eläin.
Emäntä	Pestiraha 6:-, palkka 16:-, pumpulileninki, 4 naulaa villaa, kimpiastioita tarpeen mukaan.
Renki	Pestiraha 5:-, palkka 15:-, vaatteita (20:-) takki, housut, linavaatteet, palttinapaitoja, hieno paita, kaksi paria sukkia, lapaset, 2 pieksut.
Sisäpiika	Pestiraha 4:-, palkka 8:-, 7 kyynärää liinaa, 8 kyynärää palttinaa, 2 naulaa villaa. Kimpiastioita tarpeen mukaan.
Piika	Pestiraha 3:-, palkka 7:-, Pumpulimekko, 2 naulaa villaa, kahdet pieksut, yhdet kengät.
Paimen	Palkkana 20 kappaletta rukiita, 3 kyynärää kehrättyä palttinaa, ½ kyynärää liinaa, naula villaa, kengät.

³⁰⁸ HMA; ILO; Ligvid bok med tjenste folket 1837 - 1856. Hovila. Kot. XIX